

T.C
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

BEDİR ESİRLERİ VE BEDİR SAVAŞI
SONRASI TUTUM VE TAVIRLARI

RAZİYE GÜL GÜZEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. ALİ DADAN

KONYA-2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Raziye Gül GÜZEŞ		
	Numarası	21811001002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / İslam Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Bedir Esirleri ve Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Raziye Gül GÜZEŞ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Raziye Gül GÜZEŞ		
	Numarası	21811001002		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları / İslam Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali DADAN		
Tezin Adı	Bedir Esirleri ve Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları			

Bedir Savaşı, Müslümanların Hicaz bölgesinde bir güç olarak tanınmasını sağlarken Mekke'deki Kureyş kabilesinin itibarını sarsmıştır. Güç dengelerinin değişiminde bu savaş büyük rol oynamış ve âdeta kırılma noktası olmuştur. Bu savaşta müşrikler, eşraf tabakası da dâhil pek çok kayıp vermiş, Kureyş ordusundan birçok kişi esir alınmıştır.

Bedir Savaşı ile ilgili müstakil çalışmalar ve araştırma bölümleri olmakla birlikte, Bedir esirlerini konu edinen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, öncelikle siyer, megâzî, tabakât kitaplarından istifade edilerek, esir isimleri tespit edilmiş ve belirlenen isimler ayrı ayrı araştırılarak haklarında yer alan bilgiler bir araya getirilmiştir. Derlenen bilgiler tasnife tabi tutulmuş, araştırma başlıkları çerçevesinde tahlillerde bulunulmuştur.

Çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konu, kapsam, amaç, yöntem ve kaynakları açıklanmış, Bedir Savaşı'nın önemine ve Hicaz bölgesindeki etkilerine değinilmiştir. Birinci bölümde; esir isimleri tespit edilerek, haklarında yer alan bilgiler derlenmiştir. İkinci bölümde; esirlerin Bedir Savaşı'ndan sonra sergiledikleri tutum, olaylar üzerinden değerlendirilmiş, esirlerin hadiseler üzerindeki etkilerine detaylarıyla birlikte yer verilmiştir.

Esirlerin dağılımı savaşa katılan bütün kabileleri kapsamaktadır. Hem kabile ileri gelenlerinden hem kabilelerin anlaşmalılarında (halîf) olan kimseler esirler arasındadır. Bu kişiler; fidye ödemek, okuma yazma öğretmek, mübadele edilmek suretiyle veya kaşılıksız serbest bırakılmıştır. Serbest kalan esirlerden, İslâm aleyhine faaliyetlerde bulunarak şirk üzere ölenler olduğu gibi, Müslüman olarak İslâm'a hizmet yolunda gayret sarf edenler de vardır. Esirlerin birçoğunun tutumunun ise Mekke'nin fethinden sonra müspet yönde değiştiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Bedir Savaşı, Esir, Fidye, Kureyş.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Raziye Gül GÜZEŞ		
	Student Number	21811001002		
	Department	Islamic History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Associate Professor Ali DADAN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Captives of Badr and Their Attitude and Behavior After the Battle of Badr			

The Battle of Badr, while establishing the recognition of Muslims as a power in the Hijaz region, undermined the reputation of the Quraysh tribe in Mecca. This battle played a significant role in the shift of power balances and can be considered a turning point. In this battle, the polytheists, including the elite class, suffered many losses, and many individuals from the Quraysh army were taken as prisoners.

Although there are independent studies and research sections regarding the Battle of Badr, no specific study focusing on the Badr prisoners has been found. In this research, the names of the prisoners were identified primarily using the biographical, campaign, and class books, and the information about the identified names was gathered. The compiled information was classified and analyzed within the framework of research topics.

The study consists of an introduction and two sections. In the introduction, the subject, scope, purpose, methodology, and sources of the research are explained, and the importance of the Battle of Badr and its effects in the Hijaz region are discussed. In the first section, the names of the prisoners were identified, and the information about them was compiled. In the second section, the attitude displayed by the prisoners after the Battle of Badr was evaluated through events, and detailed information about their impact on the incidents was provided.

The distribution of the prisoners includes all the tribes that participated in the battle. Among the prisoners are individuals from both the leaders of the tribes and their allies (halif). These individuals were either released by paying a ransom, teaching them to read and write, exchanging prisoners, or releasing them without any compensation. Among the freed prisoners, there were those who died in acts against Islam, such as associating partners with Allah, as well as those who served Islam and made efforts on its path as Muslims. It can be understood that the behavior of most of the prisoners changed positively after the conquest of Mecca.

Keywords: Siyer, Bedir War, Captive, Ransom, Quraysh.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR	VI
ÖN SÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı.....	1
II. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	2
III. Bedir Savaşı'nın Önemi ve Hicaz Bölgesindeki Etkileri	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
BEDİR ESİRLERİ	10
1.1. Bedir'de Mekke Müşriklerinin Kayıpları	10
1.2. Bedir'de Esir Düşen Mekkeliler	13
1.2.1. Vâkîdî'de Yer Alan Bedir Esirleri Listesi	13
1.2.2. İbn Hişâm'da Yer Alan İbn İshak'ın Bedir Esirleri Listesi	15
1.2.3. İbn Hişâm'ın İbn İshak'ın Söylediği İsimler Haricinde Belirttiği Esirlerin Listesi	16
1.2.4. Belâzürî'de Yer Alan Bedir Esirleri Listesi.....	17
1.3. Kabilelerine Göre Esirler ve Kaynaklarda Haklarında Yer Alan Bilgiler.....	18
1.3.1. Benî Hâşim b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler	18
1.3.1.1. Abbas b. Abdülmuttalib	18
1.3.1.2. Akîl b. Ebû Tâlib	22
1.3.1.3. Nevfel b. Hâris	23
1.3.1.4. Utbe	25
1.3.2. Benî Muttalib b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler	25
1.3.2.1. Sâib b. Ubeyd	25
1.3.2.2. Ubeyd b. Amr b. Alkame	26
1.3.2.3. Akîl b. Amr	26
1.3.2.4. Temîm b. Amr	26
1.3.2.5. Temîm b. Amr'ın oğlu	26
1.3.3. Benî Abdüşems b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler	26
1.3.3.1. Ukbe b. Ebû Muayt	26
1.3.3.2. Hâris b. Ebû Vecze b. Ebû Amr b. Ümeyye b. Abdüşems.....	27
1.3.3.3. Amr b. Ebû Süfyân.....	28
1.3.3.4. Ebu'l-Âs b. Rebî'	29
1.3.3.5. Ebû Rîşe	31
1.3.3.6. Amr b. Ezrak	32
1.3.3.7. Ukbe b. Hâris b. el-Hadramî	32
1.3.3.8. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems	33

1.3.3.9. Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-Îs	33
1.3.3.10. Ebu'l-Arifd Yesâr	34
1.3.4. Benî Nevfel b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler	34
1.3.4.1. Adî b. Hıyâr	34
1.3.4.2. Osman b. Abdüşems	36
1.3.4.3. Ebû Sevr	36
1.3.4.4. Nebhân	36
1.3.5. Benî Abdüddâr b. Kusay'dan Bedir'de Esir Edilenler	36
1.3.5.1. Ebû Azîz b. Umeyr	36
1.3.5.2. Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk	37
1.3.5.3. Akîl	38
1.3.6. Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay'dan Bedir'de Esir Edilenler	38
1.3.6.1. Sâib b. Ebû Hubeyş b. Muttalib b. Esed	38
1.3.6.2. Hâris b. Âiz b. Esed	38
1.3.6.3. Sâlim b. Şemmâh	39
1.3.6.4. Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed	39
1.3.6.5. Ubeydullah b. Humeyd b. Züheyr b. Hâris	39
1.3.7. Benî Teym b. Mürre'den Bedir'de Esir Edilenler	40
1.3.7.1. Mâlik b. Abdullah b. Osman	40
1.3.7.2. Müsâfi' b. İyâd b. Sahr b. Âmir	40
1.3.7.3. Câbir b. Zübeyr	41
1.3.8. Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürre'den Bedir'de Esir Edilenler	41
1.3.8.1. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre	41
1.3.8.2. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre	41
1.3.8.3. Osman b. Abdullah b. Muğîre	42
1.3.8.4. Velîd b. Velîd b. Muğîre	43
1.3.8.5. Kays b. Sâib	45
1.3.8.6. Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm	46
1.3.8.7. Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa	46
1.3.8.8. Ebû Atâ Abdullah	47
1.3.8.9. Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm	47
1.3.8.10. Hâlid b. A'lem	48
1.3.9. Benî Cumah b. Amr b. Hüsays b. Ka'b'dan Bedir'de Esir Edilenler	49
1.3.9.1. Abdullah b. Übey b. Halef	49
1.3.9.2. Amr b. Übey b. Halef	50
1.3.9.3. Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Vehb	50
1.3.9.4. Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef	50

1.3.9.5. Rebîa b. Derrâc b. Anbes b. Vehbân b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah	52
1.3.9.6. Fâkih.....	52
1.3.9.7. Ebû Rühm b. Abdullah.....	52
1.3.9.8. Benî Cumah'ın İsmi Meçhul Olan Bir Başka Halîfi	53
1.3.9.9. Nistâs	53
1.3.9.10. Ümeyye b. Halef'in bir diğere mevlâsı	53
1.3.9.11. Ebû Râfi'	53
1.3.10. Benî Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b'dan Bedir'de Esir Edilenler.....	54
1.3.10.1. Ebû Vedâa b. Dubeyre	54
1.3.10.2. Ferve b. Huneys b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm	54
1.3.10.3. Hanzale b. Kabîsa b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm.....	55
1.3.10.4. Haccâc b. Hâris b. Sa'd	55
1.3.10.5. Eslem.....	55
1.3.11. Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey'den Bedir'de Esir Edilenler.....	56
1.3.11.1. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd.....	56
1.3.11.2. Abd b. Zem'a b. Kays b. Nasr b. Mâlik	59
1.3.11.3. Abdüluzzâ (Abdurrahman) b. Meşnû' b. Vekdân b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd.....	60
1.3.11.4. Habîb b. Câbir	60
1.3.11.5. Sâib b. Mâlik	61
1.3.12. Benî Hâris b. Fihri'den Bedir'de Esir Edilenler	61
1.3.12.1. Tufeyl b. Ebû Kuney'	61
1.3.12.2. İbn Cahdem	61
1.3.12.3. Şâfi'	62
1.3.12.4. Şefi'	62
1.3.13. Diğere Esirler.....	63
1.3.13.1. Nadr b. Hâris	63
1.3.13.2. Ümeyye b. Halef	64
1.3.13.3. Ali b. Ümeyye b. Halef	64
1.3.14. Esir Olduklarına Dair İşaret Bulunan İsimler	65
1.3.14.1. Nevfel b. Huveylid	65
1.3.14.2. Ma'bed b. Vehb.....	65
1.3.14.3. Huzeyfe b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre.....	66
1.3.14.4. Tuayme b. Adî.....	66
1.3.14.5. Süheyl b. Beydâ / Sehl b. Beydâ	66
1.3.14.6. Âiz b. Sâib b. Uveymir	67
1.3.14.7. Ümmü Hakîm bt. Harâm/Hızâm	68

1.4. Esirler Hakkında Genel Değerlendirme	68
İKİNCİ BÖLÜM	72
ESİRLERİN SERBEST BIRAKILMASI VE BEDİR SONRASI TUTUMLARI	72
2.1. Esirler Hakkındaki Karar	72
2.2. Esirlerin Serbest Bırakılması	79
2.2.1. Fidyeye Karşılığında Serbest Bırakılma	79
2.2.1.1. 4000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler	79
2.2.1.2. 3000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler	81
2.2.1.3. 2000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler	81
2.2.1.4. 1000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler	81
2.2.1.5. Kaynaklarda Fidyeye Ödediği Yer Alan Ancak Miktarı Belirtilmeyenler	82
2.2.2. Okuma Yazma Öğretmeleri Karşılığında Serbest Bırakılma	82
2.2.3. Söz / Teminat Karşılığında Serbest Bırakılma	83
2.2.4. Karşılıksız Serbest Bırakılma	84
2.2.5. Mübâdele ile Serbest Bırakılma	85
2.2.6. Diğer Esirler	85
2.3. Serbest Kalan Esirlerin Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları	86
2.3.1. Esaretten Kurtulunca Müslüman Olanlar	86
2.3.1.1. Sâib b. Ubeyd	86
2.3.1.2. Vehb b. Umeyr	86
2.3.1.3. Velîd b. Velîd b. Muğîre	87
2.3.1.4. Nevfel b. Hâris	89
2.3.2. Mekke Fethinden Önce Müslüman Olanlar	89
2.3.2.1. Ebu'l-Âs b. Rebî'	89
2.3.2.2. Akîl b. Ebû Tâlib	92
2.3.2.3. Abbas b. Abdülmuttalib	93
2.3.3. Mekke Fethi ve Sonrasında Müslüman Olanlar	99
2.3.3.1. Hâris b. Ebû Vecze	101
2.3.3.2. Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-Îs	102
2.3.3.3. Adî b. Hıyâr	103
2.3.3.4. Sâib b. Ebû Hubeys	103
2.3.3.5. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre	103
2.3.3.6. Kays b. Sâib	104
2.3.3.7. Abdullah b. Übey b. Halef	104
2.3.3.8. Rebîa b. Derrâc	104
2.3.3.9. Ebû Vedâa b. Dubeyre	104
2.3.3.10. Süheyl b. Amr	105

2.3.3.11. Abd b. Zem'a.....	110
2.3.3.12. Abdüluzzâ (Abdurrahman) b. Meşnû'	111
2.3.4. Müslüman Olma Zamanı Tespit Edilemeyenler	111
2.3.4.1. Ebû Azîz b. Umeyr.....	111
2.3.4.2. Ubeydullah b. Humeyd	112
2.3.4.3. Müsâfi' b. İyâd	112
2.3.4.4. Muttalib b. Hantab.....	112
2.3.4.5. Nistâs	112
2.3.5. Şirk Üzere Ölenler	114
2.3.5.1. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre.....	114
2.3.5.2. Osman b. Abdullah b. Muğîre	114
2.3.5.3. Hâlid b. A'lem.....	114
2.3.5.4. Ebû Azze Amr b. Abdullah.....	115
SONUÇ	116
Ek-1: Bedir Esirleri Tablosu	119
Ek-2: Kabilelerine Göre Esirler Grafiği	134
Ek-3: Esirlerin Sosyal Konumları Grafiği.....	134
Ek-4: Esirlerin Serbest Kalma Şekilleri Grafiği.....	135
Ek-5: Esirlerin Dinî Tutumları Grafiği.....	135
BİBLİYOGRAFYA	136

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selâm
b.	: Bin, İbn
bt.	: Bint
Bkz./bkz.	: Bakınız
b.y.	: Basım Yeri Yok
bs.	: Baskı, basım
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
No.	: Numara
r.a.	: Radıyallahu Anh
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkîk Eden
trc.	: Tercüme Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayıncı Yok

ÖN SÖZ

Bedir Savaşı, ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında ve Müslümanların güç kazanması bağlamında siyerin kırılma noktalarından biridir. Müslümanların Mekke müşrikleri ile ilk büyük karşılaşması olan Bedir, Hz. Peygamber ve sahâbenin kazandığı zaferle neticelenmiş, bölgede Müslümanların etkinliği artmıştır. Müslümanları yıpratmak için fırsat kollayan Yahudiler ve münafıklar bekledikleri sonuca ulaşamamış, Medine'ye saldırı planları yapan müşrik kabileler harekete geçmek yerine beklemede kalmışlardır.

Çoğunluğu lider kadrodan olmak üzere ciddi kayıplar verip geride pek çok esir bırakan Mekke müşriklerinin itibarı sarsılmış, Kureyş güç kaybına uğramıştır. Kâbe'nin Mekke'de bulunmasını dinî ve siyasi hâkimiyeti ellerinde tutmak için fırsata dönüştüren Mekke müşriklerinin sahip oldukları imtiyazlar, diğer kabileler tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Mekkelilerin ticaret seferlerinde kullandıkları Medine güzergâhının tehlikeye girmesi, iktisadi açıdan zorluklarla karşılaşacakları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, savaşın dinî, siyasi, ekonomik yansımaları Kureyş'i olumsuz etkilemiştir.

Araştırmamızın konusunu, güç dengelerinin değişiminde bir mihenk taşı olan bu savaşta alınan esirler oluşturmaktadır. Çalışmamız, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın konusu, amacı, kapsamı ile araştırma yöntem ve kaynaklarının açıklandığı giriş bölümünde konuya hazırlık olması için, Bedir Savaşı'nın önemine ve Hicaz bölgesindeki etkilerine değinilmiştir.

Birinci bölümde, müşriklerin Bedir'de verdiği kayıplar kabile ve isimleri ile belirtildikten sonra Bedir esirlerine geçilmiştir. Vâkıdî, İbn Hişâm ve Belâzürî'den alınan esir listelerine ayrı ayrı yer verilmiştir. Ardından, kabilelerine göre ayrılan her bir esir için kaynaklardan tespit ettiğimiz biyografik bilgiler aktarılmıştır. Bölüm sonunda, esirlerle alakalı genel değerlendirmemiz yer almıştır.

İkinci bölümde, esirlerin serbest bırakılmasına değinilmesinin ardından, Bedir sonrası dönemde isimleri geçen esirler için başlık açılmış, yer aldıkları olaylarla birlikte tutum ve tavırlarından, hadiselerde etkin olma durumlarından bahsedilmiştir. Esirler için konulan başlıklar, Müslüman olma durum ve zamanlarına göre bir üst başlık içerisinde tasnif edilmiştir.

Çalışmamızı tamamlayan sonuç kısmının ardından konulan Bedir esirleri ile alakalı ek tablo ve grafiklerin konumuzun değerlendirilmesine katkı sunması hedeflenmiştir.

Bedir esirlerinin biyografik bilgilerini ve savaş sonrası dönemde isimlerinin geçtiği, etkin oldukları olaylardaki tutum ve tavırlarını kapsayan çalışmamızın, siyer alanında katkıya vesile olması ümit ederiz.

Çalışmamız esnasında yardımını esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren tez danışmanım, saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ali DADAN'a, öneri ve eleştirileriyle tezimize katkı sunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. M. Bahaüddin VAROL ve Prof. Dr. Mithat ESER'e, vakit ayırıp katkıda bulunan değerli hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim. Desteklerini her daim yanımda hissettiğim aileme şükranlarımı sunarım. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Raziye Gül GÜZEŞ

KONYA-2023

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

“Bedir Esirleri ve Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları” başlıklı bu çalışmada, Kur’an-ı Kerim’in “Yevmu’l-Furkân” olarak nitelendirdiği Bedir Savaşı’nda, Müslümanların galibiyetinin ardından alınan esirler üzerinde durulmuş ve bu esirlerin sonraki dönemlerde nasıl bir tutuma sahip oldukları incelenmiştir.

Risalet dönemine damga vuran olaylardan biri olan Bedir Savaşı, Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanmış, Müslümanların güç kazanması açısından önemli bir etkiye sahip olmuştur. İslâm ve şirk ordularının ilk büyük karşılaşmasında Müslümanlar ilk önemli zaferi elde etmişlerdir. Kureyş ordusundan çok miktarda ganimet ve birçok esir ele geçirmişlerdir.

Bedir Savaşı’nda alınan esirlerin sonraki dönem olaylarında olumlu / olumsuz etkin roller üstlendikleri görülmektedir. Bu bağlamda Bedir esirlerinin incelenmesi, Bedir sonrası gelişmelerin anlaşılmasını kolaylaştırması açısından önem arz etmektedir. Araştırmamızda, esirlerin iki taraf arasındaki ilişkilerde nasıl rol aldıklarının incelenerek İslâm’a ve Müslümanlara yönelik sergiledikleri tutumun ortaya konması amaçlanmıştır. Gösterilen tutumda zamanla değişimler de olmuştur. Çalışmamızda, İslâm’ın ilk dönemlerinde olumsuz tavır sergileyen bazı esirlerin ilerleyen yıllarda tutumlarının değişmesinin nedenleri tespit edilmeye çalışılmış, İslâm ve Müslümanlar karşısında saf tutan bu esirlerin İslâm’a hizmette bulunup bulunmadıkları araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında, esirlerin isimleri tespit edilmiş, haklarındaki bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynaklarda yer alan verilerden hareketle esirlerin kabileleri, esaretten kurtulma şekilleri, fidyeye bedelleri, Kureyş toplumu içindeki konumları, Müslüman olma durumları araştırılmıştır. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılan esirler olmakla birlikte, bazı esirler hakkındaki bilgilerin sınırlı olduğu görülmüştür. Elde edilen toplam veriden hareketle esirlerle alakalı genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından, serbest kalan esirlerin Bedir Savaşı’ndan sonra gösterdikleri tutuma detaylarıyla birlikte değinilmiştir.

Bedir Gazvesi ile ilgili pek çok araştırma olmakla birlikte,¹ esirlerin durumunun ayrıntılı bir şekilde incelendiği ve haklarındaki bilgilerin derlendiği bir çalışmaya

¹ Bazı çalışmalar için bkz. Tahsin Ekim, *Bedir Savaşı’nı Hazırlayıcı Etkenler ve Sonuçları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Mehmet Azimli, “Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülâhazalar”, *Bilimname* 18/1 (2010), 7-20; Mustafa Özkan, “Tarihin Öznesinin Tespitinde, Kur’an’ın Tarih İlmine Katkısı/Kaynaklığı Üzerine -Bedir Savaşı Örneği-”, *İSTEM* 16 (2010), 19-33; Mehmet Nadir Özdemir, “Bazı Yönleriyle Bedir Gazvesi”, *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2017), 105-115; Hacı Ataş,

ulaşılamamıştır. Bedir’le ilgili çalışmalarda, esirlere değinilse de bütün esirlerden bahsedilmemiş, daha ziyade bilinen kişilere isim olarak yer verilmiştir. Yapılan bu araştırmanın, esirlerin üstlendiği fonksiyon bağlamında, Bedir Savaşı’ndan sonraki gelişmelerin anlaşılmasına katkı sunması umulmaktadır.

II. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Bu çalışma, tarihi verilerden yola çıktığı için, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Klasik İslâm tarihi kaynaklarından yola çıkılarak temel bilgiler elde edilmiş, bu bilgiler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Konuyla ilgili çağdaş kaynakların, kitap ve makalelerin tahlil ve yorumlarından istifade edilmiştir. Bu verilerden hareketle rasyonel ve objektif bakış açısıyla, tutarlı ve kapsamlı değerlendirmelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Verilerin elde edilmesi, sınıflandırılması ve değerlendirilmesinde doküman analizi kullanılmıştır. Tarihi dokümanlardan ulaşılan veriler, araştırma konu ve başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Kaynaklardan toplanan bu veriler; yardımcı kaynaklardan ulaşılan değerlendirmeler ve dönemin siyasi, askerî ve sosyal yapısına yönelik bilgiler eşliğinde, tarihi betimleme ve tarihsel eleştiri bakış açısıyla analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırmada öncelikle klasik İslâm tarihi eserlerine ulaşılmıştır. İlk dönem kaynaklarından olan; Vâkıdî’nin (ö. 207/823) *Kitâbü’l-Megâzî*,² İbn Hişâm’ın (ö. 218/833) *es-Sîretü’n-Nebeviyye*,³ Belâzürî’nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü’l-Eşrâf*⁴ isimli eserleri, esir isimlerinin tespitinde başvurduğumuz kaynaklardır. Siyer kaynaklarından İbn Hazm’ın (ö. 456/1064) *Cevâmiü’s-Sîre*⁵, İbn Abdülber en-Nemerî’nin (ö. 463/1071) *ed-Dürer*,⁶ Şâmî’nin

“Bedir Gazvesi Kapsamında Ortak Hadis ve Siyer Rivayetleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 65 (2018), 632-649; Mehmet Nadir Özdemir, “Bir Dönüşüm: Cahiliye Yağmacılığında Bedir Gazvesi Ganimetlerine”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2020), 1879-1901; Cuma Karan, *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından – Bedir Meydan Muharebesi*, (Ankara: İlahiyat, 2021).

² Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemi Vâkıdî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru’l-A’lemî, 1989).

³ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, thk. Taha Abdürrauf Sa’d (Şirketü’t-Tıbbâti’l-Fenniyyeti’l-Müttehide, ts.).

⁴ Ebû’l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, thk. Riyaz Zirikli - Süheyl Zekkar (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996).

⁵ Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri İbn Hazm, *Cevamiü’s-sireti’n-nebeviyye* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1983).

⁶ Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fi’htisâri’l-megâzi ve’s-siyer*, thk. Şevki Dayf (Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 1983).

(ö. 942/1536) *Sübülü'l-Hüdâ*,⁷ Halebi'nin (ö. 1044/1635) *İnsânü'l-Uyûn*⁸ isimli eserleri istifade edilen başlıca kaynaklardır.

Tespit edilen eserler hakkında bilgilere siyer ve genel İslâm tarihi kaynaklarının yanında tabakât kitaplarından da ulaşılmıştır. İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*,⁹ İbn Abdülber en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*,¹⁰ İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*,¹¹ İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*¹² adlı eserleri, istifade ettiğimiz tabakât kitaplarının başında gelmektedir. Belirtilen kaynaklar dışında birçok siyer, İslâm tarihi, tabakât kitaplarından faydalanılmış, esir isimlerinin ve etkili oldukları olayların geçtiği kaynaklara ulaşmak için klasik kaynaklarda tarama yapılmıştır.

Buhârî (ö. 256/870) *el-Câmiu's-Sahîh*,¹³ Müslim (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*,¹⁴ Ebû Dâvûd (ö. 275/889) *es-Sünen*,¹⁵ Tirmizî (ö. 279/892) *es-Sünen*¹⁶ gibi hadis kaynaklarında yer alan bilgiler de çalışmaya dâhil edilmiştir.

Bedir Savaşı'nın ortaya çıkardığı sonuçları tahlil eden yorumlara ulaşmak için çağdaş siyer eserlerinden faydalanılmıştır. Muhammed Gazâlî'nin *Fıkhu's-Sîre*,¹⁷ Ali Muhammed Sallâbî'nin *Siyer-i Nebî*,¹⁸ İbrahim Sarıçam'ın *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*,¹⁹ Ahmet Önkâl'ın *Muhtasar Siyer-i Nebî*,²⁰ M. Ali Kapar'ın *Hz. Muhammed'in Müşriklerle*

⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf Sâlihî Şâmî, *Sübülü'l-hüda ve'r-reşad fî sireti hayri'l-ibad*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut - Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993).

⁸ Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed Halebi, *İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn = es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006).

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990).

¹⁰ Ebû Ömer Cemaeddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, thk. Ali Muhammed el-Becavi (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992).

¹¹ Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdulmevcud (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994).

¹² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995).

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *Sahihü'l-Buhari*, thk. Mustafa Dib el-Buga (Dimaşk: Daru İbn Kesir, 1993).

¹⁴ Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac Müslim, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955).

¹⁵ Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani, *Sünenü Ebî Davud*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.).

¹⁶ Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir vd. (Mısır: Mustafa el-Babi el-Halebi, 1975).

¹⁷ Muhammed Gazâlî, *Fıkhu's-Sîre*, çev. Resul Tosun (İstanbul: Risale Yayınları, 2016).

¹⁸ Ali Muhammed Sallâbî, *Siyer-i Nebî*, çev. Mustafa Kasadar vd. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2012).

¹⁹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2014).

²⁰ Ahmet Önkâl, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, ed. İsmail Hakkı Atçeken (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022).

Münasebeti,²¹ Adem Apak ve Adnan Demircan'ın *Hız. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*,²² Celaleddin Vatandaş'ın *Hız. Muhammed'in Hayatı ve İslâm Daveti*²³ isimli eserleri, bu kaynaklar arasındadır.

Klasik ve çağdaş kaynakların yanı sıra, araştırmamızda yer alan başlıklarla alakalı yazılmış akademik makaleler ve ilgili DİA maddeleri de çalışmamıza katkı sağlamıştır. Ayrıca araştırmamızda meâlleri verilen âyetler için Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Yolu meâli esas alınmıştır.

Araştırmamızda, Bedir'de ölen ve esir edilen müşriklerin tespitinde Vâkıdî, İbn Hişâm ve Belâzürî listeleri temel alınmıştır. Zira diğer kaynaklar da ilk siyer müellifleri olan bu tarihçilerin listelerinden hareket etmiştir. Çalışmamızda, müşriklerden ölenler tek bir liste hâlinde verilmiş, isimlerin yer aldığı kaynaklara dipnotlarda işaret edilmiştir. Tezimizin esas konusunu Bedir esirleri teşkil ettiği için, bu üç temel kaynakta yer alan esir isim listelerine ayrı ayrı yer verilmiştir. Böylece hangi kaynakta hangi esir isimlerinin yer aldığına topluca görülmesi amaçlanmıştır.

Üç müellifin eserlerinden hareket edildiğinde dört ayrı liste ortaya çıkmaktadır. Zira İbn Hişâm, hocası İbn İshak'ın listesini naklettikten sonra bu isimlere ek olarak kendisine ulaşan başka isimlere de yer vermektedir. Vâkıdî listesi, İbn Hişâm'ın naklettiği İbn İshak listesi, İbn Hişâm'ın ek olarak zikkrettiği liste ve Belâzürî listesinin ardından, bu listelerde yer alan esirlerin her biri için ayrı başlık açılarak haklarındaki bilgilere kısaca değinilmiştir. Esir isimlerinin verildiği başlıklara eklenen dipnotla, bu esirin üç kaynaktan hangisi veya hangilerinde geçtiğine dikkat çekilmiştir.

Esirler, bir üst başlık olarak kabilelerine göre tasnif edilmiştir. Müellifler isimleri verirken kabile tasnifine göre hareket ettikleri için bu yöntem takip edilmiştir. Kabilelerin veriliş sırası ise, Hz. Ömer'in divanda esas aldığı ve müelliflerin de takip ettikleri "kabilenin Hz. Peygamber'e nesep itibarıyla yakınlığı" durumuna göredir. Nesebi Hz. Peygamber'e daha yakın olan kabile ve esirleri daha önce verilmiş, yakından uzağa doğru giden bir sıralama izlenmiştir. Halîf ve mevlâlar, hilf ve velâ bağı kurdukları kabilenin içerisinde yer almıştır.

Temel kaynaklardaki rivayetlerden hareketle esir oldukları anlaşılan ancak listelerde isimlerine rastlanmayan kimseler için, kabile başlıkları haricinde "Diğer Esirler" başlığı

²¹ M. Ali Kapar, *Hız. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti* (İstanbul: İlim Yayınları, 1987).

²² Adem Apak - Adnan Demircan, *Hız. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2021).

²³ Celaleddin Vatandaş, *Hız. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010).

açılmıştır. Esir olduklarına dair işaret bulunan ama kanaatimizce esir olmadıkları sonucuna ulaşılan kimselere de bir başka başlıkta yer verilmiştir; esirler hakkındaki değerlendirmelere - esirler arasında kabul etmediğimiz için- bu kişiler dâhil edilmemiştir. Birinci bölümün sonunda esirler hakkında yapılan değerlendirmeyle; esirlerin kabilelere göre dağılımları, sosyal konumları, Müslüman olma durumları gibi hususlarda genel tahlillerde bulunulmuştur.

İkinci bölümde, esirler hakkında verilen kararlardan ve esirlerin serbest bırakılmasından bahsedilmesinin ardından, esirlerin Müslüman olma durum ve zamanları dikkate alınarak başlıklandırma yapılmış, bu başlıklar altında -Bedir sonrası olaylarda isimleri geçen- esirler için tekrar başlık açılmış, birinci bölümde kendilerinden kısaca bahsedilen esirlerin Bedir Savaşı sonrasında yer aldıkları olaylara ve gösterdikleri tutumlara detaylarıyla yer verilmiştir. Bu bölümde, tasnif edilen başlıklar altında esirlere yer verilirken, Müslüman olma zamanı daha erken olan esir önce yazılmış; Müslüman olma zamanı bakımından öncelik tespiti yapılamamışsa, ilk bölümde uygulanan sıralama takip edilmiştir.

Sonuç kısmından sonra; esirin ismi, ismin geçtiği kaynak, fidye bedeli, Müslüman olma durumu, toplumdaki konumu hususlarını ihtiva eden bir tablo verilmiş, bu tablo ile esirlerle alakalı bilgilerin derli toplu bir şekilde dikkate sunulması hedeflenmiştir. Ardından, araştırmada yer alan istatistiksel değerlendirmelerin özeti mahiyetinde birkaç grafik eklenmesi uygun görülmüştür.

III. Bedir Savaşı'nın Önemi ve Hicaz Bölgesindeki Etkileri

Bedir Savaşı, Hz. Peygamber'in hayatında ve İslâm dininin geleceği bağlamında önemli kilometre taşlarından bir tanesi olup, Kur'ân'da "yevmu'l-furkân"²⁴ olarak nitelenmektedir. Âyette Bedir Savaşı'ndan "hak ve batılın ayrılma günü" olarak bahsedilmesi, savaşın ehemmiyetiyle alakalı önemli bir ifadedir. Kur'ân'daki âyetlerde geçen "batşe-i kübrâ (amansız yakalama)"²⁵ tamlamasının, Bedir günü müşriklerin öldürülmeleri; "lizâm (yakalarına yapışma)"²⁶ kelimesinin, Bedir'de esir edilmeleri olduğu yönündeki görüşler,²⁷ Bedir'de müşriklerin karşılaştığı hezimetin büyüklüğünü göstermektedir. Müslümanlar ile Kureyş müşrikleri arasındaki ilk büyük savaş olan Bedir, Müslümanların galibiyetiyle nihayete ermiş, müşrikler büyük bir hezimetle karşılaşmışlardır. Tarafların ilk fiilî savaşı

²⁴ el-Enfâl 8/41.

²⁵ ed-Duhân 44/16.

²⁶ Tâhâ 20/129; el-Furkân 25/77.

²⁷ Müslim, "Sıfâtü'l-Kıyâme ve'l-Cenne ve'n-Nâr", 39.

sayılan²⁸ bu gazve, Hicaz'da büyük yankılar uyandırmıştır. Bu savaş, Müslümanların geleceği için büyük önem arz etmektedir ve İslâm tarihinin dönüm noktasını teşkil edecek kadar büyük bir öneme sahiptir.²⁹

Savaşta tarafların birbirleri ile yakın akrabalık ilişkilerine sahip olması, asabiyetin hâkim olduğu zihin dünyasında, karşılıklı olarak tarafların ortaya çıkmasında sıhri yakınlığın değil inanç durumunun belirleyici olması; hak ve batılın ayrılma hattının belirginleştiğini göstermektedir. O zamana kadar kabile esaslı gruplaşmaların gerçekleştiği Arap toplumunda asabiyet ve inancın karşı karşıya geldiği ilk önemli hadise Bedir'dir. Bu savaşta aynı kabileye, hatta aynı aileye mensup insanlar inançları nedeniyle farklı tarflarda yer almışlardır. Hz. Hamza, kardeşi Abbas ile; Hz. Ebû Bekir, oğlu Abdurrahman ile; Ebû Huzeyfe b. Utbe, babası Utbe b. Rebîa ve kardeşi Velîd ile; Mus'ab b. Umeyr, kardeşi Ebû Azîz b. Umeyr ile; Hz. Ali, ağabeyi Akîl ile karşı karşıya gelmiştir. Bu zamana kadar hep kabilesi uğruna kan dökmeyi, ölmeyi ve öldürülmeyi kutsal bir değer olarak gören Araplar, kabile asabiyetini hiçe sayarcasına bir inanç ve ideal için babalarını ve kardeşlerini karşılarına almışlardır. Hatta babası ve oğluya mübareze etmek isteyen sahâbiler olmuşsa da, Hz. Peygamber (s.a.v.) baba ve oğlun teke tek savaşmasına müsaade etmemiştir.³⁰

İslâm ve küfür arasında psikolojik ve fiziki bir ayrım gerçekleşmiş, cahiliyenin değerleri güç kaybetmiştir. İslâm ve iman bağının, diğer bağlardan üstün olduğu gerçeği, gözler önüne serilmiştir.³¹ İslâm'ın inşa ettiği iman kardeşliğinin, tüm bağların üstünde olduğu teyit edilmiştir.³² Mus'ab b. Umeyr'in kardeşi olup müşrikler safında savaşırken esir düşen Ebû Azîz b. Umeyr'i gören Mus'ab, onu esir eden sahâbîye "Onu sıkı tut, zira annesi varlıklı biridir." deyince Ebû Azîz şaşırmış ve "Kardeşim, hakkımdaki tavsiyen böyle mi?" diye serzenişte bulunmuştu. Bunun üzerine Mus'ab'ın, kardeşini esir alan Müslüman'ı işaret ederek "Kardeşim budur, sen değilsin!" diye karşılık vermesi,³³ iman ve İslâm bağının diğer bağlardan üstün tutulduğuna dair önemli bir örnektir.

²⁸ Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, 129.

²⁹ Vatandaş, *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti*, 2/119.

³⁰ Apak - Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*, 245; Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, 126.

³¹ Sallâbi, *Siyer-i Nebî*, 2/90.

³² Vatandaş, *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti*, 2/120.

³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

Bedir müşrikler için açık bir hezimet, Müslümanlar adına muazzam bir zafer olmuş,³⁴ Bedir'in Hicaz'daki yankıları bu doğrultuda şekillenmiş, hak ve batılın ayrıldığı Bedir gününde İslâm'ın ve Müslümanların galibiyeti önemli sonuçları beraberinde getirmiştir.

Mekkeli müşriklerin gücü kırılmış, Kureyş'in direnişi, etkisini önemli ölçüde yitirmiştir. Bedir'le birlikte etkinliğini kaybetmeye başlayan Kureyş, zaman zaman bazı ataklarda bulunsa da belini bir daha doğrultamamıştır. Her şeyden önce Kureyş müşrikleri, mücadelede baş tutan en önemli isimleri kaybetmiş, liderlerinin tamamına yakını Bedir'de can vermiştir. Siyasetten ziyade ticaretle uğraşmayı tercih eden Ebû Süfyân, Bedir'den sonra Kureyş'in yöneticisi konumuna geçmiştir. Mekke'nin yeni yöneticisi, Bedir'de ölen diğer müşrik ileri gelenlerine nazaran Müslümanlara karşı daha müsamahakârdır, en azından Müslümanların Mekke döneminde onlara karşı fizikî işkenceye teşebbüs etmemiştir.³⁵ İslâm'a karşı mücadelenin en sert isimlerini yitirmeleri, Kureyş'in tavrında da ciddi ölçüde kendini hissettirmiştir. Bu değişiklik, zamanla belirginleşmiştir.

Kureyş'in yenilgisi, Arap yarımadasındaki nüfuzunu da etkilemiş, Araplar nezdindeki itibarını sarsmıştır. Fil olayında Allah'ın Kâbe'yi korumasını kendilerine mâl eden Kureyş, Kâbe'nin Mekke'de bulunmasını ve Ebrehe'nin yenilgisini bir imtiyaza çevirerek dinî ve siyasi hâkimiyeti elinde tutuyordu. Arap kabileleri içindeki üstün konumlarına işaret sayıyor, Allah tarafından korunduklarını iddia ediyorlardı. Kureyş'in, kendi içlerinden ayrılan bir topluluk karşısında yenilgiye uğraması, Arap kabileleri nezdinde itibarlarının sarsılmasına ve imtiyazlarının sorgulanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Kureyş müşrikleri, iç ve dış dinamiklerinde güç kaybına uğramıştır.

Müslümanlar tarafında ise durumların seyri olumlu yönde ilerlemiş, Bedir zaferi Müslümanların konumunu güçlendirerek müspet tesirler icra etmiştir. İslâm'ın gelip geçici bir akım olmadığı bir kez daha anlaşılmıştır. Hicaz'da Müslümanların itibarı artmış, Kureyş müşrikleri tarafına meyleden, Medine'ye saldırı planı yapan Arap kabileleri, Müslümanların zaferinden sonra beklemede kalmışlardır. Henüz Müslümanların gücü tam pekişmemişse de, İslâm hâkimiyeti için önemli bir adım gerçekleşmiştir. Müslümanlar, Medine ve civarında kendilerinden sakınılan bir güç hâline gelmişlerdir. Müslümanlar askerî becerileri ve savaş taktikleri ile ön plana çıkmışlardır.³⁶

³⁴ Apak - Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*, 253.

³⁵ Apak - Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*, 252.

³⁶ Sallâbi, *Siyer-i Nebi*, 2/77-78.

Müslümanlar, Medine'deki hâkimiyetlerini pekiştirmiş, her an Müslümanların açığını arayıp onlardan kurtulma gayesi içinde olan Medine'deki Yahudiler ve müşrikler, umduklarına kavuşamamıştır. Kabilesinin ileri gelenlerinden olan Abdullah b. Übey ve beraberindeki bazı müşrikler, güç ibresinin Müslümanlar tarafına geçtiğini görünce, şirklerini gizlemeye karar vermişler ve görünüşte Müslüman olarak Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir.³⁷ Bedir'in Müslümanlar lehine sonuçlanmasını hazmedemeyerek düşmanlıklarını açığa vuran, zaferi küçümsemeye kalkan Yahudi topluluklarından Kaynukaoğulları, anlaşmaya ihanet etmeleri nedeniyle Medine'den çıkarılmıştır.

Bedir'de yenilgiye uğrayan, arkalarında pek çok ölü ve esir bırakan Mekke müşrikleri, intikam almak için harekete geçmişler, büyük bir ordu hazırlamak için çaba sarf etmişlerdir. Bu sebeple, Uhud Savaşı'nın en önemli sebeplerinden birinin Kureyş müşriklerinin Bedir'deki mağlubiyetleri olduğu söylenebilir.

Bedir Gazvesi, askerî ve siyasi alandaki etkilerinin yanında manevi anlamda Müslümanların sebatını artırmıştır. Müslümanların Allah ve Resûlü'ne güvenleri artmıştır. Kureyş müşriklerinden İslâm'a girenler olmuştur. Müslümanların zafer kazanması ve Kureyş'ten İslâm'a girenlerin olması, hicret etme imkânı bulamayıp Mekke'de kalan müstaz'af Müslümanlar için de moral ve manevi güç kaynağı olmuştur.³⁸ Olayın etkisi Arap yarımadasının dışına taşmış, Müslümanların galibiyetini öğrenen Habeşistan Necaşisi son derece sevinmiştir.³⁹

Ekonomik açıdan, aldıkları ganimetler ve fidyelerin kendilerine helal kılınması neticesinde Müslümanların maddi durumunda iyileşmelerin olduğu görülmektedir.⁴⁰ Mekkeli müşriklerin ekonomik durumlarında ise zayıflamalar söz konusudur. Medine civarını ticaret yolu olarak kullanmaları tehlikeye girmiştir. Sahil yolundan Suriye'ye kervan göndermeye cesaret edemeyen Kureyş müşrikleri Irak yolunu kullanmaya karar vermişlerdir. Ancak Hz. Peygamber'in onların seferlerinden haberdar olup Zeyd b. Hârise komutasında birlik göndermesi sonucu meydana gelen Karede Seriyyesi, Mekke-Şam sahil yollarının yanı sıra Mekke-Irak-Şam alternatif ticaret yolunun da Kureyşli tacirler için tehlikede olduğunu

³⁷ Gazalî, *Fıkhü's-Sîre*, 242.

³⁸ Sallâbi, *Siyer-i Nebi*, 2/78.

³⁹ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 167.

⁴⁰ Sallâbi, *Siyer-i Nebi*, 2/78.

göstermiştir. Müslümanların bu güzergâhın kontrolünü de ele geçirmiş olması, Mekke iktisadi hayatı için büyük bir felaket anlamına gelmektedir.⁴¹

Bedir Savaşı'nın psikolojik, sosyolojik, dinî, siyasi, askerî, ekonomik açıdan yansımaları, maddi ve manevi tezahürleri, savaşın taraflarını etkilemekle kalmamış, Hicaz yarımadasında ve kısmen de olsa Arabistan dışında hissedilmiş, “iki tarafın karşılaştığı, hak ve batılın ayrıldığı”⁴² Bedir günü, Hz. Peygamber'in ve sahâbenin hayatında, İslâm tarihinde önemli bir basamak teşkil etmiştir.

⁴¹ Apak - Demircan, *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*, 260.

⁴² el-Enfâl 8/41.

BİRİNCİ BÖLÜM BEDİR ESİRLERİ

1.1. Bedir'de Mekke Müşriklerinin Kayıpları

Mekkeliler, Bedir Savaşı sonrası geride, bir rivayete göre 70 ölü, 70 esir; başka bir rivayete göre 70'ten fazla ölü, 70'ten fazla esir bırakmışlardır.⁴³ Bedir'de ölen müşriklerin büyük bir kısmını, İslâm'a karşı en çetin mücadeleyi yürüten isimler oluşturmaktadır. Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ümeyye b. Halef, Ebû Cehil b. Hişâm bu isimlerdendir.⁴⁴ Kureyş ileri gelenlerinden Zem'a b. Esved, Ebu'l-Bahterî Âs b. Hişâm, Nübeyh b. Haccâc, Münebbih b. Haccâc da Bedir'de ölenler arasında yer almaktadır.⁴⁵ Kureyş'in ileri gelenlerinin ölmesi, intikam alma duygularını harekete geçirmiştir. Bununla birlikte sonraki dönemlerde Kureyş'in İslâm'a karşı direniş gücünün azalmasının ve zamanla ortadan kalkmasının da sebebi olmuştur. Zira ilk dönemden beri İslâm'a muhalefet edenlerin, Müslümanlara en sert yollarla müdahale edenlerin başını bu isimler çekmişti.

Bedir'de müşriklerden ölenler, kabileleriyle birlikte şu şekildedir:

Benî Abdüşems b. Abdümenâf'tan; Hanzale b. Ebû Süfyân, Hâris b. el-Hadramî, Âmir b. el-Hadramî, Umeyr b. Ebû Umeyr ve oğlu, Ubeyde b. Saîd b. Âs, Âs b. Saîd b. Âs, Ukbe b. Ebû Muayt, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Velîd b. Utbe b. Rebîa, Âmir b. Abdullah,⁴⁶ Vehb b. Hâris, Âmir b. Zeyd.⁴⁷

Benî Nevfel b. Abdümenâf'tan; Hâris b. Âmir b. Nevfel, Tuayme b. Adî b. Nevfel.⁴⁸

Benî Esed'den; Rebîa⁴⁹ / Zem'a⁵⁰ b. Esved, Hâris b. Rebîa⁵¹ / Zem'a,⁵² Akîl b. Esved b. Muttalib, Ebu'l-Bahterî Âs b. Hişâm, Nevfel b. Huveylid b. Esed,⁵³ Ukbe b. Zeyd, onların mevlâsı Umeyr.⁵⁴

⁴³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/144.

⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/203.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/208.

⁴⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/147-148; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/251-252; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/296-297.

⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁴⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/148; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/252; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/297.

⁴⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/148.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/252; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298.

⁵¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/148.

⁵² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/252; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298.

⁵³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/148-149; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/252-253; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

Benî Abdüddâr b. Kusay'dan; Nadr b. Hâris, Zeyd b. Müleys,⁵⁵ Nübeyh b. Zeyd b. Müleys, Ubeyd b. Selît.⁵⁶

Benî Teym'den; Umeyr b. Osman b. Amr,⁵⁷ Osman b. Mâlik b. Ubeydullah,⁵⁸ Mâlik b. Ubeydullah b. Osman, Amr b. Abdullah b. Cüd'ân.⁵⁹

Benî Mahzûm'dan; Ebû Cehil Amr b. Hişâm b. Muğîre, Âs b. Hişâm b. Muğîre,⁶⁰ Yezîd b. Temîm⁶¹ / Abdullah⁶² et-Temîmî, Ebû Müsâfî' el-Eş'arî, Harmele b. Amr, Ebû Kays b. Velîd b. Muğîre, Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre, Mes'ûd b. Ebû Ümeyye b. Muğîre, Rifâa b. Ebû Rifâa,⁶³ Ebu'l-Münzir⁶⁴ / Münzir⁶⁵ b. Ebû Rifâa, Abdullah⁶⁶ b. Münzir⁶⁷ b. Ebû Rifâa, Züheyr b. Ebû Rifâa, Sâib b. Ebû Rifâa,⁶⁸ Sâib b. Ebu's-Sâib,⁶⁹ Esved b. Abdülesed b. Hilal, Amr b. Süfyân⁷⁰ ve kardeşi Cebbâr⁷¹ / Câbir⁷² b. Süfyân, Hâciz⁷³ / Hâcib⁷⁴ / Câbir⁷⁵ b. Sâib b. Uveymir, Uveymir b. Sâib b. Uveymir,⁷⁶ Uveymir b. Âiz b. Imrân⁷⁷ / Uveymir b. Amr b. Âiz,⁷⁸ Huzeyfe b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre, Hişâm b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre, Âiz b. Sâib b. Uveymir, Umeyr, Hıyâr.⁷⁹

⁵⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/149; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 253; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298.

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁵⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/149; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 253; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298.

⁵⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/149; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 253.

⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁶⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/149-150; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 253; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/298-299.

⁶¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/299.

⁶² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 253.

⁶³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 254; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/299.

⁶⁴ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/299.

⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 254.

⁶⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 254.

⁶⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁶⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/151; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300. İbn Hişâm -İbn İshak'tan naklen- Sâib b. Ebu's-Sâib'i Bedir'de ölenler arasında arasında verdikten sonra Sâib'in, cahiliye döneminde Hz. Peygamber'in ortağı olduğunu ve Kureys'ten Resûlullah'a biat edenler arasında onun da bulunduğunu söylemektedir. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 254. İsim benzerliği nedeniyle bir karışıklık sonucu Sâib b. Ebu's-Sâib'in ismi Bedir'de ölenler arasında geçmiş olabilir.

⁷⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/151; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁷¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/151; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255.

⁷³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/151.

⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255.

⁷⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁷⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/151.

⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

Benî Cumah'tan; Ümeyye b. Halef, Ali b. Ümeyye b. Halef, Evs b. Mi'yer,⁸⁰ Sebre b. Mâlik.⁸¹

Benî Sehm'den; Münebbih b. Haccâc, Nübeyh b. Haccâc, Âs b. Münebbih, Ebu'l-Âs b. Kays b. Adî,⁸² Âsım b. Ebû Avf⁸³ / Avf⁸⁴ b. Dubeyre⁸⁵ / Subeyre,⁸⁶ Hâris b. Münebbih b. Haccâc, Âmir b. Avf b. Dubeyre.⁸⁷

Benî Âmir b. Lüey'den; Muâviye b. Abdükays⁸⁸ / Âmir,⁸⁹ Ma'bed b. Vehb.⁹⁰

Listede bulunan isimlerden Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris, esir alındıktan sonra öldürülmüşlerdir.⁹¹ Öldürülme nedenleri, İslâm'a ve Müslümanlara karşı amansız düşmanlıklarıdır. Ümeyye b. Halef ile oğlu Ali b. Ümeyye, esir alınmış, esirler hakkında karar belli olmadan önce bazı sahâbiler tarafından öldürülmüşlerdir.⁹² Mâlik b. Ubeydullah ise esir alınmış, esareti esnasında vefat etmiştir.⁹³

Listede yer alan isimlere bakıldığında, savaşta yer alan pek çok kabilenin arkada ölümler bıraktığı görülmektedir. Bu durum Mekke'de büyük yankı uyandırmış, Kureyş kabilelerini intikam duygusu kaplamıştır. Zira savaştan etkilenme, bir veya birkaç kabileyi değil, Kureyş'in neredeyse bütün kabilelerini kapsamaktadır ve ölenler arasında kabile liderleri, kabile liderlerinin birinci dereceden yakınları olan isimler de vardır. Kureyş, kayıplarının intikamını almak için bütün imkânlarını seferber etmeye hazırdır. Mekke'deki kabileler tek bir gaye etrafında bir araya gelmiştir. Onları bir araya getiren duygu, intikam hissidir. Kayıpların kabilelerin hepsine şamil olması, Kureyş'in karşı karşıya kaldığı güç kaybının da önemli bir göstergesidir. Bedir'de ölen müşriklerin birçoğu -Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ümeyye b. Halef, Ukbe b. Ebû Muayt, Nadr b. Hâris gibi-kabilelerinin ileri gelen adamlarından, nüfuzlu kimselerdendir. Lider kadrosundan olan bu isimler, İslâm'ın en şiddetli muhalifleridir. Bu isimlerin Bedir'de ölmesi, Mekkeli müşriklerin

⁸⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/151; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁸² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/151-152; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/300.

⁸³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/152; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301.

⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255.

⁸⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/152; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255.

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301.

⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁸⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/152; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301.

⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 255.

⁹⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/152; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 256; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301.

⁹¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107, 114.

⁹² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/83.

⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

gücünü ciddi anlamda etkilemiş, zaafa uğratmıştır. Bedir'e katılan müşrik liderlerin isimlerinden haberdar olan Hz. Peygamber'in "İşte bu, Mekke'dir. Ciğerparelerini size göndermiştir."⁹⁴ sözü, bahsi geçen lider kadronun Kureyş için ne kadar önem taşıdığına işarettir. Mekke müşrikleri Bedir'den sonra ciğerparelerini kaybetmiş, Müslümanlara karşı mücadeleyi tahrik eden, savaşı organize eden mele' takımını yitirmiştir. Bu savaşla birlikte Kureyş irtifa kaybetmeye başlamıştır.

1.2. Bedir'de Esir Düşen Mekkeliler

Bedir Savaşı'nda esir düşen Mekkelilerin sayısının 70,⁹⁵ 70'ten fazla, 74⁹⁶ olduğu bilgisi verilmektedir. Vâkıdî, sayılan esirlerin⁹⁷ 49 olduğunu da söylemektedir.⁹⁸ Ancak isimler verilirken bütün isimlerin kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. İbn İshak, isimlerine ulaştığı esirlerin 43 olduğunu belirtmiştir.⁹⁹ Vâkıdî, 46 esirin ismini zikretmiş,¹⁰⁰ Belâzürî 29 esir ismi söylemiştir.

En kapsamlı liste İbn Hişâm'da yer almaktadır. İbn İshak'ın isim listesi İbn Hişâm'ın eserinde geçmekte, bu listede 42 kişi yer almaktadır. İbn Hişâm, İbn İshak'ın "Bize ulaşan 43 isim bunlardır:" dediğini belirtmekte ancak birinin isminin geçmediğini ifade etmektedir.¹⁰¹ İbn Hişâm, öncelikle bu isimlere değindikten sonra İbn İshak'ın zikretmediği 23 esiri listeye ilave etmektedir. Böylece İbn Hişâm'ın ismini verdiği esir sayısı 65'e ulaşmaktadır. Bu bölümde, öncelikle kaynakların isim listelerine yer verilecek, ardından haklarında bilgi verilerek bu isimlerden bahsedilecektir.

1.2.1. Vâkıdî'de Yer Alan Bedir Esirleri Listesi¹⁰²

1. Akîl b. Ebû Tâlib
2. Nevfel b. Hâris
3. Utbe
4. Sâib b. Ubeyd

⁹⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/53.

⁹⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/144; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256; Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 58.

⁹⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/144.

⁹⁷ Sayılan esirlerden maksat, isimleri ulaşan ve listede yer verilen esirler olabilir.

⁹⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/144.

⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

¹⁰⁰ Sayılan esirlerin 49 olduğunu söyleyen Vâkıdî, listesinde 46 esir ismi vermektedir. İsmi verilmeyen üç kişi; Nadr b. Hâris, Ümeyye b. Halef ve Ali b. Ümeyye b. Halef olabilir. Bu üç isim esir alındıktan sonra öldürülenlerdendir. Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/83, 107, 114.

¹⁰¹ İsmi geçmeyen kişi, Abbas b. Abdümtalib'dir. Abbâsîler dönemi müellifleri olan İbn İshak ve İbn Hişâm, Abbâsîlerin atası olan Abbas b. Abdümtalib'i esir listesinde vermeye çekinmiş, işaret yoluyla sayıya dâhil etmiş olmalıdırlar.

¹⁰² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138-143.

5. Ubeyd b. Amr b Alkame
6. Ukbe b. Ebû Muayt
7. Hâris b. Ebu Vecze
8. Amr b. Ebû Süfyân
9. Ebu'l-Âs b. Rebî'
10. Ebû Rîşe
11. Amr b. Ezrak
12. Ukbe b. Hâris b. el-Hadramî
13. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems
14. Adî b. Hıyâr
15. Osman b. Abdüşems
16. Ebû Sevr
17. Ebû Azîz b. Umeyr
18. Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk
19. Sâib b. Ebû Hubeys b. Muttalib b. Esed
20. Hâris b. Âiz b. Esed
21. Sâlim b. Şemmâh
22. Mâlik b. Abdullah b. Osman
23. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre
24. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre
25. Osman b. Abdullah b. Muğîre
26. Velîd b. Velîd b. Muğîre
27. Kays b. Sâib
28. Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm
29. Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa
30. Abdullah (Ebû Atâ) b. Sâib b. Âbid b. Abdullah
31. Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm
32. Hâlid b. A'lem
33. Abdullah b. Übey b. Halef
34. Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Vehb
35. Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef
36. Rebîa b. Derrâc b. Anbes b. Vehbân b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah
37. Fâkih
38. Ebû Vedâa b. Dubeyre

39. Ferve b. Huneys b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm
40. Hanzale b. Kabîsa b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm
41. Haccâc b. Hâris b. Sa'd
42. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik
43. Abd b. Zem'a b. Kays b. Nasr b. Mâlik
44. Abdüluzzâ b. Meşnû' b. Vekdân b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd
45. Tufeyl b. Ebû Kuney'
46. İbn Cahdem

1.2.2. İbn Hişâm'da Yer Alan İbn İshak'ın Bedir Esirleri Listesi¹⁰³

1. Akîl b. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib b. Hâşim
2. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib b. Hâşim
3. Sâib b. Ubeyd b. Abdüyezîd b. Hâşim b. Muttalib
4. Nu'mân b. Amr b. Alkame b. Muttalib
5. Amr b. Ebû Süfyân b. Harb b. Ümeyye b. Abdüşems
6. Hâris b. Ebû Vecze b. Ebû Amr b. Ümeyye b. Abdüşems (İbn Hişâm'a göre İbn Ebû Vehre)
7. Ebu'l-Âs b. Rebî' b. Abdüluzzâ b. Abdüşems
8. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems
9. Ebû Rîşe b. Ebû Amr
10. Amr b. Ezrak
11. Ukbe b. Abdulhâris b. el-Hadramî
12. Adî b. Hıyâr b. Adî b. Nevfel
13. Osman b. Abdüşems
14. Ebû Sevr
15. Ebû Azîz b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr
16. Esved b. Âmir
17. Sâib b. Ebû Hubeyş b. Muttalib b. Esed
18. Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed (İbn Hişâm'a göre bu kişi Hâris b. Âiz b. Osman b. Esed'dir.)
19. Sâlim b. Şemmâh
20. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm

¹⁰³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257-258.

21. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre
22. Velîd b. Velîd b. Muğîre
23. Osman b. Abdullah b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm
24. Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah
25. Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm
26. Ebû Atâ Abdullah b. Ebu's-Sâib b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm
27. Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm
28. Hâlid b. A'lem
29. Ebû Vedâa b. Dubeyre b. Saîd b. Sa'd b. Sehm
30. Ferve b. Kays b. Adî b. Huzâfe b. Sa'd b. Sehm
31. Hanzale b. Kabîsa b. Huzâfe b. Sa'd b. Sehm
32. Haccâc b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm
33. Abdullah b. Übey b. Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah
34. Ebû Azze Amr b. Abd b. Osmân b. Vüheyb b. Huzâfe b. Cumah
35. Fâkih
36. Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah
37. Rebîa b. Derrâc b. Anbes b. Ühbân b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah
38. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir
39. Abd b. Zem'a b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir
40. Abdurrahman b. Meşnû' b. Vekdân b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir
41. Tufeyl b. Ebû Kuney'
42. Utbe b. Amr b. Cahdem

1.2.3. İbn Hişâm'ın İbn İshak'ın Söylediği İsimler Haricinde Belirttiği Esirlerin

Listesi¹⁰⁴

İbn Hişâm bu isimleri, İbn İshak'ın listesine ilave olarak eklemiştir.

1. Utbe
2. Akîl b. Amr
3. Temîm b. Amr
4. Temîm b. Amr'ın oğlu
5. Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-İs

¹⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

6. Ebu'l-Arîd Yesâr
7. Nebhân
8. Ubeydullah b. Humeyd b. Züheyr b. Hâris
9. Akîl
10. Müsâfi' b. İyâd b. Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym
11. Câbir b. Zübeyr
12. Kays b. Sâib
13. Amr b. Übey b. Halef
14. Ebû Rühm b. Abdullah
15. Benî Cumah'ın bir halîfi
16. Ümeyye b. Halef'in bir mevlâsı
17. Nistâs
18. Ebû Râfi'
19. Eslem
20. Habîb b. Câbir
21. Sâib b. Mâlik
22. Şâfi'
23. Şefi'

1.2.4. Belâzürî'de Yer Alan Bedir Esirleri Listesi¹⁰⁵

1. Akîl b. Ebû Tâlib
2. Abbas
3. Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib
4. Sâib b. Ubeyd
5. Ubeyd b. Amr b. Alkame
6. Ukbe b. Ebû Muayt
7. Hâris b. Ebu Vecre (Vecre) b. Ebû Amr b. Ümeyye
8. Amr b. Ebû Süfyân b. Harb
9. Ebu'l-Âs b. Rebî'
10. Amr b. Ezrak
11. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems
12. Osman b. Abdüşems

¹⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301-305.

13. Ebû Sevr
14. Ebû Azîz b. Umeyr
15. Adî b. Hıyâr
16. Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk
17. Sâib b. Ebû Hubeyş b. Muttalib b. Esed
18. Huveyris b. Abbâd b. Esed
19. Mâlik b. Ubeydullah b. Osman
20. Ümeyye b. Muğîre b. Huzeyfe
21. Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre
22. Velîd b. Velîd b. Muğîre
23. Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm
24. Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm
25. Hâlid b. A'lem el-Ukaylî
26. Abdullah b. Übey b. Halef
27. Ebû Azze el-Cumahî
28. Süheyl b. Amr
29. Vehb b. Umeyr b. Vehb

1.3. Kabilelerine Göre Esirler ve Kaynaklarda Haklarında Yer Alan Bilgiler

1.3.1. Benî Hâşim b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.1.1. Abbas b. Abdülmuttalib¹⁰⁶

Bedir Savaşı ve esirlerle ilgili rivayetlerden Abbas b. Abdülmuttalib'in de esirler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Fakat İbn İshak, İbn Hişâm ve Vâkîdî'nin verdiği esir isimleri listesinde yer almamaktadır. Bu durumu, Abbâsîler dönemindeki tarih yazıcılığının müelliflere tesiri nedeni ile açıklayan görüşler mevcuttur. Bu görüşlere göre; bazı Abbâsî tarihçileri, iktidarda olan Abbâsîlerin atası olan Abbas b. Abdülmuttalib'i, İslâm'a muhalefet eden Kureyş'in esirleri arasında açık bir şekilde göstermek istemediklerinden, bu listelerde onun ismine yer vermemişlerdir.¹⁰⁷ Gerek Belâzürî'nin verdiği esir listesine gerekse diğer kaynaklarda da nakledilen başka rivayetlere bakıldığında ise, Abbas b. Abdülmuttalib'in Bedir esirlerinden olduğu görülmektedir.

¹⁰⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/301.

¹⁰⁷ Bkz. Mehmet Azimli, "Siyer Yazıcılığında Abbas Portresinin Oluşumuna Abbasilerin Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (26 Aralık 2013), 31.

Künyesi Ebu'l-Fazl¹⁰⁸ olan Abbas b. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber'in amcasıdır. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın baba bir kardeşidir. Abbas b. Abdülmuttalib'in annesi Nüteyle bt. Cenâb'dır.¹⁰⁹

Abbas b. Abdülmuttalib'in hanımı, Hz. Hatice'den sonra Müslüman hanımların ikincisi veya üçüncüsü olan¹¹⁰ Ümmü'l-Fazl Lübâbe bt. Hâris; Hz. Peygamber'in hanımlarından Zeyneb bt. Huzeyme'nin anne bir kardeşi, Meymûne bt. Hâris'in ise anne baba bir kardeşidir.¹¹¹

Abbas b. Abdülmuttalib ve Ümmü'l-Fazl, çocukları olan Fazl ile künyelenmişlerdir.¹¹² Hz. Peygamber Mekke'de Vedâ Haccı'nda Fazl'ı devesinin terkisine aldığı için "Ridfü Resûlillah (Resûlullah'ın, terkisine aldığı kişi)"¹¹³ lakabıyla bilinmektedir. Abbas ve Ümmü'l-Fazl'ın diğer çocuklarından Abdullah b. Abbas; tefsir, fıkıh alanlarında otorite kabul edilen,¹¹⁴ muksirûn râvileri arasında yer alan¹¹⁵ sahâbîdir. Ubeydullah b. Abbas, cömertliğiyle bilinmektedir¹¹⁶ ve Hâşimîlerle Emevîler arasında etkin rol oynayan isimlerdendir.¹¹⁷ Kusam b. Abbas, Hz. Peygamber'e benzerliğiyle dikkat çekmektedir. Horasan fetihlerinde yer almış olup Semerkant'ta vefat etmiştir. Ma'bed b. Abbas, İfrikiyye'de şehit düşmüştür. Abbas ve Ümmü'l-Fazl'ın Abdurrahman ve Ümmü Habîbe isimindeki çocukları da kaynaklarda zikredilmektedir.¹¹⁸ Şair Abdullah b. Yezîd el-Hilâlî, "Hiçbir asil kadın Ümmü'l-Fazl'ın altı oğlu gibi çocuk dünyaya getirmemiştir." diyerek Abbas ve Ümmü'l-Fazl'ın çocuklarına yönelik övgüsünü dile getirmiştir.¹¹⁹

Abbas'ın başka bir hanımdan dünyaya gelen çocuklarından olan Kesîr b. Abbas, fakih ve muhaddistir. Abbas'ın diğer çocukları Temmam b. Abbas, Safiyye bt. Abbas ve Ümeyme bt. Abbas'ın anneleri ümmüveleddir. Hâris b. Abbas'ın annesi de Hüceyle bt. Cündeb'dir.¹²⁰

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/3; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/810; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511.

¹⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/3; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511.

¹¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/2.

¹¹¹ Abdulkadir Şenel, "Ümmü'l-Fazl", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/317.

¹¹² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/810.

¹¹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/22; Selman Başaran, "Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/272.

¹¹⁴ İsmail Lütfî Çakan - Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/76.

¹¹⁵ Cemal Ağırman, "Müksirûn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/532.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/4.

¹¹⁷ Abdullah Karahan, "Ubeydullah b. Abbas", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/18.

¹¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/4.

¹¹⁹ Şenel, "Ümmü'l-Fazl", 42/318.

¹²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/4.

Abbas b. Abdülmuttalib, Fil Vakası'ndan iki¹²¹ veya üç yıl önce¹²² dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'den iki ya da üç yaş büyüktür. Kendisine “Sen mi daha büyüksün, Resûlullah mı daha büyük?” diye sorduklarında; “O benden büyüktür ama ben ondan önce doğdum.” karşılığını vermiştir. Resûlullah'ın doğduğu zamanı hayal meyal hatırladığını ifade etmektedir.¹²³

Abbas, Ebû Tâlib'in vefatından sonra yeğenini korumak için gayret göstermiştir.¹²⁴ Akabe Biatı'nda, kavminin dini üzerinde olmasına rağmen, Resûlullah'ın yanında bulunmuş ve Hz. Peygamber'i koruyacaklarına dair şart koşarak ensardan biat almıştır.¹²⁵ Bedir Savaşı'na, Benî Hâşim'in diğer fertleri Nevfel b. Hâris, Akîl b. Ebû Tâlib gibi, Ebû Cehil'in kışkırtması ve zorlamasıyla kerhen katılmıştır.¹²⁶ Abbas'ın kölesi olan ve Resûlullah'a hediye ettiği Ebû Râfi',¹²⁷ İslâm'ın ev halkı tarafından kabul gördüğünü; Abbas'ın, Ümmü'l-Fazl'ın ve kendisinin Müslüman olduğunu söylemektedir. Onun ifadelerine göre; çok mal sahibi olan Abbas, kavminden çekinmekte, onlara muhalefet etmeyi kerih görmekte ve Müslümanlığını gizlemektedir. O, bu hâl üzere Bedir'e çıkmıştır.¹²⁸ Hz. Peygamber savaştan önce ashâbına, bazı kişilerin savaşta bulunmak istemedikleri hâlde bu savaşa zorla çıkarıldıklarını dile getirerek onlarla karşılaştıkları takdirde çarpışmamalarını bildirmiştir. Benî Hâşim'den Abbas, Nevfel ve Akîl, isimleri zikredilenler arasındadır.¹²⁹ Bu üç isim de, Bedir'de istemeyerek bulunmuş, esir edilmiş, sonraki dönemlerde İslâm'ı kabul etmiş ve muhacir olarak Medine'ye gelmiştir.¹³⁰

Esir düşen Abbas, Bedir'e katılma sebebini ve aslında savaşçı olmadığını Hz. Peygamber'e ifade etmiştir.¹³¹ Hatta, Müslüman olduğunu ancak kavminin zorlaması nedeniyle savaşa geldiğini belirterek fidyeden muaf tutulmak istemiştir. Fakat Hz. Peygamber, eğer söylediği doğruysa Allah'ın onu hayırla mükâfatlandıracağını ancak

¹²¹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/810; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511.

¹²² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/3; Belâzüürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/1; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/810.

¹²³ Belâzüürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/1.

¹²⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812; DİA, “Abbas”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/16.

¹²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/5; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511.

¹²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/7.

¹²⁷ Abdullah Aydın, “Ebû Râfi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 10/211.

¹²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/7.

¹²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/7.

¹³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/11.

¹³¹ Belâzüürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 4/3.

görünüşte kendilerine karşı olması nedeniyle herkesten alınan fidyenin ondan da alınacağını söylemiştir.¹³² Aslında esaretteyken İslâm'ı kabul eden bazı esirlerin fidyesi kendilerine bırakılmış ve onlardan fidye alınmamıştır. Bu rivayette, Abbas'ın Müslüman olduğunu dile getirmesine rağmen fidyesinden vazgeçilmemesi, İslâm'ı kabul ettiğine dair bir ilanda bulunmamasıyla açıklanabilir. O esnada, İslâm'ı kabul etmiş olsa bile bu durum insanlarca bilinmemektedir. Zira Abbas, Mekke'ye gidip onlardan biri olarak yaşamaya devam etmiştir. İslâm'ı kabul zamanında ihtilaf bulunan Abbas'ın Mekke'de bulunması, Müslümanlığı kabulünün daha sonraları olduğuna dair işaret sayılabilmekle birlikte; Kureyş'in haberlerini Hz. Peygamber'e iletmek görevine bağlı stratejik bir adım olarak da düşünülebilir.

Müslümanlar, esir aldıkları Abbas'tan yirmi ukıyye ganimet elde etmişlerdi. Abbas, bu miktarın fidyeden sayılarak belirlenen fidye bedelinden düşülmesini talep etmişse de Hz. Peygamber kabul etmemiştir. Ensardan bir sahâbî, Abbas'ı -kendilerinden bir hanımla evlenen Hâşim'in torunu olmasından dolayı- kardeşlerinin oğlu konumunda görerek ondan fidye alınmaması konusunda Hz. Peygamber'den izin istemiş ama isteği kabul görmemiştir. Sahâbî "Hayır, bir dirhemi bile bırakmayın!" karşılığını almıştır.¹³³

Hz. Peygamber, hâli vakti yerinde olduğu için kendisiyle birlikte, kardeşlerinin çocukları Akîl b. Ebû Tâlib'in, Nevfel b. Hâris'in ve halîfi olan Utbe b. Amr b. Cahdem'in fidyesini üstlenmesini de Abbas'tan istemiştir.¹³⁴ Abbas, malının olmadığı bahanesini ileri sürmüş, Hz. Peygamber ise savaşa çıkmadan önce hanımı Ümmü'l-Fazl ile kendi aralarındaki konuşmalarını ona aktarmıştır. Bu konuşmada Abbas, malının yerini Ümmü'l-Fazl'a söyleyerek, kendisinin başına bir şey gelmesi durumunda ailesi arasında malı nasıl paylaşım yapması gerektiğini ona açıklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuşmayı amcasına haber vererek, Ümmü'l-Fazl'a vasiyet ettiği malların nerede olduğunu sormuştur. Abbas'ın, kendisinden ve Ümmü'l-Fazl'dan başka kimsenin olmadığı konuşmayı Hz. Peygamber'den duyunca hayret ettiği ve şehadet getirdiği rivayet edilmektedir.¹³⁵

Abbas Mekke'ye gidince kendisinin ve kardeşinin oğlunun fidyesini ödemiş fakat halîfinin fidyesini göndermemiştir. Hz. Peygamber, durumu Hassân b. Sâbit'e haber verince Hassân, Abbas hakkındaki hiciv sözlerini dile getirmiştir. Abbas'ın fidyeyi iletmek için

¹³² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

¹³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/9.

¹³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

gönderdiği kölesi Ebû Râfi', olanları anlatınca Abbas bu fidyeyi de ödemiştir.¹³⁶ Abbas'ın, kardeşinin oğlu Akîl b. Ebû Tâlib'in ve halîfi Utbe'nin fidyelerini ödediği anlaşılmaktadır. Diğer kardeşinin oğlu Nevfel b. Hâris'in fidyelerini, Nevfel'in kendisinin veya Abbas b. Abdülmuttalib'in ödediğine dair farklı rivayetler bulunmaktadır.¹³⁷

Kendisinden fidye alınarak esaretten kurtulan Abbas b. Abdülmuttalib'in Müslüman olduğu zamanla ilgili ihtilaf vardır, bu konuda farklı rivayetler bulunmaktadır. Daha önce Müslüman olması söz konusu olsa da Müslümanlığını ilan etmesi Mekke fethinin hemen öncesinde olmuştur.¹³⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-yı Râşidîn döneminde birçok olayda onun ismine rastlanmaktadır.

Abbas (r.a.), 32/653 senesinde Receb veya Ramazan ayında, Medine'de vefat etmiştir.¹³⁹ Hz. Osman'ın hilafeti zamanında ve Hz. Osman'ın vefatından iki yıl önce,¹⁴⁰ 88¹⁴¹ ya da 89 yaşında¹⁴² vefat eden Abbas, Bakî' mezarlığına defnedilmiş, cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır.¹⁴³ Cenazesine katılımdaki kalabalık nedeniyle insanlar onun tabutuna yaklaşamamışlardır.¹⁴⁴ Abbas'ın (r.a.), vefatı esnasında yetmiş köleyi azat ettiği rivayet edilmektedir.¹⁴⁵

Abbas b. Abdülmuttalib'in, Resûlullah'tan rivayette bulunduğu hadisler; çocukları, bazı sahâbî ve tâbiîler aracılığıyla nakledilmiştir.¹⁴⁶

1.3.1.2. Akîl b. Ebû Tâlib¹⁴⁷

Akîl b. Ebû Tâlib b. Abdumuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu olup Hz. Ali ve Hz. Ca'fer'in abisidir. Künyesi Ebû Yezîd'dir. Kendisine Ebû Îsâ el-Hâşimî de denmektedir.¹⁴⁸ Annesi, Hz. Peygamber'e annelik yapan ve "Annemden sonra annemdir." iltifatına mazhar olan Fâtıma bt. Esed'dir. Akîl; Ebû

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

¹³⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/347.

¹³⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812.

¹³⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511.

¹⁴⁰ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/817.

¹⁴¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/22; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/817.

¹⁴² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/817.

¹⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/24; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/22; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/817.

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/23.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/22.

¹⁴⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511; DİA, "Abbas", 1/17.

¹⁴⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/301.

¹⁴⁸ Ebû'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, thk. Muhibbüddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Amri (Beirut: Dârü'l-Fikr, 1995), 41/4.

Tâlib ve Fâtıma bt. Esed'in Tâlib'den sonraki çocuklarının en büyüğüdür. Tâlib ve Akîl arasında on yaş vardı. Aynı şekilde Akîl ile Ca'fer ve Ca'fer ile Hz. Ali arasında da onar yaş fark vardı.¹⁴⁹ Yezîd ismindeki oğlundan dolayı Ebû Yezîd diye künyelenen Akîl, Hz. Hüseyin'in kendisini şehirlerine davet edenlerin durumunu öğrenmek üzere Kûfe'ye gönderdiği ve orada vali Ubeydullah b. Ziyâd'ın emriyle öldürülen Müslim b. Akîl'in de babasıdır.

Bedir'e kerhen katılanlardan olan Akîl, esir edildiğinde fidye verecek malı olmadığından dolayı amcası Abbas tarafından fidyesi verilerek esaretten kurtulmuştur.¹⁵⁰ Hudeybiye yılında,¹⁵¹ 8/629 senesinden önce,¹⁵² 8/629 yılının başında¹⁵³ Müslüman olmuş, Mûte Savaşı'nda kardeşi Ca'fer'le birlikte bulunmuştur. Bir rahatsızlığa yakalandığından dolayı Mekke fethi, Tâif kuşatması ve Huneyn Savaşı'na katılamamıştır. Muâviye'nin hilafet yıllarında Şam'da vefat eden Akîl hakkında İbn Cüreyc, Atâ'nın şöyle dediğini nakletmiştir: “Akîl b. Ebû Tâlib'i Arapların efendilerinden itibar edilen biri olarak gördüm.”¹⁵⁴

Hz. Peygamber, Akîl'e “Ey Ebû Yezîd ben seni iki sebepten seviyorum: Bana olan akrabalığından dolayı ve amcamın sana olan sevgisini bildiğimden dolayı.” diyerek iltifat etmiştir.¹⁵⁵ Hz. Ali'den nakledilen bir habere göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her peygambere yedi refik verildi, bana ise on dört refik verildi” Hz. Ali'ye onların kim olduğu sorulunca, “Ben, iki oğlum Hasan ve Hüseyin, Hamza, Ca'fer, Akîl, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Mikdâd, Selmân, Ammâr, Talha, Zübeyr.” cevabını vermiştir.¹⁵⁶ Burada belirtilen isimler arasında Akîl b. Ebû Tâlib'in de yer aldığı görülmektedir. Akîl b. Ebû Tâlib ve ailesi; Hz. Ali, Ca'fer, Abbas aileleriyle birlikte ehl-i beytten kabul edilmektedir.¹⁵⁷

1.3.1.3. Nevfel b. Hâris¹⁵⁸

Nevfel b. Hâris b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay, Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in oğludur. Oğlu Hâris'ten dolayı “Ebu'l-Hâris” künyesiyle künyelenmiştir.¹⁵⁹

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

¹⁵¹ Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheyli, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2000), 5/217.

¹⁵² İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 41/4.

¹⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32-33.

¹⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/33; Süheyli, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, 5/217.

¹⁵⁶ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 41/17.

¹⁵⁷ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 41/19.

¹⁵⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138; İbn Hişam, *es-Sireti'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/301.

Bedir’de mübareze de aldığı yara nedeniyle savaştan sonra şehit olan Ubeyde b. Hâris’in babası Hâris ile Nevfel b. Hâris’in dedesi Abdülmuttalib amca çocuklarıdır.¹⁶⁰ Medine, Basra ve Bağdat’ta zürriyeti vardır. Çocuklarından Abdullah b. Nevfel, Resûlullah’a benzemesiyle bilinir ve Muâviye b. Ebû Süfyân döneminde, Medine kadılığını üstlenen ilk kişidir.¹⁶¹

Müşrikler, insanları Bedir’e katılmaya zorladıklarında istemeyerek savaşa katılan Benî Hâşim ailesi içinde Nevfel b. Hâris de bulunuyordu. Savaşa doğru ilerlerken isteksizliğini ifade eden bir şiir dile getirdiği rivayet edilir. Müslüman olduğunda söylediği şiir de kaynaklarda yer alır.¹⁶² Bu durum onun şiirle meşguliyetinin olduğunu göstermektedir.

Bedir’de esir edildiği zaman esaretten nasıl kurtulduğu ile ilgili iki farklı rivayet vardır. Rivayetlerden birine göre; Hz. Peygamber, amcası Abbas’tan kendisinin ve kardeşinin çocukları Nevfel b. Hâris ile Akîl b. Ebû Tâlib’in fidyelerini ödemesini istemiş, Nevfel de Abbas’ın ödediği fidye ile esaretten kurtulmuştur. Diğer rivayete göre ise bin mızrak ile fidye bedelini kendisi ödemiştir.¹⁶³ Daha çok kabul gören rivayet birinci rivayettir, Bedir esirleri listelerinde ilk rivayet geçmekte, ikinci rivayete bazı tabakat kitaplarında diğer rivayetle birlikte yer verilmektedir.

Esaretten kurtulduktan sonra Müslüman olarak Mekke’ye dönmüş, Hendek günlerinde Müslümanlığını ilan ederek Medine’ye hicret etmiştir.¹⁶⁴ Medine’ye hicretten sonra; Hz. Peygamber (s.a.v.), Nevfel b. Hâris ile Abbas b. Abdülmuttalib’i kardeş ilan etmiştir. Çünkü ikisi cahiliyede birbirlerinin ortağı, mallarının vekili ve birbirlerini seven kimselerdiler.¹⁶⁵ Bu kardeşlik, Mekke fethine yakın gerçekleşmiş olmalıdır. Zira Abbas’ın Medine’ye hicreti Mekke fethinden hemen önce gerçekleşmiştir.

Nevfel b. Hâris, Benî Hâşim’den Müslüman olanlardan yaşı en büyük olandır. Yaşı; amcaları Abbas ve Hamza’dan, kardeşleri Rebîa, Ebû Süfyân ve Abdüşems’ten daha ileridir. Peygamberimizle birlikte Mekke fethi, Huneyn Gazvesi, Tâif Muhasarası’na şahit olmuştur ve Huneyn’de Müslümanların panik yaşadığı anlarda Hz. Peygamber’i yalnız bırakmayıp onun yanında sebat edenlerden birisi de Nevfel b. Hâris’tir.¹⁶⁶ 15/636 senesinde, Hz. Ömer’in hilafete geçişinin ikinci yılında Medine’de vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Ömer kıldırması,

¹⁵⁹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/347.

¹⁶⁰ Ebubekir Sifil, “Ubeyde b. Hâris”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/17.

¹⁶¹ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/33.

¹⁶² Bkz. İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/34.

¹⁶³ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/347.

¹⁶⁴ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/347.

¹⁶⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/34.

¹⁶⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/34.

Bakî mezarlığına defnedilmiştir. İki oğlunu sadaka malından istemek için Hz. Peygamber'e göndermesi, Hz. Peygamber'in ehl-i beyte sadaka malının helal olmadığını bildirerek onların bu isteğini kabul etmemesi,¹⁶⁷ Nevfel b. Hâris ve ailesinin ehl-i beytten kabul edildiğini göstermektedir.

1.3.1.4. Utbe¹⁶⁸

Benî Fihri kabilesine mensup olup Benî Hâşim'in halîfidir.¹⁶⁹ Künyesi ve nesep bilgisi geçmemekte, Benî Hâşim'den esir düşenler başlığında, kabilenin anlaşılması olarak ismine yer verilmektedir. Hakkında başka bir bilgiden bahsedilmemektedir. Ancak Benî Hâris b. Fihri kabilesine mensup olan esirlerden bahsedilirken ismi geçen Utbe b. Amr b. Cahdem bu kişi olabilir. Zira orada bahsi geçen Utbe b. Amr b. Cahdem'in fidyesini, halîfi olduğu Abbas b. Abdülmuttalib'in ödediği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Kureyş'ten Benî Hâris b. Fihri kabilesine mensup olduğu için Benî Hâris b. Fihri esirleri arasında, Benî Hâşim'den Abbas b. Abdülmuttalib'in halîfi olduğu için de Benî Hâşim'in esirleri arasında olmak üzere ismi iki defa geçmiş olmalıdır. Utbe b. Amr b. Cahdem ile ilgili bilgiler kısıtlıdır, hakkındaki sınırlı bilgiye Benî Hâris b. Fihri'nin esirlerinden bahsedilen kısımda değinilecektir.

1.3.2. Benî Muttalib b. Abdümenâf'tan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.2.1. Sâib b. Ubeyd¹⁷⁰

Sâib b. Ubeyd b. Abdüyezîd b. Hişâm b. Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'ın künyesi "Ebû Şâfi'dir.¹⁷¹ Hz. Peygamber ile soyları Abdümenâf b. Kusay'da birleşen Sâib ve oğulları Şâfi b. Sâib ile Abdullah b. Sâib sahâbedendir.¹⁷² Şâfiî mezhebi kurucusu Muhammed b. İdris'in soyu Sâib b. Ubeyd'e dayanmaktadır ve Sâib'in oğlu Şâfi' b. Sâib'e nisbetle İmam Şâfiî nisbesiyle meşhur olmuştur.¹⁷³

Benî Muttalib'den olan Sâib, Bedir'de Benî Hâşim'in sancağını taşıyan isimdir. Esir edilenler arasında o da yer almıştır. Fidyesini kendisi ödemiş, esaretten kurtulmasının ardından Müslüman olmuştur.¹⁷⁴ Eğer fidye ödemediği önce İslâm'a girseydi, Müslüman olduğundan dolayı fidyeye gerek kalmadan serbest bırakılabilirdi. Kendisine neden fidye

¹⁶⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5/347.

¹⁶⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/138; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁷⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/138; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1/301.

¹⁷¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/165.

¹⁷² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 3/20.

¹⁷³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/506.

¹⁷⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 2/574.

ödemeden önce Müslüman olmadığı sorulduğunda, “Müslümanların hakkı olan hisseyi onlardan esirgeyecek değilim.” karşılığını vermiştir.¹⁷⁵

Sâib b. Ubeyd, Hz. Peygamber’e benzetilen bir kimseydi. Annesi Şifâ bt. Erkam b. Nadle b. Hâşim b. Abdümenâf’tır, annesinin annesi Hâlîde bt. Esed b. Hâşim’dır ki bu hanım, Fâtıma bt. Esed’in kardeşi olduğundan Hz. Ali ve kardeşlerinin teyzesi olmaktadır.¹⁷⁶

Sâib b. Ubeyd’in Müslüman olduktan sonra neler yaptığı, hangi olaylarda yer aldığı, vefatı konularında kaynaklarda bilgi yer almamaktadır.

1.3.2.2. Ubeyd b. Amr b Alkame¹⁷⁷

İbn Hişâm İbn İshak’tan naklen “Nu’mân b. Amr b. Alkame b. Muttalib” olarak vermektedir.¹⁷⁸ Ubeyd b. Amr b. Alkame’nin, malı olmadığı ve fidyasını kimse getirmediği için fidyersiz serbest bırakıldığından başka bilgi bulunmamaktadır.

1.3.2.3. Akîl b. Amr¹⁷⁹

Benî Muttalib’in halîfidir.¹⁸⁰ Kabilesi, nesebi, künyesi hakkında bilgi verilmemiştir.

1.3.2.4. Temîm b. Amr¹⁸¹

Akîl b. Amr’ın kardeşi olan Temîm b. Amr da, onun gibi Benî Muttalib kabilesinin halîfidir. Kabilesi, nesebi, künyesi bilinmemektedir.

1.3.2.5. Temîm b. Amr’ın oğlu¹⁸²

İsmi bilinmemekte, hakkında bilgi yer almamaktadır.

1.3.3. Benî Abdüşems b. Abdümenâf’tan Bedir’de Esir Edilenler

1.3.3.1. Ukbe b. Ebû Muayt¹⁸³

Künyesi Ebu’l-Velîd olan Ukbe b. Ebû Muayt b. Ebû Amr b. Ümeyye,¹⁸⁴ Hz. Peygamber’e karşı gelmede ve İslâm düşmanlığında en azılı müşriklerden biridir. İslâm geldiği andan itibaren en şedit tavırları gösteren Kureyş ileri gelenleri arasında yer almış, Hz.

¹⁷⁵ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/165.

¹⁷⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 3/20.

¹⁷⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/301.

¹⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/257.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

¹⁸³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/301.

¹⁸⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/147.

Peygamber'e fiilî eziyetlerde bulunmuş, Peygamberimizi rahatsız etmek ve yalanlamak için müşriklerle ve Yahudilerle iş birliği yapanların başında gelmiştir. Hicretten önce Hz. Peygamber'i öldürmek için toplananlar arasında Ukbe de vardır. Hicretten sonra, Müslümanlarla müşrikler arasında gerçekleşen ilk büyük savaş Bedir'e çıkarken, savaşa gitmek istemeyen insanları ikna etmede Ebû Cehil'le birlikte rol oynamıştır.¹⁸⁵

Bedir günü esir edilen Ukbe b. Ebû Muayt, diğer esirlere uygulanan fidye hükmünden muaf tutulan -diğeri Nadr b. Hâris olan- iki kişiden biridir. İslâm'a karşı yürüttüğü şiddetli düşmanlık, onun ölüme mahkûm edilme sebebidir. Ukbe, diğer esirler gibi fidye ödeyerek kurtulmak istemiş, esirlere uygulanan fidye uygulamasından kendisinin neden hariç tutulduğunu sormuş; Hz. Peygamber (s.a.v.), inkârcılığı, Allah ve Resûlü'ne düşmanlığı sebebiyle kendi kendisinin buna yol açtığını belirtmiştir. Bedir'den Medine'ye dönüş yolunda Safrâ veya Irkuzzabye mevkiinde, Âsım b. Sâbit tarafından, hakkında verilen ölüm hükmü gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁶

Ukbe b. Ebû Muayt'ın, hanımı Ervâ bt. Küreyz'den "Velîd, Hâlid, Hişâm, Umâre, Ümmü Külsüm, Ümmü Hakîm" isimlerinde altı çocuğu vardır.¹⁸⁷ Hz. Peygamber'in halası Ümmü Hakîm Beyzâ bint Abdülmuttalib'in kızı olan Ervâ bt. Küreyz, Affân b. Ebu'l-Âs vefat etmeden önce Affân'la evli olduğundan, Hz. Osman'ın da annesidir. Ervâ'nın Ukbe ile evliliği, Affân'ın vefatından sonra gerçekleşmiştir. Ervâ'nın ve ismi geçen çocukların Müslüman oldukları bilinmektedir.

1.3.3.2. Hâris b. Ebû Vecze b. Ebû Amr b. Ümeyye b. Abdüşems¹⁸⁸

İbn Ebû Vehre olarak da geçmektedir.¹⁸⁹ Belâzürî'de Hâris b. Ebû Vecre (Vecre) olarak bahsedilmektedir.¹⁹⁰ Hâris'in babasının ismi Temîm'dir.¹⁹¹ Ebû Vecze, Ebû Vecre, Ebû Vehre isimlerinin farklı şekillerde kayıtlara geçmesinin sebebi, Arap yazısının o dönemlerde noktalanmaması, bugün noktalarıyla birbirinden ayırt ettiğimiz harflerin o dönemde aynı sembolle yazılması olmalıdır.

Hâris, muhtemelen Mekke fethinde Müslüman olmuştur, zira Mekke fethinden sonra Kureyş'ten kâfir olarak kimse kalmamış, Kureyş'in hepsi Vedâ Haccı'na Peygamberimizle

¹⁸⁵ İsmail Yiğit, "Ukbe b. Ebû Muayt", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/64.

¹⁸⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/114.

¹⁸⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 9/342.

¹⁸⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

¹⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

¹⁹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/301.

¹⁹¹ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dimaşk*, 11/487; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699.

birlikte şahit olmuştur.¹⁹² Hz. Ömer dönemine yetiştiği anlaşılan Hâris, Şam'a gitmiş, Hz. Ömer'in Câbiye'deki hutbesinde bulunmuştur. Hâris'in Hâlid b. Velid'i övdüğünü işiten Hz. Ömer, övünmenin dini ifsat edeceği gerekçesiyle onu ikaz etmiştir.¹⁹³

Hâris'in dört bin dirhem fidyesini, Velid b. Ukbe b. Ebû Muayt getirmiştir.¹⁹⁴ Velid'in babası olan ve Bedir esirleri arasında öldürülen iki kişiden biri olan Ukbe ile Hâris amca çocuklarıdır. Uzun yaşadığı ifade edilen Hâris'in ismi muammerûn arasında zikredilmiştir.¹⁹⁵

1.3.3.3. Amr b. Ebû Süfyân¹⁹⁶

Amr b. Ebû Süfyân; Ümmehâtü'l-Mü'minîn'den Hz. Ümmü Habîbe ve Emevilerin kurucusu Muâviye ile baba bir kardeşdir. Üç ismin de annesi farklı hanımlardır.¹⁹⁷ Diğer kardeşi Hanzale Bedir'de müşriklerin safında öldürülmüştür. Amr ise esir edilmiştir. Amr'ın annesi; İbn İshak'a göre Ukbe b. Ebû Muayt'ın kızı, İbn Hişâm'a göre ise Ukbe'nin babası Ebû Muayt'ın kız kardeşidir.¹⁹⁸

Esaretten kurtuluş şekli diğer esirlerden farklılık göstermektedir. Neticede fidyesiz kurtulmuş ancak bu, mübâdele yolu ile gerçekleşmiştir. Kureyş'in yeni lideri konumuna gelen Ebû Süfyân, insanların fidye göndermesine engel olmak istemiş fakat Kureyşliler esirleri konusunda Ebû Süfyân'ı dinlememiştir. Ebû Süfyân, Müslümanlar esirleri gönderinceye kadar fidye ödememek niyetindedir ve bunun için fırsat gözetmektedir. Kendisine, oğlu Amr'ın fidyesini sorduklarında; diğer oğlu Hanzale'nin Bedir'de öldürüldüğünü, Amr için de fidye göndererek Müslümanlara malı ile destek olmayacağını belirtmiştir. Ensardan umre için Mekke'ye giden Sa'd b. Nu'mân b. Ekkâl'i esir almış, oğlu Amr karşılığında onu serbest bırakacağını bildirmiştir. Sa'd'ın akrabaları Hz. Peygamber'i durumdan haber edince, Amr mübâdele edilmesi için Mekke'ye gönderilmiş, ardından Sa'd b. Nu'mân serbest bırakılmıştır.¹⁹⁹

Müslümanlar umre maksatlı yola çıkıp Hudeybiye'de konakladıklarında, karşılıklı elçiler gidip gelirken; Kureyş'ten küçük askerî birlikler de, yıpratmak amacıyla

¹⁹² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/700.

¹⁹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 9/339; İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 11/487; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699.

¹⁹⁴ Vâkîdî, *el-Megâzi*, 1/139.

¹⁹⁵ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 11/487; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699.

¹⁹⁶ Vâkîdî, *el-Megâzi*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/301.

¹⁹⁷ Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah b. Mus'ab Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, thk. E. Levi Provençal (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1982), 126.

¹⁹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/212-213.

¹⁹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/213.

Müslümanların bulunduğu bölgeye giderek, saldırı planlamışlardır. Bu birlikler, Hz. Peygamber'in görevlendirdiği nöbetçiler tarafından ele geçirilmişlerdir. Süheyl b. Amr Müslümanlarla müzakere için geldiğinde, ellerinde bulunan esirleri kendilerine teslim etmelerini istemiştir. Hz. Peygamber'in, ashâbından ailesini ziyaret için Mekke'ye giden kimselerin serbest bırakılması koşuluyla elindeki esirleri bırakacağını belirtmesi üzerine Mekke'deki sahâbiler serbest bırakılmış, Hz. Peygamber bunun üzerine, esir alınan Kureyşlileri göndermiştir. Müslümanlara saldırı planlayan, esir alınan ve serbest bırakılan bu askerî birliklerden ilkinde Amr b. Ebû Süfyân da bulunmaktadır.²⁰⁰

Benî Ümeyye'nin ve Kureyş'in lideri olan Ebû Süfyân'ın oğlu Amr ile ilgili bahsedilenler, bu kadarla sınırlıdır. Bundan sonra Mekke'nin fethine ulaşıp ulaşmadığı, Müslüman olduğu veya olmadığı, diğer hadiselerde yer alıp yer almadığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.3.4. Ebu'l-Âs b. Rebî²⁰¹

Ebu'l-Âs b. Rebî b. Abdüluzâ b. Abdüşems b. Kusay,²⁰² Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle bt. Huveylid'in oğlu ve Hz. Peygamber'in damadıdır. Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin en büyük kızı Hz. Zeyneb ile evlenmiştir.²⁰³ Henüz vahiy gelmeden önce gerçekleşen bu evlilik, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e teklifi sunması ve Hz. Peygamber'in bu teklife itiraz etmemesi sonrasında gerçekleşmiştir.²⁰⁴ Bu evlilikten Ali ve Ümâme isimdeki çocukları dünyaya gelmiştir. Ali küçük yaşta vefat etmiştir. Ümâme Hz. Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ali ile evlenmiştir. Hz. Ali'nin şehadeti Ümâme ile evliyken gerçekleşmiştir.²⁰⁵ Ümâme'nin Hz. Ali'den sonra bir evlilik daha yaptığı bilinmekte, bu evliliklerden çocukları olduğu söylene de kabul görmemektedir.²⁰⁶

Ebu'l-Âs'ın ismi konusunda farklı bilgiler söz konusudur. Lakît, Mihşem / Müheşşim, Heşîm,²⁰⁷ Zübeyr, Yâsir / Yâsim,²⁰⁸ Kâsım;²⁰⁹ bu isimler arasındadır. İsmnin Lakît olduğu

²⁰⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/604.

²⁰¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

²⁰² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1701.

²⁰³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/397.

²⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/214.

²⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/400.

²⁰⁶ Ayşe Esra Şahyar, "Ümâme bint Ebû'l-Âs", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/301.

²⁰⁷ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1701.

²⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 7/207.

²⁰⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/397.

görüŖü daha kuvvetli bulunmuş olup²¹⁰ “Ebu'l-Âs” künyesiyle meşhur olmuştur. KardeŖi, babası ve amcasının lakabı olabileceği de söylenen²¹¹ ve “Bathâ'nın aslan yavrusu” anlamına gelen “Cervu'l-Bathâ”²¹² lakabıyla bilindiği rivayet edilmektedir. Mekke'nin mal, emanet, ticaret konusunda kabul gören isimlerden birisidir²¹³ ve kendisine “Emîn”²¹⁴ dendiği de ifade edilmiŖtir.

Hiz. Peygamber'e vahiy geldiğinde Hiz. Zeyneb, annesi ve kardeŖleriyle birlikte İslâm'a girmiŖ, kocası Ebu'l-Âs ise İslâm'ı kabul etmemiŖtir.²¹⁵ Bununla birlikte, müşriklerin kendisine yaptığı baskı ve tekliflere rağmen hanımı Zeyneb'i boşamamıŖ, evliliğini devam ettirmiŖtir. İslâm'da bu evlilikle alakalı bir engel henüz ortaya konmadığından dolayı, evliliğin devamında Hiz. Zeyneb açısından da bir problem söz konusu olmamıŖtır. KureyŖ müşriklerinin ileri gelenleri Ebu'l-Âs'a gelip, Hiz. Zeyneb'i boşamasını istemiŖ ve boşadığı takdirde KureyŖ kızlarından istediği kiŖiyle evlendireceklerini vadetmiŖlerdir. Ebu'l-Âs hanımından memnun olduğunu ve onu terk etmeyeceğini bildirmiŖtir.²¹⁶ Onun bu desteği Hiz. Peygamber'i de memnun etmiŖ, bu konuda Ebu'l-Âs'ı hayırla anmıŖtır.²¹⁷ Ebu'l-Âs'ın, hanımı Hiz. Zeyneb'e olan muhabbetini içeren beyitler,²¹⁸ kaynaklara yansımıŖtır.

Medine'ye hicrette, Ebu'l-Âs'la evli olduğundan dolayı Hiz. Zeyneb hicret edememiŖ, Mekke'de kalmıŖtır.²¹⁹ Hiz. Zeyneb'in Medine'ye hicreti Bedir Gazvesi'nden sonra gerçekteŖmiŖtir.

Ebu'l-Âs, Bedir'de KureyŖ'le birlikte savaŖa katılmıŖ, savaŖta esir edilenler arasında yer almıŖtır. Esirlere nasıl muamele edildiğini anlattığı rivayette; ensardan yanında kaldığı topluluğun tutumuna değinmektedir. Bu kiŖiler, Ebu'l-Âs'ı kendilerine tercih ediyorlar, Medine'de ekmek az bulunmasına rağmen kendileri yemeyip ona ikram ediyorlardı. Birisinin elinde ufak bir parça bulunuyorsa bile, ona veriyordu.²²⁰

²¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/397; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1701; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 7/207.

²¹¹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1701.

²¹² Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/397.

²¹³ İbn HiŖâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/214.

²¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 7/207.

²¹⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/397.

²¹⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/397.

²¹⁷ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1702.

²¹⁸ Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/398; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1854.

²¹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eŖrâf*, 1/269.

²²⁰ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/119.

Ebu'l-Âs'ın fidyesini kardeşi Amr b. Rebî²²¹ getirmiştir. Fidyeyi gönderen ise, Hz. Zeyneb'dir.²²² Hz. Zeyneb bir miktar mal ile birlikte, evliliği için annesi Hz. Hatice'nin kendisine hediye ettiği gerdanlığı göndermiştir. Ebu'l-Âs'ın fidyesini gören Hz. Peygamber, gerdanlığı hatırlayıp hüzünlenmiş, ashâbına Ebu'l-Âs'ın serbest bırakılması ve fidyenin kendisine iade edilmesi konusunda teklifte bulunmuştur. Sahâbenin kabulüyle Ebu'l-Âs karşılıksız serbest bırakılmış ancak Hz. Peygamber, kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesi için kendisinden söz almıştır.²²³ Ebu'l-Âs, sözüne sâdik davranmış, Hz. Zeyneb'in Medine'ye yolculuğu için hazırlıklar yaparak onu Medine'ye göndermiştir. Hz. Peygamber, Ebu'l-Âs için, “Konuştuğunda doğru söyledi. Söz verdi ve sözünü yerine getirdi.”²²⁴ diyerek memnuniyetini dile getirmiştir.

6/627 yılı Cemâziyelevvel ayında, Hudeybiye Antlaşması'ndan önce, Ebu'l-Âs başkanlığındaki ticaret kervanı, Zeyd b. Hârise kumandasında gerçekleşen İs Seriyyesi ile²²⁵ ele geçirilmiştir. Ebu'l-Âs kaçmış ancak kervanda bulunanlar yakalanmış, kervanın mallarına el koyulmuştur. Medine'de bulunan hanımı Hz. Zeyneb'e giderek himaye isteyen Ebu'l-Âs'ı Hz. Zeyneb himayesine almıştır. Ebu'l-Âs'ın Hz. Zeyneb vasıtasıyla dile getirdiği talebi, Hz. Peygamber'in kabul etmesi ve sahâbenin rıza göstermesi ile esirler serbest kalmış, mallar Ebu'l-Âs'a iade edilmiştir. Üzerindeki emanet malları Mekke'de sahiplerine eksiksiz teslim eden Ebu'l-Âs, Medine'ye dönerek İslâm'ı kabul ettiğini beyan etmiştir. Aradaki şirk engelini kalkması üzerine, yeni bir nikâh yapılarak veya önceki nikâhları geçerli sayılarak, Resûlullah'ın kızı Hz. Zeyneb ve Ebu'l-Âs'ın evlilikleri devam etmiştir.

Ebu'l-Âs (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in hilafeti zamanında 12/634 senesi Zilhicce ayında²²⁶ vefat etmiştir.

1.3.3.5. Ebû Rîşe²²⁷

Benî Abdüşems'in halifidir.²²⁸ Ebû Rîşe'nin fidyesini, halîfi olduğu Benî Abdüşems kabilesinden, Hz. Peygamber'in damadı olan Ebu'l-Âs'ın kardeşi Amr b. Rebî' getirmiştir ancak fidyenin miktarı belirtilmemiştir. Bedir esirleri bahsinde “Ebû Rîşe” künyesi geçmektedir fakat hakkında bilgi verilmediği gibi, isim ve nesep bilgisine de değinilmemiştir.

²²¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139.

²²² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/215.

²²³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/215.

²²⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 6/182.

²²⁵ Nebi Bozkurt, “İs Seriyyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/465.

²²⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashab*, 4/1704.

²²⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

Dolayısıyla, kim olduğu ile ilgili ve hayatı hakkında detaylı bilgi mevcut olmayıp bu kadarla sınırlıdır.

1.3.3.6. Amr b. Ezrak²²⁹

Benî Abdüşems'in halîfidir.²³⁰ Fidyelerini, halîfi olduğu Benî Abdüşems kabilesinden, Hz. Peygamber'in damadı olan Ebu'l-Âs'ın kardeşi Amr b. Rebî' getirmiştir ancak fidyenin miktarı belirtilmemiştir.

Tâifli Hâris b. Kelede es-Sekaffî'nin Rumî olan ve demircilikle uğraşan kölesi Ezrak'ın oğludur. Ezrak, Tâif kuşatmasında Hz. Peygamber'in kendilerine sığınan kölelerin özgür olacaklarını söylemesi üzerine Müslümanlara teslim olan ve hürriyetlerine kavuşturulan Tâifli köle grubu arasındadır.²³¹ Ezrak'ın oğlu Amr'ın bu esnadaki durumu hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır; zira Amr b. Ezrak'ın ismi Bedir esirleri bahsinde geçmekte,²³² babası Ezrak'tan Tâif kuşatması nedeniyle bahsedilmektedir. Amr b. Ezrak hakkındaki bilgiler Bedir'de esir edilmesi konusu ile sınırlıdır.

Amr'ın babası Ezrak'ın, ilk Müslüman şehit Sümeyye b. Hayyât ile de evlilik yaptığı, Amr'ın annesinin ise başka bir hanım olduğu yönünde bir bilgi bulunuyorsa da;²³³ Ezrak'ın Sümeyye bt. Hayyât ile evliliği bilgisinin yanlış olduğu, Hâris b. Kelede'nin cariyesi Sümeyye ile İslâm'ın ilk şehidi Hz. Sümeyye'nin isimlerinin karıştırılması nedeniyle bu bilgi yanlışlığının olduğu söylenebilir.²³⁴

1.3.3.7. Ukbe b. Hâris b. el-Hadramî²³⁵

Benî Abdüşems'in halîfidir.²³⁶ Vâkıdî "Ukbe b. Hâris" şeklinde, İbn Hişâm ise "Ukbe b. Abdülhâris" şeklinde vermektedir. İbn İshak, Ebû Süfyân'ın azatlısı Âmir b. el-Hadramî'nin Bedir'de esirler arasında bulunduğunu söylerken; İbn Hişâm, Âmir'in Bedir günü öldürüldüğünü belirterek, Ebû Süfyân'ın esir alınan azatlısının Ukbe b. Abdülhâris b. el-

²²⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

²³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²³¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/157.

²³² Belâzürî'de (Bkz. *Belâzürî, Ensâbü'l-eşraf*, 1/157.) Uhud'da savaşır esir olduğu bilgisi geçmekte, ancak bu bilgi muhakikler tarafından "Bedir" olarak tashih edilmektedir. Diğer taraftan Belâzürî, Bedir esirleri kısmında (Bkz. *Belâzürî, Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.) Amr b. Ezrak'ın ismini de vermektedir. Dolayısıyla, aynı eserde Amr b. Ezrak'ın isminin geçtiği diğer yerde Uhud'da esir edildiğini söylemesi bir yanlışlık sonucu olmalıdır. Kaynaklarda, Amr b. Ezrak'ın Bedir'e katılıp esir edildiği bilinmemekte, Uhud'a katılıp katılmaması konusunda hakkında bilgi verilmemektedir.

²³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/157.

²³⁴ Aynur Uraler, "Sümeyye bint Hubbât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/134.

²³⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

Hadramî olduğunu ifade etmektedir.²³⁷ Ukbe'yi Amr b. Süfyân b. Ümeyye esaretten kurtarmıştır. Bu veriler dışında hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.3.8. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems²³⁸

Hz. Peygamber'in babası Abdullah b. Abdülmuttalib'in teyzesinin oğludur. Abdullah'ın annesi Fâtıma bt. Amr, Ebu'l-Âs'ın annesi Futayme bt. Amr b. Âiz b. Imrân b. Mahzûm'dur. Ebu'l-Âs, Bedir'de esir edilmiş, fidye bedelini amcasının oğlu getirmiştir.²³⁹

Abdullah b. Cüd'ân'ın kardeşi Hind bt. Cüd'ân ile Küreyz b. Rebîa'nın kızı olan Fâhite bt. Küreyz ile evlenmiştir.²⁴⁰ Ebu'l-Âs'ın Hâcib, Osman, Hebbâr, Hazn, Hızâm, Ubeyd, Abd isimli çocuklarının annesi Fâtıma bt. Mahzûmiyye'dir.²⁴¹ Ebu'l-Âs'ın Bedir günü kâfir olarak öldürüldüğü geçiyorsa da,²⁴² kaynaklarda itibar gören rivayetlere bakıldığında onun esir alındığı görülmektedir. Bedir'de öldürüldüğü bilgisine yer veren Belâzürî, onun ismine Bedir esirlerinden bahsettiği bölümde de yer vermiştir.

1.3.3.9. Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-İs²⁴³

Hz. Peygamber'in fetihten sonra Mekke'ye vali tayin ettiği genç sahâbî Attâb b. Esîd b. Ebu'l-İs b. Ümeyye'nin kardeşidir. Anneleri, Zeyneb bt. Ebû Amr b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Ümeyyeoğullarına mensuptur. Fetih yılı Müslüman olmuş ve Mekke'de vefat etmiştir.²⁴⁴

Abdurrahman b. Hâlid'in babasıdır, oğlu Abdurrahman ondan rivayette bulunmuştur.²⁴⁵ Diğer oğlu Abdullah b. Hâlid, Osman b. Affân'ın kızıyla evlenmiştir.²⁴⁶ Hâlid b. Esîd, Abdulmelik b Mervân döneminde Horasan valiliği yapan ve hadis râvileri arasında yer alan Ümeyye b. Abdullah b. Hâlid'in²⁴⁷ dedesidir.

Kazâ umresinde²⁴⁸ ve Mekke fethedildiğinde,²⁴⁹ Hz. Bilâl'in Kâbe'de ezan okuduğuna şahit olan müşriklerden bir grup kendi aralarında konuşurlarken hoşnutsuzluklarını dile

²³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/217.

²³⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

²³⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139.

²⁴⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 9/355.

²⁴¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 9/386.

²⁴² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 9/386.

²⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

²⁴⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/114.

²⁴⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/114.

²⁴⁶ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalani, *Ta'cilü'l-menfaa bi-zevaidi ricali'l-eimmeti'l-erbaa*, thk. İkramullah İmdadülhak (Beyrut: Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1996), 1/484.

²⁴⁷ Zehebi, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 5/155.

²⁴⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/738.

getirmişti. Bu grup içerisinde yer alan Hâlid b. Esîd de “babasının Bilâl’in Kâbe’deki ezan sesini işitmeden ve Bilâl gibi değer verilmeyen bir kölenin Kâbe’ye çıkıp ezan okuduğuna şahit olunan bu günlere ulaşmadan önce vefat etmesinden dolayı sevindiğini” ifade etmişti. Müslümanların Mekke’yi fethinden rahatsızlık duyan Hâlid’in, sonrasında diğer birçok Kureyşli gibi Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Hâlid b. Esîd, müellefe-i kulûbdandır ve Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine yüz deve vermiştir.²⁵⁰

Bir rivayette Hâlid b. Esîd’in, Peygamberimiz fetih için Mekke’ye gelmeden önce vefat ettiği belirtilse de,²⁵¹ Hâlid’in hoşnutsuzluğundan bahseden yukarıdaki rivayet, fetih yılı Müslüman olması, müellefe-i kulûbdan sayılması²⁵² gibi rivayetler, Mekke’nin fethedildiği yıla eriştiğini göstermektedir. Ancak fetihden sonra kendisinden ziyade, Mekke valisi olan kardeşi Attâb ön plana çıkmıştır. Mekke’nin fethinden sonra Müslüman olan Hâlid b. Esîd; Hz. Ebû Bekir döneminde, vali olan kardeşi Attâb b. Esîd tarafından, irtidat hareketine karışan Cündeb b. Sülmâ el-Müdlîcî’nin üzerine gönderilmiştir. Hâlid b. Esîd’in, Cündeb’i hezimete uğratması ve etrafındaki topluluğu azaltmasından sonra pişman olan Cündeb Müslüman olmuştur.²⁵³

Hâlid b. Esîd’in Mekke’de vefat ettiği belirtilmekte fakat vefat tarihi geçmemektedir.

1.3.3.10. Ebu’l-Arîd Yesâr²⁵⁴

Âs b. Ümeyye’nin mevlâsıdır.²⁵⁵ Nesebi ve kabilesi verilmemiştir. Bedir esirleri arasında yer alması ve Âs b. Ümeyye’nin mevlâsı olması dışında hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.4. Benî Nevfel b. Abdümenâf’tan Bedir’de Esir Edilenler

1.3.4.1. Adî b. Hıyâr²⁵⁶

Adî b. Hıyâr b. Adî b. Nevfel’in Bedir’de kâfir olarak öldürüldüğüne²⁵⁷ dair bilgi bulunmakla birlikte, ilk dönem temel kaynaklarda Bedir’de esir edilenler arasında isminin geçmesi, onun Bedir’de ölmediği ve esir alındığı sonucuna ulaştırır. Sonraki dönemde

²⁴⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/846.

²⁵⁰ Ebû Ca’fer İbn Habib Muhammed b. Habib b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed İbn Habib, *el-Münemmak fî ahbari kureyş*, thk. Hurşid Ahmed Faruk (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1985), 422-423.

²⁵¹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/114.

²⁵² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 2/193.

²⁵³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 1/638.

²⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

²⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

²⁵⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf*, 1/302.

²⁵⁷ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 38/51.

hayatıyla alakalı fazla bilgi bulunmadığından dolayı Bedir’de öldüğü sonucu çıkarılmış olabilir ancak esirler ve fidyesi ödenenler arasında isminin yer alması, savaşta ölmediğini göstermektedir. Benî Nevfel’den kabiledaşı olan Cübeyr b. Mut’im, onun ve kabilenin anlaşılması olan iki kişinin fidyesini getirmiş, Cübeyr’in getirdiği fidye ile Adî serbest kalmıştır.²⁵⁸

Kaynaklarda Adî’den ziyade oğlu Ubeydullah hakkında bilgi verilmektedir. Ubeydullah b. Adî b. Hıyâr, Kureyş eşrâfından ve âlimlerinden olup fukahâ arasında yer almaktadır, görüşüne itibar edilen bir isimdir.²⁵⁹ Muâviye b. Ebû Süfyân’ın da görüşlerini önemseydiği Meclis-i Kılâde’de bulunmuştur. Bu meclis, ismini gerdanlık anlamına gelen “kılâde” kelimesinden almaktadır, mecliste muhacir evladı bulunduğu için değeri ve önemi bakımından, kıymetli mücevherlerle bezenmiş gerdanlığa benzetilmiştir.²⁶⁰ Bahsedilen mecliste toplum nezdinde itibar gören şerefli kimseler toplanırdı. Ubeydullah b. Adî, bu meclisteki isimlerdendir. Mekke fethinde mümeyyiz olması nedeniyle sahâbeden sayanlar ya da tâbiûnun büyüklerinden kabul edenler vardır.²⁶¹ Hz. Ömer, Hz. Osman, Mikdâd b. Amr gibi birçok sahâbîden rivayette bulunan, Atâ b. Yezîd, Urve b. Zübeyr gibi isimlerin kendisinden rivayet aldığı, güvenilir kabul edilen hadis râvilerindedir.²⁶² Ubeydullah, Hz. Peygamber döneminde doğmuş, Velîd b. Abdulmelik döneminde vefat etmiştir.²⁶³ Annesi, Attâb b. Esîd’in kardeşi Ümmü Kıtâl bt. Esîd b. Ebu’l-Îs’tir.²⁶⁴

Ubeydullah’ın ve kardeşlerinin babası olan Adî b. Hıyâr’ın Mekke fethinde Müslüman olanlar arasında yer aldığı ve Hz. Peygamber’in ashâbından olduğu rivayet edilmektedir.²⁶⁵

Bedir’de esir edilenler arasında olan ve fidye ile serbest kalan, Mekke fethinde Müslüman olduğu ifade edilen Adî b. Hıyâr’ın yaşamı ve ölümü ile ilgili net bilgilerin olmadığı görülmektedir. Kaynaklar daha ziyade, hadis râvisi olan oğlu Ubeydullah’tan bahsetmektedir.

²⁵⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/139.

²⁵⁹ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 9/400; İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 38/51; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 4/390.

²⁶⁰ İbn Habib, *el-Münemmak*, 357.

²⁶¹ Ebû’l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed Zebidi, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-Kâmûs* (Kuveyt: Vîzaretü’l-İ’lam, 1972), 11/244.

²⁶² İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 38/51; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 4/390; Zebidi, *Tâcü’l-arûs*, 11/244.

²⁶³ İbn Abdülber Nemerî, *el-Îstîâb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 3/1010; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 3/521.

²⁶⁴ Ebû Amr eş-Şeybani Halîfe b. Hayyat, *Tabakatu Halîfe b. Hayyat : rivaye Ebî İmran Musa b. Zekerîyyâ Yahyâ et-Tüsterî li-Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ezdi*, thk. Süheyl Zekkar (Dâru’l-Fikr, 1993), 405; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 3/521.

²⁶⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 4/390.

1.3.4.2. Osman b. Abdüşems²⁶⁶

İlk Müslümanlardan olan ve Hz. Ömer zamanında Basra şehrinin kuruculuğunu üstlenen kumandan sahâbî Utbe b. Gazvân'ın²⁶⁷ kardeşinin oğlu olduğu söylene de,²⁶⁸ doğrusu Gazvân b. Câbir'in kardeşinin oğlu,²⁶⁹ Utbe b. Gazvân'ın ise amcasının oğlu olduğudur.

Osmân b. Abdüşems b. Câbir, Mudar'ın Kays Aylan kolundan Mâzin kabilesine mensup olup, Benî Nevfel'in halîfidir. Benî Nevfel'den Cübeyr b. Mut'im'in getirdiği fidye bedeli ile serbest bırakılmıştır.²⁷⁰ Hayatı ve vefatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1.3.4.3. Ebû Sevr²⁷¹

Benî Nevfel'in halîfidir.²⁷² Mensubu olduğu kabile belirtilmemiştir. Fidye bedelini, halîfi olduğu Benî Nevfel b. Abdümenâf kabilesinden Cübeyr b. Mut'im, kabileden esir düşen Adî b. Hıyâr ile Osman b. Abdüşems'in fidyeleriyle birlikte getirmiştir.²⁷³ Benî Amr b. Avf kabilesinden Bedir şehitleri arasında olan Mübeşşir b. Abdülmünzir'i şehit eden kişinin isminin Ebû Sevr olduğu bilgisi geçmektedir.²⁷⁴ Mübeşşir'i (r.a.) şehit eden Ebû Sevr ile esir alınan Ebû Sevr muhtemelen aynı kişidir. Esirler arasında ismi geçen Ebû Sevr'in kabile ve nesep bilgileri mevcut değildir. Hayatı ve kim olduğu konusunda başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.4.4. Nebhân²⁷⁵

Benî Nevfel'in mevlâsıdır.²⁷⁶ Nesep ve künye bilgileri bilinmediği için, hayatı hakkında ve kim olduğu ile ilgili bilgiye ulaşılamamaktadır.

1.3.5. Benî Abdüddâr b. Kusay'dan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.5.1. Ebû Azîz b. Umeyr²⁷⁷

Ebû Azîz b. Umeyr b. Hâşim b. Abdümenâf b. Abdüddâr, Peygamberimizin Medine'ye tebliğ için gönderdiği sahâbî Mus'ab b. Umeyr'in anne baba bir kardeşidir.

²⁶⁶ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

²⁶⁷ Erdinç Ahatlı, "Utbe b. Gazvân", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/235.

²⁶⁸ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/139.

²⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²⁷⁰ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/139.

²⁷¹ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/139; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

²⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²⁷³ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/139.

²⁷⁴ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/146.

²⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

²⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

²⁷⁷ Vâkidi, *el-Megâzi*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

Anneleri Benî Âmir b. Lüey'den Hunnâs bt. Mâlik'tir. Mus'ab'ın ve Ebû Azîz'in baba bir kardeşleri olan Ebu'r-Rûm b. Umeyr, Habeş muhacirlerinden ve Yermük şehitlerindedir. Ebû Azîz'in ismi Zûrâre'dir.²⁷⁸ Bedir'de müşriklerin sancağını taşıyan üç kişiden biridir.²⁷⁹

Hz. Peygamber, esirlerle birlikte Medine'ye geldiğinde onları sahâbeye dağıtır ve “esirlere iyi davranılması konusundaa özen göstermeleri” tavsiyesinde bulunur. Ebû Azîz, sahâbenin bu talimatın uygulanmasında gösterdikleri hassasiyeti şöyle anlatmaktadır: “Ensardan bir grubun yanındaydım. Resûlullah'ın bizim hakkımızda onlara verdiği talimattan dolayı, yemeklerini getirdiklerinde bana ekmek ayırırlardı, kendileri ise hurma yedi. Ellerde fazla ekmek bulunmazdı, olan ekmeği bana takdim ediyorlardı. Ben mahcup olup geri verdiğimde, ekmeğe dokunmadan tekrar bana ikram ederlerdi.”²⁸⁰ Ebû Azîz'in bu sözleri, Müslümanların tavırlarından, muamelesinden etkilendiğini göstermektedir.

Onun naklettiği bir diğer olay, kardeşi Mus'ab b. Umeyr ile ilgilidir: “Ben ensardan bir adamın elinde esirken kardeşim Mus'ab b. Umeyr yanımdan geçti ve o adama ‘Elindekini sıkı tut, annesi çok zengindir, onu iyi bir fidye karşılığında esaretten kurtarması beklenir.’ dedi. ‘Ey kardeşim, hakkımdaki tavsiyen böyle mi olacaktı!’ deyince, ‘Senin dışında kardeşim odur.’ karşılığını verdi.”²⁸¹

Annesinin gönderdiği dört bin dirhem fidye ile esaretten kurtulan, Uhud'a müşriklerin safında sancaktar olarak katılan Ebû Azîz'in hayatı hakkında detaylı bilgiler mevcut değildir. Onun Müslüman olmadığı görüşünü ifade edenler olmuşsa da, bu görüşe katılmayanlar da bulunmaktadır. Bedir esirlerinden Müslüman olanlar arasında diğerleriyle birlikte onun ismi de geçmektedir.²⁸²

1.3.5.2. Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk²⁸³

Benî Abdüddâr'ın halîfidir.²⁸⁴ Fidye bedelini, Ebû Azîz b. Umeyr'in fidyesi ile birlikte, Benî Abdüddâr kabilesi ileri gelenlerinden Talha b. Ebû Talha getirmiştir.²⁸⁵ Hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır.

²⁷⁸ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 254; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 6/209.

²⁷⁹ Diğer iki kişi, Nadr b. Hâris ve Talha b. Ebû Talha'dır. Üç sancaktar da Benî Abdüddâr'dandır. Bkz. Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi tarihi'l-müluk ve'l-ümmem*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata - Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 3/106.

²⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/209; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/66.

²⁸¹ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/209; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/66.

²⁸² Bkz. Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser fi fününi'l-megazi ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1993), 1/333.

²⁸³ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

1.3.5.3. Akîl²⁸⁶

Yemen'den olup, Benî Abdüddâr'ın halîfidir.²⁸⁷ Nesep ve künye bilgileri bilinmediği için, hayatı hakkında ve kim olduğu ile ilgili bilgiye ulaşılamamaktadır

1.3.6. Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay'dan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.6.1. Sâib b. Ebû Hubeys b. Muttalib b. Esed²⁸⁸

Annesi Ümmü Cemîl bt. Fâkih b. Muğîre el-Mahzûmî'dir.²⁸⁹ Sâib b. Ebû Hubeys, istihâze ile ilgili hadisin râvisi Fatıma bt. Ebû Hubeys'in kardeşidir.²⁹⁰

Sâib, Âtike bt. Esved b. Muttalib b. Esed ile evlenmiş, Abdullah ve Rukiye isimlerinde çocukları olmuştur.²⁹¹ Oğlu Abdullah b. Sâib, bazıları tarafından sahâbeden kabul edilmekle birlikte, zaman itibarıyla sahâbî olması uzak bir ihtimaldir.²⁹² Ancak o da şeref sahibi, kavmi arasında önde gelen, ara bulucu bir kimsedir.²⁹³ Sâib'in ayrıca Zübeyr b. Avvâm'ın Hatice ismindeki kızlarından büyük olanı ile²⁹⁴ ve Ebû Süfyân'ın kızı Cüveyriye bt. Ebû Süfyân ile²⁹⁵ evlilik yaptığı da kaynaklarda yer almaktadır.

Bedir'de esir edilen Sâib b. Ebû Hubeys, Osman b. Ebû Hubeys'in getirdiği dört bin dirhem fidye ile esaretten kurtulmuştur.²⁹⁶ Mekke fethedildiğinde Müslüman olan Sâib, Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti zamanında Medine'de vefat etmiştir.²⁹⁷

1.3.6.2. Hâris b. Âiz b. Esed²⁹⁸

Hakkında bilgi bulunmamaktadır. İbn Hişâm, İbn İshak'tan naklen "Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed" ismi ile verilen esirin, aslında "Hâris b. Âiz b. Osman b. Esed"

²⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

²⁸⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140.

²⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

²⁸⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

²⁸⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

²⁸⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd (et-tabakatü'r-rabia mine's-sahabe min men esleme inde fethi Mekke ve ma ba'deha)*, thk. Abdülazîz Abdullah es-Sellûmî (Taif: Mektebetü's-Sadık, 1995), 1/253.

²⁹⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/389.

²⁹¹ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/253.

²⁹² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 3/254.

²⁹³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/389.

²⁹⁴ Ebü'l-Abbâs (Ebû Ca'fer) Muhibbüddin Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed Mekkî Muhibbüddin Taberî, *Kitâbü'r-Riyâzû'n-nadire fi menâkibi'l-aşere* (Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 4/298.

²⁹⁵ Zübeyri, *Nesebu Kureys*, 125.

²⁹⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140.

²⁹⁷ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/253.

²⁹⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

olduğunu belirtmektedir; Vâkıdî ise, Hâris b. Âiz'in ismine yer vermekte, Huveyris b. Abbâd'dan bahsetmemektedir. İki isim hakkında da bilgi mevcut değildir.

1.3.6.3. Sâlim b. Şemmâh²⁹⁹

Benî Esed'in halîfidir.³⁰⁰ Osman b. Ebû Hubeys'in getirdiği dört bin dirhem fidye ile esaretten kurtulmuştur.³⁰¹ Hakkında başka bilgi bulunmamaktadır.

1.3.6.4. Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed³⁰²

İbn Hişâm, İbn İshak'tan naklen "Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed" olduğunu söylemekte, kendi görüşüne göre bu kişinin "Hâris b. Âiz b. Osman b. Esed" olduğunu belirtmektedir.³⁰³ Bu iki ismin farklı esirler mi olduğu, yoksa iki kişinin birbiriyle karıştırılması söz konusu olup aslında bu isimlerden birisinin mi esir olduğu hususu belli değildir. Zira iki isim hakkında da bilgi bulunmamaktadır.

1.3.6.5. Ubeydullah b. Humeyd b. Züheyr b. Hâris³⁰⁴

İbn Hişâm'ın esir listesinde yer almaktadır. İbn Kuteybe'nin naklettiği bilgiye göre; Ubeydullah, Bedir'de müşrik olarak ölmüş, onu Hz. Ali öldürmüştür.³⁰⁵ Ancak Bedir'de öldürülenlerin isimlerinin verildiği yerlerde onun ismi geçmemektedir. Esirler arasında Ubeydullah yerine kardeşi Abdullah b. Humeyd'in ismini verenler olmuştur.³⁰⁶

İlk Müslümanlar arasında yer alan, Yemenli olup soyu Lahm'a dayanan ve Mekke'de Benî Esed'in halîfi olan Hâtıb b. Ebû Beltea, Ubeydullah b. Humeyd'in mevlâsıydı. Hâtıb, Ubeydullah b. Humeyd ile mükâtebe yapmış ve mükâtebe borcunu yerine getirmiştir.³⁰⁷ Mükâtebe ücretini Mekke fethinde teslim ettiği de dile getirilir.³⁰⁸

İbn Hacer, Ubeydullah b. Humeyd'in sahâbî olduğu görüşündedir. Ubeydullah'ın kardeşi Abdullah Uhud'da müşrik olarak öldürülmüştür. Ubeydullah ise oğlu Zübeyr doğuncaya kadar yaşamıştır, ki bu doğum 13/634 yılında Hz. Ebû Bekir'in vefatından yedi

²⁹⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

³⁰⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

³⁰¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

³⁰² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³⁰³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

³⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

³⁰⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî İbn Kuteybe, *el-Maarif*, thk. Servet Ukkâş (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1992), 318.

³⁰⁶ İbn Hazm, *Cevamiü's-sireti'n-nebeviyye*, 120; İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fi'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 112.

³⁰⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi'temyizi's-sahabe*, 2/4.

³⁰⁸ İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 317.

gece önceye denk gelmektedir. İbn Hacer'in bildirdiğine göre; Ubeydullah b. Humejd Vedâ Haccı'na Hz. Peygamber'le birlikte şahit olmuştur.³⁰⁹ İbn Hacer, onun Bedir'de esir edildiğine değinen bir aktarımda bulunmamış, Bedir'de bulunup bulunmamasıyla ilgili açıklama yapmamıştır. İbn Hacer'in ifadelerinden anlaşıldığına göre Uhud'a katılmıştır. Net bir rivayet bulunmamakla birlikte, İbn Hacer'in açıklaması doğrultusunda, Ubeydullah'ın Müslüman olduğu sonucu çıkarılabilir. Ayrıca İbn Abbas'ın, bir konuda yardımcı olması için kendisine gelen bir adamı Ubeydullah b. Humejd'e yönlendirdiğine dair kaynaklarda mevcut olan rivayet,³¹⁰ Ubeydullah'ın Müslümanlığına dair bir bilgi olarak kabul edilebilir.

1.3.7. Benî Teym b. Mürre'den Bedir'de Esir Edilenler

1.3.7.1. Mâlik b. Abdullah b. Osman³¹¹

Belâzürî, "Mâlik b. Ubeydullah" şeklinde vermekte ve Talha'nın kardeşi olduğunu söylemektedir.³¹² Mâlik b. Ubeydullah, esir edilmiş ve esirken Medine'de ölmüştür, bu nedenle Bedir'de ölenlerden kabul ederek ölenler arasında ismini söyleyen kaynaklar olmuştur. Mâlik Bedir'de yara almış ve yaralıyken esir edilmiş, yarası iyileşmediği için vefat etmiş olabilir. İbn Hişâm, esirlerin isimlerini sayarken ona yer vermez, Bedir'de müşriklerden öldürülenler başlığında onun ismini söyler ve esir alındıktan sonra öldüğünü belirtir.³¹³ Bedir'de, Suheyb b. Sinan'ın öldürdüğü, Benî Teym kabilesine mensup, Mâlik'in oğlu Osman b. Mâlik b. Ubeydullah b. Osman'dan da bahsedilir³¹⁴ ancak bu kişiyi Benî Abdüddâr kabilesinin başlığında verenler de olmuştur.³¹⁵ Mâlik b. Ubeydullah'ın çocuklarından bahseden Zübeyrî, Bedir'de öldürülen Osman b. Mâlik ve Ümmü Kesret isimlerini vermiştir.³¹⁶ Bu bilgilerden yola çıkarak; Mâlik b. Ubeydullah ve oğlu Osman b. Mâlik'in Bedir'de ölenler arasında olduğu söylenebilir.

1.3.7.2. Müsâfi' b. İyâd b. Sahr b. Âmir³¹⁷

Müsâfi' b. İyâd b. Sahr b. Âmir b. Ka'b b. Sa'd b. Teym, Hz. Ebû Bekir'in dayısının oğludur.³¹⁸ Siyer kitaplarından İbn Hişâm, Bedir esirleri arasında ismine yer vermekte; tabakât

³⁰⁹ İbn Hacer el-Askânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/328.

³¹⁰ Bkz. İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 29/179.

³¹¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140.

³¹² Belâzürî, *Ensâbü'l-esrâf*, 1/302.

³¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

³¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/253.

³¹⁵ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 24/234.

³¹⁶ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 288.

³¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

³¹⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/147.

kitaplarında, Bedir’de esir olduğu belirtilmeksizin kendisinden bahsedilmektedir. Sahâbeden kabul edilir, iyi bir şairdir. Hassân b. Sâbit’in Teymoğullarına yönelttiği bir hicve karşılık verdiği ifade edilmektedir.³¹⁹ Hakkında başka bilgi verilmemiştir.

1.3.7.3. Câbir b. Zübeyr³²⁰

Benî Teym’in halîfi³²¹ olması dışında hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.8. Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürre’den Bedir’de Esir Edilenler

1.3.8.1. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre³²²

Ümmehâtü’l-Mü’minîn’den olan Hz. Ümmü Seleme’nin amcasının oğlu,³²³ Bedir’de öldürülen müşrik lider Ebû Cehil’in kardeşidir.³²⁴ Bedir’de esir edilince, Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre ile birlikte Ümmü Seleme’nin evine giderek ondan kendilerini konuk etmesini ve yardımcı olmasını istemişlerdir. Ümmü Seleme, bu esnada Hz. Peygamber ile değil Ebû Seleme ile evlidir. Hz. Peygamber’e giderek, onların kendisinden talepte bulunduğunu, belirtmiş, eğer Resûlullah’ın izni olursa onların talebini yerine getireceğini dile getirmiştir. Resûlullah bu konuda bir hoşnutsuzluğunun olmayacağını, imkânı ölçüsünde onları misafir ederek ağır layabileceğini söylemiştir.³²⁵

Hâlid b. Hişâm’ın esaretten kurtulması dört bin dirhem fidye bedeli karşılığı gerçekleşmiştir.³²⁶

Mekke fethinden sonra kendilerine Huneyn ganimetlerinden pay ayrılan müellefe-i kulûb arasında Hâlid b. Hişâm b. Muğîre de yer almaktadır.³²⁷ Müslüman olduğu belirtilen Hâlid, Muâviye’nin hilâfet günlerine kadar yaşamıştır.³²⁸

1.3.8.2. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre³²⁹

Belâzürî, “Ümeyye b. Muğîre b. Huzeyfe” olarak vermektedir,³³⁰ Bu şekilde verilen isim başka kaynaklarda geçmemektedir, Belâzürî’nin buradaki yazımında bir yanlışlık var

³¹⁹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 5/147; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 6/70.

³²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

³²¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

³²² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/257.

³²³ Ebû’l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizî, *İmta’ü’l-esmâ’ bima li’n-nebi mine’l-ahvâl ve’l-emval ve’l-hafedetü ve’l-metâ’*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999), 6/228.

³²⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 10/185.

³²⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/118-119.

³²⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140.

³²⁷ Süheyli, *er-Ravzü’l-ünüf fî şerhi’s-Sireti’n-nebeviyye li-İbn Hişâm*, 7/249.

³²⁸ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 10/185.

³²⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/257.

gibi görünmektedir. Zira müellif, Uhud'da müşriklerden ölenler bahsinde “Ümeyye b. Ebû Huzeyfe” şeklinde bahsetmektedir.

Esirlerden olan “Ümeyye b. Ebû Huzeyfe” ismi, “Ebû Ümeyye b. Ebû Huzeyfe” olarak da yazılmıştır. Vâkıdî ve Belâzürî, Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre'nin Uhud'da Hz. Ali tarafından öldürüldüğünü belirtirken,³³¹ diğer bazı kaynaklar Uhud'da öldürülen bu kişiyi “Ebû Ümeyye b. Ebû Huzeyfe” olarak vermektedir.³³² Muhtemelen her iki yazım şekli de aynı kişiyi ifade etmektedir. Bu şahıs Bedir'de esir edilmiş, dört bin dirhem karşılığında esaretten kurtulmuş,³³³ Uhud'da müşrikler safında bulunmuştur ve Hz. Ali onunla mücadele ederek onu öldürmüştür.³³⁴

1.3.8.3. Osman b. Abdullah b. Muğîre³³⁵

Belâzürî, “Osman b. Abdullah b. Ebû Ümeyye b. Muğîre” şeklinde vermektedir,³³⁶ diğer kaynaklarda “Osman b. Abdullah b. Muğîre” olarak geçmektedir.

Osman b. Abdullah, Abdullah b. Caş komutasında düzenlenen Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde esir alınan iki kişiden biridir. Esir alınanlardan Hakem b. Keysân Müslüman olarak Medine'de kalmış, Osman b. Abdullah ise ödenen fidye karşılığında serbest kalarak Mekke'ye dönmüştü.³³⁷ Bedir Savaşı'nda tekrar esir alındı, onu esir eden Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî “Senin hakkında bana imkân veren Allah'a hamdolsun, ilkinde kurtulmuşsun, şimdi tekrar esir oldun.” dedi. Abdullah b. Ebû Rebîa'nın getirdiği dört bin dirhem fidye bedeliyle serbest bırakıldı.³³⁸

Bedir esirlerinden olan Osman b. Abdullah b. Muğîre, düşmanlığını devam ettirerek katıldığı Uhud Savaşı'nda Allah Resûlü'nü öldürmeye çalışırken, sahâbeden Hâris b. Sımme tarafından öldürülmüştür.³³⁹

³³⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³³¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/279; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/326.

³³² İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 160; Süheyli, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, 6/81; İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser fî fununi'l-megazi ve's-şemail ve's-siyer*, 2/45.

³³³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

³³⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/279; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/326.

³³⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/257.

³³⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³³⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/15; Ebü'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Kahire: Matbaatü's-Saade, ts.), 3/249; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 6/17.

³³⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³³⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/252-253; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/209; Halebi, *İnsânü'l-uyûn*, 2/321.

1.3.8.4. Velîd b. Velîd b. Muğîre³⁴⁰

Velîd yerine kardeşi Ebû Kays b. Velîd b. Muğîre'nin esirler arasında verildiği olmuştur.³⁴¹ Doğru olan; Ebû Kays b. Velîd'in Bedir'de öldüğü,³⁴² Velîd b. Velîd'in esir alındığıdır.³⁴³

Velîd b. Velîd, Kureyş müşriklerinin azılı liderlerinden Velîd b. Muğîre'nin oğlu, kazâ umresinden sonra Müslüman olan meşhur komutan Hâlid b. Velîd'in kardeşidir. Hâlid b. Velîd'den yaşça büyük, Müslüman olması da ondan daha öncedir.³⁴⁴

Bedir'de esir edildiği zaman fidyesini kardeşleri Hâlid ve Hişâm getirmiştir.³⁴⁵ Velîd'in fidyesi için babası Velîd b. Muğîre'den kalan savaş teçhizatı istenmiştir. Baba bir kardeşi olan Hâlid b. Velîd belirtilen fidyeyi verme konusunda isteksiz davranmış, anne baba bir kardeşi olan Hişâm b. Velîd ise Hâlid'e itiraz ederek fidyenin verilmesini sağlamıştır.³⁴⁶ Vâkîdî, fide bedelini çok görüp vermek istemeyenin Hişâm olduğunu ve anne baba bir kardeş olan Hâlid'in fide bedelini verilmesini sağladığını söylemektedir³⁴⁷ ancak burada bir yanlışlık söz konusudur. Zira nesep bilgileri, Velîd ile Hişâm'ın anne baba bir kardeş olduğunu göstermektedir. Velîd ve Hişâm'ın annesi Âmine bt. Harmele'dir, ismin Âtike olduğu da söylenir.³⁴⁸ Yine Vâkîdî'de fide bedelinden bahsedilen kısımda savaş teçhizatına değinilmemekte, Velîd'in dört bin dirhem fide bedeli ile kurtulduğu³⁴⁹ ifade edilmektedir. Hz. Peygamber ve Müslümanlar, dört bin dirhem fide bedeline denk sayarak ve Kureyş nezdindeki sembolik değerini de dikkate alarak, değeri yüz dinara ulaşan,³⁵⁰ geniş bir zırh, kılıç ve miğferden oluşan³⁵¹ savaş teçhizatını fide bedeli olarak almış olmalıdırlar.

Velîd b. Velîd, esaretten kurtulup kardeşleri Hişâm ve Hâlid ile birlikte Mekke'ye dönerken Müslüman olduğunu açıklamış, kardeşleri onu Mekke'de hapsedmişlerdir.³⁵²

³⁴⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³⁴¹ İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fî'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 112. Aynı kaynakta Ebû Kays, Bedir'de ölenler arasında da verilmiştir. Bkz. İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fî'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 110. Ebû Kays'ın isminin esirler arasında geçmesinin, bir yanlışlık sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

³⁴² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/150; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 254; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/299.

³⁴³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/302.

³⁴⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/1000.

³⁴⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/209.

³⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/209.

³⁴⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁴⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/486.

³⁴⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98.

³⁵¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/209-210.

³⁵² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahabe*, 5/423; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/486.

Hudeybiye’de yer alan “Mekkeli bir kimse Hz. Muhammed’in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilecek, fakat bir Müslüman kaçarak Mekke’ye sığınırca iade edilmeyecek.”³⁵³ maddesinden dolayı Hz. Peygamber’in Medine’ye kabul edemediği, bunun üzerine Kızılderiz sahilindeki Sîfûlbahr veya Mekke-Şam yolu üzerinde bulunan Âs bölgesine giderek³⁵⁴ Kureyş kervanlarını tehdit eden Ebû Basîr ve ekibinde yer alanlardan birinin Velîd b. Velîd b. Muğîre olduğu rivayet edilmişse de, Velîd’in daha önceden bir yolunu bulup Medine’ye ulaştığı bilgisi dikkate alınarak, bahsedilen rivayet kuvvetli bulunmamıştır.³⁵⁵

Velîd b. Velîd’in, kazâ umresine katıldığı bilinmektedir. Velîd’in Mekke’deki güçsüz Müslümanlarla birlikte kazâ umresi dönüşünde Hz. Peygamber’e yetiştiği bilgisi doğru kabul edilmemektedir. Zira Mekkelilerin Müslümanları yanlarında tutması artık söz konusu değildir, Hudeybiye’deki ilgili maddenin iptalini kendileri istemişlerdir. Ayrıca Velîd’in, kazâ umresinden ayrılmadan önce kardeşi Hâlid’e mektup bıraktığı bilinmektedir. Bu mektup ve üslubu, onun önceden Medine’ye gittiğini ve kazâ umresinde Hz. Peygamber’le birlikte yer aldığını göstermektedir.³⁵⁶ Mektubun meşhur komutan Hâlid b. Velîd’in Müslüman olmasını hızlandıran bir adım olduğu söylenebilir.

Velîd b. Muğîre’nin vefatı, kazâ umresinden sonra, Mekke fethinden önce olabilir. Zira Mekke fethinde, komutanlardan biri olan kardeşi Hâlid’in ismi geçmekte, Velîd b. Velîd’den ise bahsedilmemektedir. Amcaoğlu Velîd’in vefatı üzerine Ümmü Seleme’nin söylediği beyitler de³⁵⁷ kaynaklarda yer almıştır.

Velîd, oğlu Velîd’den dolayı “Ebu’l-Velîd”³⁵⁸ ifadesiyle künyelenmiştir. Fakat Hz. Peygamber, nesep bilgisi ile birlikte ismi “Velîd b. Velîd b. Velîd b. Muğîre” şeklinde olan çocuğun ismini duyunca, Velîd isminin art arda tekrar edilmesinden hoşnut olmayarak,³⁵⁹ “Mahzûmoğulları Velîd’i neredeyse rab edinecekti!”³⁶⁰ demiş ve ismi “Abdullah”³⁶¹ olarak değiştirmiştir. Bu meselede, ismin kendisi değil de bir ismin art arda tekrar edilerek ön plana çıkarılması Hz. Peygamber’i rahatsız etmiş olabilir.

³⁵³ Muhammed Hamidullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/298.

³⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, “Ebû Basîr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/101.

³⁵⁵ Ağırman, “Velîd b. Velîd”, 43/37.

³⁵⁶ Ağırman, “Velîd b. Velîd”, 43/37.

³⁵⁷ Bkz. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/629; İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf*, 1/210; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashab*, 4/1559.

³⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 4/223.

³⁵⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/629.

³⁶⁰ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashab*, 3/1000.

³⁶¹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashab*, 3/1001.

Velîd b. Velîd b. Muğîre'den, gördüğü kâbuslar nedeniyle Hz. Peygamber'den tavsiye istemesi üzerine Resûlullah'ın ona öğrettiği duayı ihtiva eden bir hadis rivayeti bulunmaktadır.³⁶² Duayı okumaya devam eden Velîd, sıkıntısından kurtulmuştur.³⁶³

1.3.8.5. Kays b. Sâib³⁶⁴

“Kays b. Sâib b. Uveymir b. Âiz b. Imrân b. Mahzûm” şeklinde nesep bilgisi verilen Kays'ın annesi, Benî Mahzûm'dan Rayta bt. Vehb'dir.³⁶⁵ İbn Hibbân, Kays'ın sahâbî olduğunu söylemektedir,³⁶⁶ Kays b. Sâib Mekke fethinde Müslüman olmuştur.³⁶⁷

Kays b. Sâib'in, cahiliye döneminde Hz. Peygamber'in ortağı olduğu rivayet edilmektedir. Ancak bu konuda ihtilaf bulunmaktadır. Cahiliye devrinde, Hz. Peygamber'in ticaret ortağının kim olduğu ile ilgili farklı isimler nakledilmiştir. Kays b. Sâib, Sâib b. Ebu's-Sâib, Abdullah b. Sâib b. Ebu's-Sâib, Kays'ın babası Sâib b. Uveymir, Hz. Peygamber'in cahiliyede ortağı olduğu söylenen isimler arasındadır.³⁶⁸ Taberî, tercihinin Sâib b. Ebu's-Sâib olduğu yönünde görüş bildirirken; İbn Abdülber, Kays b. Sâib olmasının daha isabetli olduğu görüşündedir. Taberî'nin tercihinin daha ziyade kabul gördüğü söylenebilir.

Tâbiûnun önde gelen müfessirlerinden Mücâhid b. Cebr, Kays b. Sâib'in mevlâsıdır fakat bu bilgi de ihtilaflıdır. Mücâhid'in velâ bağı kurduğu ismin; Abdullah b. Sâib b. Ebu's-Sâib, Kays b. Sâib veya Sâib b. Ebu's-Sâib olduğu ifade edilmiştir.³⁶⁹ Bu isimlerin hepsinin Benî Mahzûm'dan olması ve isim benzerliklerinin bulunması, bu tür karışıklıklara sebep olmuş olabilir. Sâib b. Ebu's-Sâib'in Hz. Peygamber'in cahiliyede ticari ortağı olan ve Mekke fethi ile İslâm'a giren sahâbî, oğlu Abdullah b. Sâib b. Ebu's-Sâib'in kiraat bilgisiyle tanınan

³⁶² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahani Ebû Nuaym İsfahani, *Ma'rifetü's-sahâbe*, thk. Adil b. Yusuf el-Azzazi (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998), 5/2727; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/423; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/486.

³⁶³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/423.

³⁶⁴ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

³⁶⁵ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 343.

³⁶⁶ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibban, *Kitâbü's-sikat* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973), 3/341.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/355.

³⁶⁸ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Tarihü't-taberi: Tarihü'l-ümem ve'l-müluk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Mısır: Dâru'l-Maârif, 1967), 11/562; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/1288.

³⁶⁹ Ebû't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali Fasi, *el-İkdü's-semin fî tarihi'l-beledi'l-emin*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 6/34.

sahâbî,³⁷⁰ Abdullah b. Sâib'in amcaoğlu³⁷¹ Kays b. Sâib'in ise Mücâhid b. Cebr ile velâsı bulunan sahâbî³⁷² olduğu ifade edilebilir.

Mücâhid, mevlâsı olduğu Kays b. Sâib'in Ramazan'da her gün bir yoksulu doyurduğunu belirtmektedir.³⁷³ Yüz yaşının üzerinde yaşayan³⁷⁴ Kays b. Sâib'in vefat tarihi verilmemiştir.

1.3.8.6. Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm³⁷⁵

Nesep bilgisi, "Sayfî b. Ebû Rifâa b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm"³⁷⁶ şeklinde de verilmektedir. Sayfî'nin fidyesini getirmek için kimse gelmeyince, fidyesini göndermesi sözü karşılığında serbest bırakılmıştır. Sayfî, sözünde durmamış, fidye için bir şey göndermemiştir. Bu olay sebebiyle Hassân b. Sâbit, Sayfî'nin ahde vefa göstermediğini dile getirerek onu hicvetmiştir.³⁷⁷ Vâkîdî ve Belâzürî, Sayfî'nin malı olmadığını, kendisini esir eden Müslüman'ın yanında bir süre kaldıktan sonra serbest bırakıldığını belirtmektedir.³⁷⁸ Neticede Sayfî, fidyesiz serbest kalmıştır ancak malı olmadığı için değil fidye bedelini göndermediği için fidyesiz serbest kalanlar arasında olduğu söylenebilir.

Hz. Hatice'nin Peygamberimizden önce evlilik yaptığı Atîk'ten olan ve "Ümmü Muhammed" denilen kızı, amcasının oğlu Sayfî b. Ebû Rifâa ile evlenmiştir.³⁷⁹ Bu bilgiye göre Hz. Peygamber'in üvey damadı olan Sayfî hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.8.7. Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa³⁸⁰

Esirlerden Sayfî b. Ebû Rifâa'nın kardeşidir.³⁸¹ Bedir'de esir edilmiş ve iki bin dirhem fidye ile kurtulmuştur.³⁸² Hakkında başka bilgi yoktur.

Esir edilen kişinin Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa değil, Münzir b. Ebû Rifâa olduğunu dile getirenler olmuşsa da,³⁸³ Münzir b. Ebû Rifâa'nın ismi Bedir'de ölen müşriklerin

³⁷⁰ İsmail Karaçam, "Abdullah b. Sâib", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/131.

³⁷¹ Taberi, *Tarihü't-taberi*, 11/562.

³⁷² Muhammed Fatih Kesler, "Mücâhid b. Cebr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/441.

³⁷³ Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk el-Abdî el-İsfahânî Ebu'l-Kasım İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübî'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-ma'rife*, thk. Amir Hasan Sabri et-Teymi (Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, ts.), 2/296.

³⁷⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 4/402.

³⁷⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

³⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/312.

³⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/219; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/312.

³⁷⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

³⁷⁹ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dumaşk*, 3/191.

³⁸⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/257.

³⁸¹ İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fi'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 111.

³⁸² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

içerisinde geçmektedir.³⁸⁴ Diğer taraftan Belâzürî, Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa'yı esirler arasında vermemiş, ölenler arasında ismini söylemiştir.³⁸⁵ Vâkîdî ise, hem Bedir'de ölen müşrikler arasında hem esirler arasında Ebu'l-Münzir'in ismini söylemiştir.³⁸⁶ İsimlerin kaynaklara yansımada bir karışıklığın olduğu söylenebilir. Doğrusunun, Münzir b. Ebû Rifâa'nın Bedir'de Ma'n b. Adî el-Aclânî tarafından öldürüldüğü; Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa'nın ise esirler arasında olduğu ifade edilebilir.

Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa hakkında da, Münzir b. Ebû Rifâa hakkında da kaynaklarda başka bilgilere ulaşılamamıştır.

İbn Hazm; Ebu'l-Münzir'i değil oğlu Abdullah b. Ebu'l-Münzir'i esirler arasında vermiştir.³⁸⁷ Diğer kaynaklarda böyle bir bilgi bulunmamaktadır, Abdullah b. Ebu'l-Münzir isminde bir kişiye ulaşılamamıştır.

1.3.8.8. Ebû Atâ Abdullah³⁸⁸

Vâkîdî, “Abdullah b. Sâib (Ebû Atâ b. Sâib b. Âbid b. Abdullah)” olarak ismini vermekte; İbn Hişâm, “Ebû Atâ Abdullah b. Ebu's-Sâib b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm” olarak bahsetmektedir. Bin dirhem fidyeye ile³⁸⁹ esaretten kurtulduğundan başka hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Mahzûmoğulları kabilesinden, kıraat bilgisiyle tanınan sahâbî Abdullah b. Sâib b. Sayfî b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm (Abdullah b. Sâib b. Ebu's-Sâib Sayfî el-Mahzûmî)³⁹⁰ ile karıştırılmamalıdır.

1.3.8.9. Muttalib b. Hantab b. Hâris b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm³⁹¹

Babası gibi annesi de Benî Mahzûm'dandır. Annesi, Hafsa bt. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur.³⁹² Künyesi Ebû Abdullah olan Muttalib'in³⁹³ oğlu Abdullah, hadis râvilerindedir; onun Hz. Peygamber'e yetişmediği ve Medine ehli tâbiûnundan olduğunu ifade eden görüşler kuvvetlidir.³⁹⁴ Abdullah b. Muttalib'in oğlu, Muttalib b. Hantab'ın torunu

³⁸³ Ebû Zer Mus'ab b. Ebî Bekr Muhammed b. Mesud Huşeni, *el-İmlâü'l-muhtasar fî Şerhi garibi's-siyer* (Beyrut - Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 175.

³⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/254.

³⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/299.

³⁸⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141, 150.

³⁸⁷ İbn Hazm, *Cevamiü's-sireti'n-nebeviyye*, 119.

³⁸⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

³⁸⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/89.

³⁹¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/302.

³⁹² İbn Asakir, *Târîhu medîneti dumaşk*, 58/356.

³⁹³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/103.

³⁹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 5/162.

olan Muttalib b. Abdullah b. Muttalib de Medineli muhaddis ve tâbiûndan kabul edilir fakat rivayetlerinde tedlis ve irsal bulunduğu gerekçesiyle kendisini cerh edenler olmuştur.³⁹⁵

İbn Hacer el-İsâbe'de, İbn İshak kanalıyla, Muttalib b. Hantab'ın Bedir'de esir alındığını, sonra Müslüman olduğunu söyler.³⁹⁶ Muttalib'in ismi sahâbe isimleri arasında geçmektedir.³⁹⁷ Bedir'de Ebû Eyyûb el-Ensârî tarafından esir alınmış, malı olmayan Muttalib bir süre sonra karşılıksız serbest bırakılmıştır.³⁹⁸ Belâzürî'de yer alan bir bilgiye göre; esirlerden Medine'de kalan son kişidir, fidyesini ödeyene kadar Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye ait bir duvar için çalışmıştır.³⁹⁹ Kaynaklarda fidyesiz serbest kalanlar bahsinde ismi geçtiği görülen Muttalib, kendi isteğiyle Medine'de bir süre kalmış, bu esnada esirlere iyi muameleden etkilenerek, yanında bulunduğu Ebû Eyyûb'a ait duvarda çalışmış olabilir. Fidyesiz serbest kalan Muttalib b. Hantab'ın Müslüman olduğu vakit, yaşadıkları ve vefatı bilinmemektedir.

1.3.8.10. Hâlid b. A'lem⁴⁰⁰

Huzâa'dandır, Ukaylî olduğu da söylenir.⁴⁰¹ Benî Mahzûm'un halîfidir.⁴⁰² İslâm dönemindeki savaşlarda ensardan ilk maktul olan ve Peygamberimizin, kendisi gibi Bedir şehitleri arasında yer alan Ubeyde b. Hâris ile kardeş kıldığı Umeyr b. Humâm b. Cemûh'u şehit eden müşrik, Hâlid b. A'lem'dir.⁴⁰³

Bedir Savaşı'nda Ebû Cehil, kavmi tarafından sıkı bir şekilde korunuyordu. Kavmi, onun tanınmaması için miğferini başkalarına giydiriyordu. Ebû Cehil'in miğferini Abdullah b. Münzir b. Ebû Rifâa giydi, Hz. Ali onun karşısına çıktı ve Ebû Cehil olduğunu düşünerek öldürdü. Miğferi Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre'ye giydirdiler, onu da Hz. Hamza öldürdü. Ebû Cehil'in miğferini bu sefer Harmale b. Amr giydi. Hz. Ali'nin Harmale'yi öldürmesinin ardından Mahzûmoğulları miğferi Hâlid b. A'lem'e giydirmek istedi ancak Hâlid kabul

³⁹⁵ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dîmaşk*, 58/358-359.

³⁹⁶ İbn Hacer el-Askânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/103.

³⁹⁷ İbn Hibban, *Kitâbü's-sikat*, 3/401.

³⁹⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

³⁹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 10/226.

⁴⁰⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/303.

⁴⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁰² İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fî htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 112.

⁴⁰³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/146; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 4/278.

etmedi.⁴⁰⁴ Hâlid b. A'lem, Bedir savaşından kaçarken esir edilen ilk kişidir. Esir edilirken şu beyitleri söylemekteydi.⁴⁰⁵

“Yaraları kanayarak geri dönenlerden değiliz.

Fakat bizden kan akarken ayaklarımızın üzerindeyiz.”⁴⁰⁶

Müşrikler safında Uhud Savaşı'na da katılan Hâlid b. A'lem; Mahzûmoğullarından Hişâm b. Ebû Ümeyye b. Muğîre, Velîd b. Âs b. Hişâm b. Muğîre, Ebû Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre ile birlikte öldürülenler arasındadır.⁴⁰⁷ Onu Kuzmân öldürmüştür.⁴⁰⁸

1.3.9. Benî Cumah b. Amr b. Hüsays b. Ka'b'dan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.9.1. Abdullah b. Übey b. Halef⁴⁰⁹

Mekke'nin ileri gelen müşriklerinden Übey b. Halef'in oğludur. Peygamberimize düşmanlıkta ileri giden Ümeyye b. Halef, amcasıdır. Abdullah b. Übey b. Halef, Bedir'de esir düştüğünde fidye bedelini babası Übey b. Halef getirmiştir.⁴¹⁰ Oğlunun fidyesini getirmek için Medine'ye gelen Übey, Hz. Peygamber'i öldürmek üzere bir at beslediğini söyleyerek tehdit etmiştir. Hz. Peygamber “İnşallah sen o at üzerindeyken ben seni öldürürüm.” karşılığını vermiş, Uhud Savaşı'nda müşrikler safında yer alan Übey, Resûlullah'ı öldürmeye çalışırken, Peygamberimiz tarafından öldürülmüştür.⁴¹¹

Abdullah b. Übey b. Halef'in Mekke fethedildiğinde Müslüman olduğu ve Cemel günü öldürüldüğü bilinmekte,⁴¹² hayatıyla ilgili başka bir bilgi verilmemektedir.

Abdullah'ın oğlu Ebû Amr b. Abdullah b. Übey b. Halef, Yezid b. Ebû Süfyân döneminde Mekke'de gerçekleşen İbn Zübeyr muhasarasında öldürülmüştür.⁴¹³ Abdullah b. Übey b. Halef'in soyundan gelen Muhammed b. Abdurrahman b. Safvân Medine kadılığı yapmış, onun oğlu Ubeydullah b. Muhammed, Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr döneminde Bağdat, Mehdî-Billâh döneminde de Medine kadılığı görevinde bulunmuştur.⁴¹⁴

⁴⁰⁴ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/86-87.

⁴⁰⁵ İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fî 'htisâri 'l-megâzi ve 's-siyer*, 112; İbn Kesir, *el-Bidâye ve 'n-nihâye*, 3/328.

⁴⁰⁶ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁴⁰⁷ Zehebi, *Siyeru a 'lâmi 'n-nübelâ*, 1/418.

⁴⁰⁸ Belâzürî, *Ensâbü 'l-eşrâf*, 1/335.

⁴⁰⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü 'l-eşrâf*, 1/303.

⁴¹⁰ Belâzürî, *Ensâbü 'l-eşrâf*, 1/303.

⁴¹¹ Ahmet Önkal, “Übey b. Halef”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/272.

⁴¹² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma 'rifeti 'l-ashâb*, 3/865; İbnü'l-Esir, *Üsdü 'l-gâbe fî ma 'rifeti 's-sahâbe*, 3/67; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi 's-sahabe*, 4/3.

⁴¹³ Belâzürî, *Ensâbü 'l-eşrâf*, 5/351.

⁴¹⁴ Önkal, “Übey b. Halef”, 42/272.

1.3.9.2. Amr b. Übey b. Halef⁴¹⁵

İsminin Bedir esirleri arasında geçmesinden başka hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. İsim bilgisinden anlaşıldığına göre, Übey b. Halef'in oğludur. İlk dönem müelliflerinden İbn Hişâm, İbn İshak'ın zikretmediği esirler başlığında bu isme yer vermektedir. Diğer ilk dönem kaynaklarında yer almaması, bu kişinin, Übey b. Halef'in esir olan oğlu Abdullah ile veya başka bir kişiyle karıştırılmış olabileceği fikrini akla getirmektedir. Zira Übey'in, oğlunun fidyesini ödemek için Medine'ye gittiğinden bahseden rivayetlerde Abdullah b. Übey b. Halef'in ismi geçerken Amr'dan bahsedilmemektedir. Bu durum, yukarıda bahsedildiği gibi, başka bir isimle karıştırılma ihtimalini güçlendirmektedir.

1.3.9.3. Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Vehb⁴¹⁶

Kureyş'in meşhur şairlerinden, Hz. Peygamber'i ve Müslümanları rahatsız eden şiirler yazan kimselerdendir. Bedir'de esir alınmıştır. Fidyeye ödeyecek malı olmadığı için Hz. Peygamber'le konuşmuş; ihtiyaç sahibi ailesinin, beş kızının olduğunu söyleyerek kendisine iyilikte bulunmasını istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.); düşmanlıkta bulunmayacağına, düşmanca faaliyetlere destek olmayacağına, İslâm aleyhinde şiir ve hicivler yazmayacağına dair söz vermesi karşılığında Ebû Azze'yi fidyesiz serbest bırakarak ona ihsanda bulunmuştur.⁴¹⁷ Ebû Azze, bunun üzerine Hz. Peygamber'i öven bir şiir dile getirmiştir.⁴¹⁸ Müslümanlar, Ebû Azze'nin İslâm'a girmesi için çaba sarf etmiş ancak o, İslâm'ı kabul etmemiştir.⁴¹⁹

Sözünde durmayan Ebû Azze, Uhud Savaşı'ndan önce diğer kabileleri savaş için harekete geçirmiş ve fiilî olarak savaşta yer almıştır. Hz. Peygamber ve sahâbenin savaşın akabinde müşrikleri takip etmek için çıktıkları Hamrâülesed Seferi'nde yakalanarak esir edilen Ebû Azze, sözüne ihanet etmesi nedeniyle öldürülmüştür.⁴²⁰

1.3.9.4. Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef⁴²¹

Bedir'de esir düşen Vehb, savaşa "Kureyş'in şeytanlarından biri" olarak şöhret bulan ve Kureyş kahramanlarından biri kabul edilen⁴²² babası Umeyr ile katılmıştır. Savaştan

⁴¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴¹⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/303.

⁴¹⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335.

⁴¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/220; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/72.

⁴¹⁹ Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/72.

⁴²⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335-336.

⁴²¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/305.

⁴²² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/1221.

kurtulanlar arasında yer alan babası Umeyr b. Vehb, Mekke’de amcasının oğlu Safvân b. Ümeyye ile konuşarak anlaşmıştır. Anlaşmaya göre Umeyr, oğlu Vehb’in fidyesi bahanesiyle Medine’ye gidecek ve Hz. Peygamber’i öldürecek. Safvân ise, Umeyr’in borçlarını ödeyecek ve ailesinin geçimini üstlenecekti. Bu iş aralarında gizli kalacak, kimsenin bu anlaşmadan haberi olmayacaktı.⁴²³ Safvân b. Ümeyye ile anlaşmanın Umeyr b. Vehb değil Vehb b. Umeyr olduğunu söyleyenler olmuşsa da bu doğru değildir.⁴²⁴ Zira Vehb b. Umeyr esirler arasında bulunuyordu, babası Umeyr b. Vehb ise oğlunun fidyesini bahane ederek Medine’ye gidecekti.

Umeyr b. Vehb, Medine’ye gittiğinde Hz. Peygamber, Safvân’la aralarında geçen konuşmayı ona aktarmıştır. Kimsenin şahit olmadığı bu olaydan Resûlullah’ın haberdar olması üzerine Umeyr b. Vehb Müslüman olmuştur.⁴²⁵ Hz. Peygamber, Umeyr’i bir misafir olarak ağırlamış, sahâbeye “Kardeşinize dinini ve Kur’ân’ı öğretiniz.”⁴²⁶ buyurmuş, esir olan oğlu Vehb b. Umeyr’i de fidyesiz serbest bırakmıştır.⁴²⁷ Babası gibi, Vehb b. Umeyr de Müslüman olmuştur.

Umeyr b. Vehb, Mekke’ye gitmek ve Kureyş’i İslâm’a çağırmak için Resûlullah’tan izin istemiştir. Hz. Peygamber’in izin vermesinin ardından Mekke’ye giden Umeyr’in vesilesiyle birçok kişi İslâm’a girmiştir.⁴²⁸ Bir süre Mekke’de kalan Umeyr b. Vehb’in Medine’ye hicret ettiği anlaşılmaktadır, onun Uhud’a ve sonrasına Resûlullah’la birlikte şahit olduğu ifade edilmektedir.⁴²⁹ Vehb b. Umeyr de, babası Umeyr’le birlikte Mekke’ye gidip ardından Medine’ye dönmüş olmalıdır.

Vehb b. Umeyr’in Müslümanlar safında Mekke’nin fethine şahitlik ettiği görülmektedir. Zira fetihten sonra Safvân b. Ümeyye’ye eman verilmesi olayında onun ismi geçmektedir.⁴³⁰

Vehb, Mısır fethine şahitlik etmiş, Amr b. Âs komutasında kumandanlık vazifesi üstlenmiştir.⁴³¹ Şam’da mücahit olarak vefat etmiştir.⁴³² Kendisinin ve babasının şeref ve kıymet sahibi olduğu ifade edilmiştir.

⁴²³ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/304.

⁴²⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 10/253.

⁴²⁵ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/305.

⁴²⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/314.

⁴²⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁴²⁸ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 3/314.

⁴²⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 4/150.

⁴³⁰ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashâb*, 2/720.

Hiz. Peygamber'in halası Ervâ bt. Abdülmuttalib'in oğlu ve Habeş muhacirlerinden olan Tuleyb b. Umeyr'in, Umeyr b. Vehb'in oğlu olduğuna dair bir bilgi geçmektedir.⁴³³ Bu bilgiye bakıldığında; Vehb b. Umeyr ve Raslullah'ın halasının oğlu Tuleyb b. Umeyr baba bir kardeş olmaktadır. Lakin Tuleyb b. Umeyr'in nesep bilgisine bakıldığı zaman; babası Umeyr b. Vehb'in Benî Cumah'tan Umeyr b. Vehb b. Halef değil, Abd b. Kusay'ın çocuklarından Umeyr b. Vehb b. Ebû Kesir olduğu görülmektedir.⁴³⁴ Yani Vehb ve Tuleyb kardeş değildir.

1.3.9.5. Rebîa b. Derrâc b. Anbes b. Vehbân b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah⁴³⁵

Bedir'de esir alınan Rebîa'nın fidye ödeyecek maddi imkânı yoktu. Hiz. Peygamber (s.a.v.), ondan basit bir şey alarak kendisini serbest bırakmıştır.⁴³⁶

Rebîa b. Derrâc, meşhur muhaddis tâbiû Abdullah b. Muhayriz'in amcasıdır. Rebîa'dan, İbn Muhayriz ve Zührî, Hiz. Ömer dönemine ait bir rivayeti nakleder ancak rivayetin senetlerinde bazı farklılıklar söz konusudur.⁴³⁷ İbn Hacer, Rebîa b. Derrâc'ın Mekke fethi sonrası Müslüman olanlar arasında bulunduğunu ve Hiz. Ömer'in hilafetine yetiştiğini belirtir.⁴³⁸ Tâbiûnun birinci tabakasında zikredenler de olmuştur.⁴³⁹ Oğlu Abdullah b. Rebîa, Cemel'de ölenler arasındadır.⁴⁴⁰ Hakkında bahsedilenler bu şekildedir.

1.3.9.6. Fâkih⁴⁴¹

Ümeyye b. Halef'in mevlâsı olduğu belirtilmektedir.⁴⁴² Benî şemmâh b. Muhârib b. Fihir kabilesine mensup olduğu iddia edilmiştir.⁴⁴³

1.3.9.7. Ebû Rühm b. Abdullah⁴⁴⁴

Benî Cumah'ın halîfidir.⁴⁴⁵ Hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴³¹ İbn Yunus, *Târîhu İbn Yunus el-Mısri*, 503; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/492.

⁴³² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5/430.

⁴³³ İbrahim Hatiboğlu, "Umeyr b. Vehb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/150.

⁴³⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 2/772.

⁴³⁵ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴³⁶ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142.

⁴³⁷ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 18/60-61.

⁴³⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 2/386.

⁴³⁹ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 18/63.

⁴⁴⁰ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 18/63; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 2/386.

⁴⁴¹ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁴² Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁴⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

1.3.9.8. Benî Cumah'ın İsmi Meçhul Olan Bir Başka Halîfi⁴⁴⁶

Kim olduğu bilinmemektedir. İbn Hişâm'da "Benî Cumah'ın, ismi hatırımdan kaybolan halîfi" ifadesi ile yer almaktadır.

1.3.9.9. Nistâs⁴⁴⁷

Ümeyye b. Halef'in mevlâsıdır.⁴⁴⁸ Neseb ve künye bilgisi yer almamaktadır ancak siyerde yaşanan bazı olaylarda Safvân b. Ümeyye'nin azatlısı olarak ismi geçmektedir. Nistâs, Ümeyye'nin ölümünden sonra oğlu Safvân b. Ümeyye'nin himaye ve hizmetine geçmiştir.

Bedir'de esaretten kurtulma şekliyle alakalı hakkında bilgi bulunmayan Nistâs; Uhud'da, hizmetkârı olduğu Safvân'ın yanında müşriklerin safında bulunmuştur. Uhud Savaşı'nın seyri ile alakalı bir rivayeti bulunan Nistâs, Uhud günü efendisi olan Safvân'ı korumak amacıyla bir Müslüman'ı şehit ettiğini, bu olayın İslâm'la hidayete ermeden önce gerçekleştiğini belirtmektedir.⁴⁴⁹ Recî' Vak'ası'nda esir alınıp, Müslümanlardan intikam almak isteyen Mekkelilere esir olarak satılan Zeyd b. Desine, Safvân b. Ümeyye'nin yönlendirmesiyle, o zamanlar Safvân'ın yanında bulunan ve mevlâsı olan Nistâs tarafından şehit edilmiştir.⁴⁵⁰ Anlaşıldığına göre, Nistâs'ın İslâm'a girmesi, Recî' olayından sonraki zamanı bulmaktadır.

1.3.9.10. Ümeyye b. Halef'in bir diğer mevlâsı⁴⁵¹

Bu kişinin ismi geçmemekte, buradaki şahsın ismen kim olduğu bilinmemektedir. "Ümeyye b. Halef'in, birinin ismi Nistâs olan iki mevlâsı" ifadesinde ismi yer almayan diğer kişidir.

1.3.9.11. Ebû Râfi'⁴⁵²

Ümeyye b. Halef'in kölesidir.⁴⁵³ Verilen künye dışında, isim ve nesebiyle ilgili bilgi bulunmadığından hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Abbas b. Abdülmuttalib'in kölesi olup Resûlullah'a hediye ettiği, amcası Abbas'ın Müslüman olduğu haberini aldığı zaman Hz. Peygamber'in azat ettiği Ebû Râfi' ile karıştırılmamalıdır.

⁴⁴⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁴⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁴⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/230-231; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/336.

⁴⁵⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/362; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/336.

⁴⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁵² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁵³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

Bedir Savaşı'ndan önce, sahâbenin yakalayıp Peygamberimize getirdiği ve Kureyş hakkında bilgi aldıkları üç kişiden biri de Ümeyye b. Halef'in kölesi olan Ebû Râfi'dir.⁴⁵⁴

1.3.10. Benî Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b'dan Bedir'de Esir Edilenler

1.3.10.1. Ebû Vedâa b. Dubeyre⁴⁵⁵

Dad harfinin noktasız olarak okunması ile ismini "Ebû Vedâa b. Subeyre" şeklinde veren kaynaklar da vardır.⁴⁵⁶ Belâzürî, Bedir esirlerini topluca verdiği kısımda ismini söylememiş ancak Benî Sehm'in nesebinden bahsederken, Ebû Vedâa'nın Bedir'de esir edildiğini belirtmiştir.⁴⁵⁷

İsmi Hâris olan Ebû Vedâa'nın Muttalib, Ebû Süfyan ve Rebîa isimlerinde çocukları vardır. Bu üç çocuğun annesi, Hâris b. Abdülmuttalib'in kızı Erva'dır. Ebû Vedâa'nın, Hz. Peygamber ile ortaklık yaptığı iddia edilen diğer oğlu Sâib'in annesi ise Huzâa'dan Hunnâs isminde bir hanımdır.⁴⁵⁸

Ebû Vedâa, kurtarılan ilk esirdir.⁴⁵⁹ Ebû Süfyân, Kureyş'i fidye ödeme konusunda acele etmemeleri için teşvik ederken, Ebû Vedâa'nın oğlu Muttalib gizlice Medine'ye yola çıkmış, babası için dört bin dirhem fidye ödeyerek onu kurtarmıştır. Kureyş, Muttalib'i kınayınca, "Sizler uzanıp uyuyabiliyorken ben babamı bir topluluğun elinde esir bırakacak değildim!" karşılığını vermiştir. Bu olayın ardından, Mekke lideri konumuna gelen Ebû Süfyân'ın itirazlarına rağmen Kureyşliler esirlerini kurtarmak için harekete geçmiş, istenilen fidye bedelleri ödenmeye başlamıştır.⁴⁶⁰ Muttalib ve babası Ebû Vedâa, Mekke fethinde Müslüman olmuştur. Muttalib'in Medine'ye gittiği, orada evinin olduğu ve orada vefat ettiği, ayrıca bereketli bir zürriyetinin olduğu bilgisi verilmektedir.⁴⁶¹

1.3.10.2. Ferve b. Huneys b. Huzâfe b. Saîd b. Sa'd b. Sehm⁴⁶²

İbn Hişâm'da "Ferve b. Kays b. Adî b. Huzâfe b. Sa'd b. Sehm" olarak geçmektedir.⁴⁶³ İsmi kaynaklarımızda yer alan her iki şekli de araştırılmıştır ancak bir bilgiye

⁴⁵⁴ Vâkidi, *el-Megâzî*, 1/52.

⁴⁵⁵ Vâkidi, *el-Megâzî*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/386; Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 406; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 10/275; İbn Hazm, *Cevamiü's-sireti'n-nebeviyye*, 119.

⁴⁵⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 10/275.

⁴⁵⁸ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 406-407.

⁴⁵⁹ Vâkidi, *el-Megâzî*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/211; İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/386.

⁴⁶¹ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/386.

⁴⁶² Vâkidi, *el-Megâzî*, 1/142.

⁴⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

ulaşılamamıştır. İsmi “Ferve b. Huneys b. Huzâfe b. Saîd b. Sa’d b. Sehm” kaydıyla veren Vâkıdî, Amr b. Kays’ın getirdiği dört bin dirhem fidye ile esaretten kurtulduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁴ İbn Hişâm’ın yazdığı “Ferve b. Kays” ismi ile araştırma yapıldığında ise, bu isimde iki râviye ulaşılmıştır,⁴⁶⁵ fakat bu râvilerin Bedir’de esir edilen Ferve b. Kays olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Bedir esirlerinden Ferve b. Huneys veya Ferve b. Kays isimleriyle verilen kişinin hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.10.3. Hanzale b. Kabîsa b. Huzâfe b. Saîd b. Sa’d b. Sehm⁴⁶⁶

Bedir’de esir edilenler arasında, kabilesi Benî Sehm b. Amr’ın başlığı altında isminin yer almasından başka hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.10.4. Haccâc b. Hâris b. Sa’d⁴⁶⁷

İbn Hişâm’da “Haccâc b. Kays b. Adî b. Sa’d b. Sehm” olarak geçmektedir.⁴⁶⁸ Vâkıdî’de geçen şekliyle, “Haccâc b. Hâris b. Sa’d” Abdurrahman b. Avf tarafından esir edilmiş, kaçınca Ebû Dâvûd el-Mâzinî onu tekrar yakalayarak esir etmiştir. Hakkında başka bilgi verilmemiştir. İbn Hişâm’da yer verilen şekliyle “Haccâc b. Kays b. Adî” ismine bakıldığında da Bedir esirleri dışında ismine rastlanmamaktadır. Diğer taraftan, Habeşistan muhacirleri arasında yer alan, Uhud’dan sonra Medine’ye giden ve Ecnâdeyn Savaşı’nda şehit edilen “Haccâc b. Hâris b. Kays b. Adî es-Sehmî” isminde bir sahâbîden bahsedilmektedir.⁴⁶⁹ İbn Hişâm’da yer alan şekliyle, bahsi geçen Bedir esirinin ismi, bu sahâbî ile karıştırılmış olabilir. Vâkıdî’de belirtilen isim de başka kaynaklarda bulunmamaktadır. Neticede, burada bahsedilen esir hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. İsminde netlik bulunmaması, bu esirin kim olduğu hakkında kaynaklara yansıtacak yeterli bilginin olmadığına işaret eder.

1.3.10.5. Eslem⁴⁷⁰

Nübeyh b. Haccâc’ın mevlâsıdır.⁴⁷¹ Nesep ve künye bilgileri bulunmadığından dolayı şahsın kim olduğu bilinmemekte, hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Bedir Savaşı’ndan önce, sahâbenin yakalayıp Peygamberimize getirdiği ve Kureyş hakkında bilgi aldıkları üç kişiden biri de Eslem’dir. Bu bahiste ismi geçerken “Nübeyh b. Haccâc’ın mevlâsı” olarak

⁴⁶⁴ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142.

⁴⁶⁵ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 4/341-342.

⁴⁶⁶ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁶⁷ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/142.

⁴⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/258.

⁴⁶⁹ Fasi, *el-İkdü’s-semin fi tarihi’l-beledi’l-emin*, 3/327.

⁴⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

⁴⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/259.

değil, “Münebbih b. Haccâc’ın kölesi” olarak bahsedilmektedir.⁴⁷² Nübeyh ve Münebbih kardeş oldukları için her ikisinin de hizmetinde bulunuyor olmalıdır.

1.3.11. Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey’den Bedir’de Esir Edilenler

1.3.11.1. Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd⁴⁷³

Süheyl b. Amr b. Abdüşems b. Abdüvüd b. Nasr b. Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey⁴⁷⁴ şeklinde nesep bilgisi verilen Süheyl, “Ebû Yezîd”⁴⁷⁵ künyesiyle bilinmektedir. Annesi Huzâa’ya mensup “Hubbâ bt. Kays” isimli bir hanımdır;⁴⁷⁶ bu yönüyle Huzâa kabilesi, Süheyl’in dayıları konumundadır.

Süheyl’in oğulları Abdullah ve Ebû Cendel, babalarından önce Müslüman olmuşlardır. Süheyl’in “Allah, iki oğlumu İslâmi dönemde benden hayırlı kıldı.”⁴⁷⁷ ifadesi, daha önceki dönemde Müslüman olmamasının pişmanlığının yanında oğullarına yönelik hissettiği iftiharî dile getirmektedir. Abdullah b. Süheyl, ilk Müslümanlardan olup Habeş muhacirleri arasındadır.⁴⁷⁸ Habeşistan’dan Mekke’ye döndüğünde babası onu hapsedmiş, Bedir’e çıkılacağı zaman İslâm’ını gizleyen Abdullah, savaşta babasıyla yer almak bahanesiyle hapisten kurtulmuş, Müslümanlara yaklaştığı zaman müşrik saflarından kaçmış ve Müslümanlar tarafında savaşa katılmıştır. Bedir öncesinde Müslüman olan ve babası tarafından Medine’ye hicreti engellenen Ebû Cendel ise Hudeybiye’de Müslümanlara ulaştığı hâlde, yapılan antlaşma gereği babasına teslim edilmiştir. Daha sonra Ebû Basîr grubuna katılan Ebû Cendel, Mekkelilerin Hudeybiye’de yer alan “Mekke’den ayrılarak Müslümanlara sığınanların tekrar Mekkelilere iadesi” maddesinden vazgeçmelerinin ardından Medine’ye, Hz. Peygamber’e ulaşabilmiştir.⁴⁷⁹ Abdullah b. Süheyl, Yemâme’de şehit düşmüş; Ebû Cendel b. Süheyl, Şam’da çıkan veba salgınında vefat etmiştir.⁴⁸⁰ Süheyl’in kızlarından Sehle de, kocası Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa ile birlikte ilk Müslümanlardan ve Habeş hicretine katılanlardandır.⁴⁸¹ Süheyl’in kardeşleri Hâtîb b. Amr ve Selîb b. Amr da Habeşistan

⁴⁷² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/52.

⁴⁷³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/303.

⁴⁷⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9.

⁴⁷⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9.

⁴⁷⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9.

⁴⁷⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/10.

⁴⁷⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/10.

⁴⁷⁹ Zübeyri, *Nesebu Kureys*, 416-417.

⁴⁸⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/10.

⁴⁸¹ Zübeyri, *Nesebu Kureys*, 417; Yusuf Ziya Keskin, “Sehle bint Süheyl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/323.

muhacirlerindedir.⁴⁸² Süheyl'in diğerkardeşı Sekrân b. Amr; Ümmehâtü'l-Mü'minîn arasında yer alacak olan Sevde bt. Zem'a'nın Resûlullah'tan önce evlendiğı isim olup, Habeşistan'a hicret etmiş ve orada muhacir olarak vefat etmiştir.⁴⁸³ İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanların karşısında taraf tutan Süheyl b. Amr'ın yakın çevresindeki isimlerin Müslümanlığı kabul ettiğı görülmektedir.

Süheyl b. Amr; Kureyş eşrâfından, Mekke'nin ileri gelen adamlarından ve hatiplerindedir.⁴⁸⁴ Kendisine “Kureyş'in hatibi”⁴⁸⁵ denilen Süheyl b. Amr, aynı zamanda varlıklı⁴⁸⁶ bir kimsedir. Bu imkânlarını İslâm'a düşmanlıkta kullanmakta çekinmemiş; konuşma yeteneğı ve malı ile müşrikler tarafında saf tutmuştur. Uzun yıllar İslâm'a düşmanlığı devam eden Süheyl, Müslüman olduktan sonra, bunun pişmanlığını duymuş, “İslâm'ın karşısında harcadığı mal ve enerjinin aynısını İslâm saflarında harcamaktan geri durmayacağını”⁴⁸⁷ beyan etmiştir.

Hicretten önce gerçekleşen ve Müslümanların zihinlerinde üzücü izlere neden olan Tâif yolculuğı dönüşünde; Hz. Peygamber'in Mekke'ye girmek için himaye talep ettiğı isimlerden biri Süheyl b. Amr'dır.⁴⁸⁸ Süheyl'in himayesi gerçekleşmese de, Hz. Peygamber'in ondan himaye talebinde bulunması, Süheyl'in Kureyş nezdinde kabul gören bir isim olduğuna işaret sayılabilir.

Süheyl b. Amr, Bedir Savaşı'nda insanları savaşmaya teşvik eden ve savaş yanlısı olan isimlerdendir.⁴⁸⁹ Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın attığı ok Süheyl'e isabet etmiş, Mâlik b. Duşşüm de onu esir almıştır.⁴⁹⁰ Onu esir alan Mâlik b. Duşşüm'ün beyitlerinde yer alan “Süheyl'i esir aldım ve onu milletlerden başka bir kimseye değışmek istemem!”⁴⁹¹ ifadeleri, Süheyl'i esir etmenin iftihar ve memnuniyetini dile getirmektedir. Medine'ye zafer haberini vermek için önden gönderilen Zeyd b. Hârise ve Abdullah b. Revâha, Kureyş'in yenilgisini etrafa duyurmuş; öldürülen ve esir edilen bazı müşriklerin isimlerini söylerken “Süheyl'in esir

⁴⁸² Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 416; İsmail Hakkı Ünal, “Hâtıb b. Amr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/444.

⁴⁸³ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 416.

⁴⁸⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁴⁸⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstiâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/669.

⁴⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/8.

⁴⁸⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁴⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/21.

⁴⁸⁹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/32; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 11/8.

⁴⁹⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/105.

⁴⁹¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

edildiğini” de ifade etmiştir.⁴⁹² Süheyl’in isminin dile getirilmesinden, onun Kureyş için önemli bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Esaretinin Kureyş’in yenilgisini ortaya koymada bir ölçüt olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Esir edilen Süheyl, Medine’ye dönüş yolunda “Ravha” denilen bölgede, ihtiyacını görmek bahanesiyle Mâlik b. Duşüm’ü yanından uzaklaştırmış ve ardından kaçmıştır. Süheyl’in gecikmesinden kaçtığını anlayan Mâlik, orada bulunanlara seslenmiş, Süheyl’i aramaya başlamışlardır. Hz. Peygamber, iki ağacın arasına saklanmış vaziyette onu yakalamıştır. Süheyl’in elleri boynuna bağlanmış, Medine’ye giderken deveye binmesi yasaklanmıştır.⁴⁹³ Esirler Medine’ye geldiğinde, akrabası ve önceki kocasının kardeşi Süheyl’i bu şekilde gören Hz. Sevede şaşkınlığını gizleyememiştir.⁴⁹⁴

Süheyl b. Amr için Mikrez b. Hafs gelmiş, esaretten kurtuluşu için dört bin dirhem fidye konusunda anlaşmıştır. Müslümanlar, fidyeyi istemişler, fidye miktarı kendilerini verilmediği için Süheyl’i serbest bırakmaktan imtina etmişlerdir. Bunun üzerine Mikrez; Süheyl’in serbest bırakılmasını, Mekke’den fidye bedelini gönderinceye kadar onun yerine kendisinin Medine’de alıkonmasını teklif etmiştir. Teklif uygun görülerek Süheyl serbest bırakılmış, yerine Mikrez hapsedilmiştir. Süheyl’in Mekke’ye gidip fidye bedelini göndermesinin ardından Mikrez de serbest kalmıştır.⁴⁹⁵

Süheyl’in ilk yıllardan beri İslâm’ın karşısında yer aldığı bilinmektedir, hatta oğullarının hicret etmesine engel olmak amacıyla onları hapsedmiştir. Bununla birlikte, oğullarına veya diğer Müslümanlara yönelik fiilî eziyet ve işkencelerde ismine rastlanmamaktadır. Onun, elindeki imkânlarla İslâm karşısında yer aldığı ancak diğer esirlerden farklı olarak ölümle cezalandırılan Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris gibi düşmanlıkta haddi aşanlardan olmadığı söylenebilir. Zira ölüm cezası esirlerden bu ikisiyle sınırlı tutulmuş, Süheyl b. Amr veya bir başkası ölüm cezasıyla karşı karşıya kalmamıştır. Öte yandan, haddi aşan müşrik liderlerin Bedir’de savaş esnasında öldüğü görülmektedir.

Süheyl b. Amr’ın Bedir’den sonraki savaşlarda da etkin bir şekilde yer aldığı görülmektedir.⁴⁹⁶ İslâm’a girişi Mekke fethi sonrasında olan Süheyl’in, önceki dönemde şirk üzere sarf ettiği gayretin yönünü İslâm’a hizmete çevirdiği anlaşılmaktadır. Fetih öncesi

⁴⁹² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/114-115.

⁴⁹³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/117.

⁴⁹⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/118.

⁴⁹⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁴⁹⁶ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/585.

dönemde şirk safında önemli roller üstlenen Süheyl, fetih sonrasında İslâm için mücadele vermiş, vazifeler üstlenmiştir.

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Süheyl b. Amr'ın Mekke'de yaptığı konuşma,⁴⁹⁷ Mekkelileri yatıştırmış, onların irtidat hareketine katılmalarına engel olmuştur. Kureyş'in hatibi olan Süheyl, hitabet yeteneğini İslâm yolunda kullanarak Mekke'de gerçekleştirebilecek büyük bir infialin önüne geçmiştir. Mekke valisi Attâb b. Esîd'in dahi baş edemeyeceğini düşünüp gözden kayborduğu esnada Süheyl, cesaret ve hitabetiyle öne çıkıp sorumluluk almıştır. Mekkelileri sakinleştirmesinin ardından vali Attâb'ı görevinin başına getirmiştir.⁴⁹⁸

Hız. Ömer döneminde cihat için Şam'a giden ve oraya yerleşen Süheyl b. Amr'ın, Şam bölgesinde çıkan Amvâs vebasında, 18/639 yılında vefat ettiği kabul görmekte birlikte,⁴⁹⁹ Yermük'te veya Mercisuffer'de şehit edildiği rivayetleri de bulunmaktadır.⁵⁰⁰

1.3.11.2. Abd b. Zem'a b. Kays b. Nasr b. Mâlik⁵⁰¹

Ümmehâtü'l-Mü'minîn'den olan Hız. Sevde bt. Zem'a'nın baba bir kardeşidir. Abd'in annesi, Benî Âmir b. Lüey'den Âtike bt. Ahnef b. Alkame'dir.⁵⁰² Hız. Peygamber'in, eşi Sevde vasıtasıyla Abd b. Zem'a ile akrabalığı bulunmaktadır. Kaynaklarda Bedir'de esaretten kurtulma şekliyle alakalı bilgi yoktur.

Hız. Peygamber (s.a.v.), Hız. Sevde ile evlendiğinde kardeşi Abd b. Zem'a Müslüman değildi, haberi aldığı anda üzüntüsünden başına toprak saçmaya başlamıştı. Müslüman olduktan sonra bu ânı hatırlayan Abd b. Zem'a, "Resûlullah, Sevde bt. Zem'a ile evlendiğinde başıma toprak saçtığım gün ne akılsızmışım!" diyerek pişmanlığını dile getirmiştir.⁵⁰³ Abd b. Zem'a'nın İslâm'ı kabulü, Mekke fethi sonrasında.⁵⁰⁴

Abd b. Zem'a'nın kızı, Utbe b. Ebû Süfyân ile evlenmiştir ve Emevîlerin Medine valisi⁵⁰⁵ Velid b. Utbe'nin annesidir.⁵⁰⁶ Hafs, Ömer ve Abdullah isminde oğulları olan Abd b.

⁴⁹⁷ Bkz. Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 415; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 11/9; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/669; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁴⁹⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁴⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁵⁰⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁵⁰¹ Vâkidî, *el-Megâzi*, 1/143; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁵⁰² İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 2/458.

⁵⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/322.

⁵⁰⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/820; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/322.

⁵⁰⁵ Ahmet Önkâl, "Velid b. Utbe", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/36.

Zem'a'nın hanımı, kendi kabilesinden Ümmü Amr bt. Vekdân b. Kays'tır.⁵⁰⁷ Sahâbenin itibarlı ve saygın kimselerinden olduğu ifade edilen⁵⁰⁸ Abd b. Zem'a hakkında kaynaklarda verilen bilgiler bu şekilde olup, Bedir esirlerinden olması ve Mekke fethi Müslümanları arasında yer alması dışında hayatı ve vefatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Hiz. Sevde'nin kardeşi olan Abd b. Zem'a'nın nesep bilgisini, "Abd b. Zem'a b. Kays" şeklinde değil, "Abd b. Zem'a b. Esved" olarak verenler olmuştur ancak Hiz. Sevde'nin nesep bilgisi Sevde bt. Zem'a b. Kays'tır. Abd b. Zem'a, Hiz. Sevde'nin kardeşi olduğuna göre "Abd b. Zem'a b. Esved" şeklinde yazılması doğru değildir. Benî Esed'den Zem'a b. Esved isminde birisinin olması, bu karışıklığa neden olmuş olabilir, Hiz. Sevde ve Abd'in babası olan Zem'a ise Benî Âmir b. Lüey'dendir. Dolayısıyla ismin nesep bilgisiyle birlikte doğru yazımı, Abd b. Zem'a b. Kays'tır.⁵⁰⁹

1.3.11.3. Abdüluzzâ (Abdurrahman) b. Meşnû' b. Vekdân b. Kays b. Abdüşems b. Abdüvüd⁵¹⁰

Mekke fethinden sonra Müslüman olan sahâbîler arasındadır, tulekâdandır.⁵¹¹ İsmi Abdüluzzâ'ydı, Müslüman olduktan sonra Hiz. Peygamber (s.a.v.), "Abdurrahman" diye isimlendirmiştir.⁵¹² Annesi, Benî Âmir b. Lüey'den Ümmü Hâtıb bt. Abdüluzzâ b. Ebû Kays'tır. Hiz. Peygamber'in hanımı Sevde bt. Zem'a'nın kardeşi Ümeyme bt. Zem'a b. Kays'la evlenmiştir; çocukları Müslim, Âişe, Ümmü Yahya ve Meryem'dir.⁵¹³ Medine'de bir evi olduğundan bahsedilmektedir.⁵¹⁴ Yaşamı ve vefatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.11.4. Habîb b. Câbir⁵¹⁵

Bedir'de esir edilenler arasında, kabilesi Benî Âmir b. Lüey'in başlığı altında isminin yer almasından başka hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁵⁰⁶ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 63/256.

⁵⁰⁷ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 2/458.

⁵⁰⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/820; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510.

⁵⁰⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/322.

⁵¹⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/143; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁵¹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/301.

⁵¹² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁵¹³ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 2/457.

⁵¹⁴ Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe Nümeyrî Basrî İbn Şebbe, *Tarihü'l-Medîneti'l-münevvere : ahbarü'l-Medîneti'l-münevvere*, thk. Fehim Muhammed Şeltut (Cidde, 1978), 1/253.

⁵¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

1.3.11.5. Sâib b. Mâlik⁵¹⁶

Bedir'de esir edilenler arasında, kabilesi Benî Âmir b. Lüey'in başlığı altında isminin yer almasından başka hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Terâcim ve tabakât kitaplarında "Sâib b. Mâlik" isminde dört kişiye rastlanmaktadır ancak bunların Bedir'de esir edilen, Benî Âmir b. Lüey'e mensup Sâib olmadığı anlaşılmaktadır. Hadis râvileri arasında Sâib b. Mâlik el-Kinânî, Sâib b. Mâlik el-Eş'arî isimleri yer almaktadır⁵¹⁷ fakat bu iki ismin de kabilelerine işaret eden nisbeleri, Kureyş'e mensup olmadıklarını göstermektedir. Bedir'de esir edilen Sâib b. Mâlik'in mensubu bulunduğu Âmir b. Lüey kabilesi ise, Kureyş'in bir koludur. İsminden bahsedilen bir diğer hadis râvisi, Sâib b. Mâlik es-Sekafî olup, babasının adının Yezîd veya Zeyd olabileceği de belirtilmektedir.⁵¹⁸ Muhaddis Atâ b. Sâib'in babası olan Sâib b. Mâlik es-Sekafî, nisbesinden anlaşıldığı üzere, Kureyş'e değil Tâifli Sakîf kabilesine mensuptur. Bir de Muhtâr b. Ebû Ubeyd'in koruma görevlilerinden olan Sâib b. Mâlik el-Eş'arî vardır,⁵¹⁹ Benî Eş'ar'a mensuptur. Bahsi geçen isimlerin, Bedir esirlerinden Sâib b. Mâlik olmadığı anlaşılmaktadır.

1.3.12. Benî Hâris b. Fihri'den Bedir'de Esir Edilenler

1.3.12.1. Tufeyl b. Ebû Kuney⁵²⁰

Bedir'de esir edilenler arasında, kabilesi Benî Hâris b. Fihri'nin başlığı altında isminin yer almasından başka hakkında bilgi bulunmamaktadır.

1.3.12.2. İbn Cahdem⁵²¹

Utbe b. Amr b. Cahdem olarak geçmektedir.⁵²² Benî Hâşim'den esir alınanlar başlığında yer alan Utbe'nin İbn Cahdem olduğu söylenebilir. Zira İbn Cahdem'in isminin geçtiği alan, Bedir esirlerinden bahseden listelerdir. Esirlerden bahsedilirken sadece isim olarak geçmekte, hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Diğer taraftan, Abbas b. Abdülmuttalib münasebetiyle kendisinden bahsedilmektedir.

⁵¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁵¹⁷ İbn Hibban, *Kitâbü's-sikat*, 4/326.

⁵¹⁸ Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Mizzi, *Tehzibü'l-Kemal fî esmai'r-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987), 10/192.

⁵¹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eş'raf*, 6/440.

⁵²⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

⁵²¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁵²² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/258.

Benî Hâris b. Fihri'e mensup olan Utbe b. Amr b. Cahdem, Abbas'ın (r.a.) halifidir ve Abbas gibi o da esir düşmüştür. Hz. Peygamber, amcası Abbas'tan kendisinin ve kardeşinin çocuklarının (Akîl b. Ebû Tâlib ve Nevfel b. Hâris) fidyesini ödemesini ister. Kaynaklarda, Hz. Peygamber'in Abbas'tan kendisiyle birlikte fidyesini ödemesini istediği iki kişiden başka Utbe b. Amr b. Cahdem'in de ismi geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Kureyş'in zenginlerinden olan Abbas b. Abdülmuttalib'e "Ey Abbas; kendini, kardeşinin oğulları Akîl b. Ebû Tâlib'i ve Nevfel b. Hâris'i, bir de Benî Hâris b. Fihri'nin kardeşi ve senin de halîfin olan Utbe b. Amr b. Cahdem'i esaretten kurtar." der. Abbas önce mazeretler ileri sürerek itiraz etmek ister. Hz. Peygamber ona verdiği karşılıkla, ileri sürdüğü mazeretlerin geçerli olmadığını ifade eder ve neticede Abbas b. Abdülmuttalib, kendisinin ve Amr b. Cahdem'in de içinde bulunduğu üç kişinin fidyesini öder.⁵²³

Bu rivayette, Abbas'ın halîfi olan Utbe b. Amr b. Cahdem'in Benî Hâris b. Fihri'e mensup olduğu görülmektedir. Benî Hâris b. Fihri'nin mensubu olan Utbe, Benî Hâşim'den Abbas b. Abdülmuttalib'in halîfi olduğundan dolayı, Benî Hâşim'in anlaşmalısı konumunda olur. Bu nedenle her iki kabilenin de esirleri arasında ismi geçmiş olmalıdır. Kendisi ile ilgili bilgi Bedir'de esirler arasında olması ve esaretten kurtulması konusuyla sınırlıdır. Bu husus dışında, hayatıyla ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1.3.12.3. Şâfi⁵²⁴

Yemen bölgesinden olup Benî Hâris b. Fihri'nin halifidir.⁵²⁵ Künyesi ve nesep bilgisi geçmemekte, Benî Hâris b. Fihri'den esir düşenler başlığında, kabilenin anlaşmalısı olarak ismine yer verilmektedir. Hakkında başka bir bilgidен bahsedilmemektedir.

1.3.12.4. Şefi⁵²⁶

Yemen bölgesinden olup Benî Hâris b. Fihri'nin halifidir.⁵²⁷ Künyesi ve nesep bilgisi geçmemekte, Benî Hâris b. Fihri'den esir düşenler başlığında, kabilenin anlaşmalısı olarak ismine yer verilmektedir. Hakkında başka bir bilgidен bahsedilmemektedir.

⁵²³ Ebû'l-Hüseyin Abdülbaki b. Kani b. Merzuk İbn Kani, *Mu'cemü's-sahabe*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Salim Mısrati (Medine: Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1997), 1/95; Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 3/366; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, *es-Sünenü'l-kebir*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Kahire: Merkezi Hecri li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011), 13/195; Makrizi, *İmtâü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafedeti ve'l-metâ'*, 12/169.

⁵²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁵²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁵²⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

⁵²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/259.

Şâfi' ve Şefi' isimleri ile iki ayrı kişi olarak verilen bu kimselerin haklarında bulunan sınırlı bilgiler aynıdır. Bu kimseler İbn Hişâm'ın listesinde ayrı ayrı geçmiş, haklarında detaylı bilgi verilmemiştir. İsim benzerliği nedeniyle bu iki ismin tek bir şahıs olabileceği akla gelse de, isimleri birbirine yakın olan iki kardeş oldukları da düşünülebilir.

1.3.13. Diğer Esirler

Bu başlık altında, Vâkıdî, İbn İshak, İbn Hişâm ve Belâzürî'nin, Bedir esirlerini sıraladıkları listelerde yer almayan ancak nakledilen rivayetlerden hareketle esir oldukları anlaşılan isimlere değinilecektir.

1.3.13.1. Nadr b. Hâris

Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebû Muayt esir alınmış, esirler hakkında verilen fidye uygulaması kararından istisna tutularak öldürülmüşlerdir. Öldürülme nedenleri, İslâm'a ve Müslümanlara karşı şiddetli muhalefetleri, sonu gelmeyen eziyet, alay, hakaret ve ithamlarıdır. İkisinin de esir alındıktan sonra öldürüldüğü, kaynaklarda belirtilmekte⁵²⁸ ancak esir isim listelerine bakıldığında Ukbe b. Ebû Muayt'ın ismi geçtiği hâlde⁵²⁹ Nadr b. Hâris'in ismi listelerde yer almamaktadır. Örneğin Vâkıdî'de Ukbe b. Ebû Muayt, hem Bedir'de ölenler başlığında hem de Bedir'de esir düşenler başlığında verilmektedir.⁵³⁰ Nadr b. Hâris'in ismi ise, Bedir'de ölenler başlığında geçmektedir.⁵³¹ Esir listesinde ismi yer almasa da Nadr; Ukbe gibi esir alınmış ve fidye hükmüne dâhil edilmeyerek, haddi aşan düşmanlığı nedeniyle ölümle cezalandırılmıştır.

Nadr b. Hâris'in, Tâifli Sakîf kabilesinden Hâris b. Kelede'nin oğlu olduğu yönünde bilgiler bulunmakla birlikte, araştırmacılar tarafından bu bilginin yanlışlığı belirtilmiştir.⁵³² O, Kureyş'in zenginlerinden, Benî Abdüddâr ailesinin ileri gelenlerindedir.⁵³³ Resûlullah'ın peygamberliğine karşı çıkmada en azılı düşmanlardandır. Okunan Kur'ân âyetlerine engel olmak için İran bölgesinden aldığı kısra haberlerini okur, "eskilerin masalları" diyerek Kurân âyetlerinin etkisini ortadan kaldırmaya çalışırdı. Onun bu tutumu âyetlere de yansımıştır.⁵³⁴

⁵²⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107, 114. Nadr b. Hâris hakkında ölüm hükmünün verilip infazın gerçekleştirilmesi, Ukbe b. Ebû Muayt hakkındaki karar ve infazdan öncedir.

⁵²⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138.

⁵³⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138, 148.

⁵³¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/149.

⁵³² İrfan Aycan, "Nadr b. Hâris", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/280.

⁵³³ Ataullah Şahyar, "Nudayr b. Hâris", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/224.

⁵³⁴ Bkz. el-Enfâl 8/31; el-Mutaffifin 83/13.

Bedir’de müşriklerin sancağını taşıyan Nadr b. Hâris için verilen hüküm, Bedir ve Safrâ arasında yer alan Üseyl bölgesinde, Hz. Ali tarafından infaz edilmiştir.⁵³⁵

1.3.13.2. Ümeyye b. Halef

Müslümanlar, galibiyetleri belli olduktan sonra karşı taraftan esir almaya başlamışlardı. Benî Cumah kabilesine mensup Ümeyye b. Halef, Abdurrahman b. Avf tarafından esir edilmişti. Esirler hakkında ne uygulanacağı belli değildi, sahâbîler esir almaya devam ediyordu. Bu esnada Hz. Bilâl, eskiden kölesi olduğu, dininden dönmesi için ağır işkenceler uygulayan Ümeyye b. Halef’i gördü. Onu görünce, “İşte, küfrün başı Ümeyye b. Halef, o yaşıyorsa ben yaşamayayım!” diye bağırarak etraftaki sahâbîleri çağırdı. Hz. Bilâl’in seslenişini duyan sahâbîler o tarafa yöneldi, Ümeyye b. Halef kendini korumaya çalışsa da başarılı olamadı.⁵³⁶ Ümeyye, esir alındığı hâlde, savaşın henüz bitmediği bir anda ve esirlere yapılacak uygulamanın belirlenmesinden önce öldürüldüğünden dolayı, esir listelerinde yer almamış olabilir. Onun ismi, Bedir’de öldürülenler arasında geçmektedir.⁵³⁷

1.3.13.3. Ali b. Ümeyye b. Halef

Ali b. Ümeyye b. Halef’in, babasının yanındayken esir edildiği ve babası ile birlikte öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Müslümanların Ümeyye b. Halef’e doğru harekete geçtiği esnada oluşan kargaşada, oğlu Ali b. Ümeyye de öldürülmüştür.⁵³⁸ Esir alındığı hâlde, savaşın henüz bitmediği bir anda ve esirlere yapılacak uygulamanın belirlenmesinden önce öldürüldüğünden dolayı, esir listelerinde -babası Ümeyye’nin de esir listesinde olmadığı gibi- yer almamış olabilir. İsmi, Bedir’de öldürülenler arasında geçmektedir.⁵³⁹

Ali b. Ümeyye, Bedir’e katılmak konusunda yavaş davranan, Ebû Cehil’in tahrikiyle savaşa katılanlardandır.⁵⁴⁰ Kureyş’ten İslam’a olumlu yaklaşım sergilediği rivayet edilen gençlerden biri, Ali b. Ümeyye’dir. Babalarının hapsedtiği bu gençler,⁵⁴¹ Kureyş’le birlikte Bedir’de bulunmuştur. İman ve İslâm konusunda kalplerinde şüphe ve tereddüt bulunan bu kişiler, Hz. Peygamber ve sahâbeyi gördüklerinde, sayılarının azlığı nedeniyle “Dinleri bu

⁵³⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107; Aycan, “Nadr b. Hâris”, 32/281.

⁵³⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/83.

⁵³⁷ Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/151.

⁵³⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/83.

⁵³⁹ Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/151.

⁵⁴⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/37.

⁵⁴¹ Ebû Kays b. Velid b. Muğîre, Ebû Kays b. Fâkih b. Muğîre, Hâris b. Zem’a, Ali b. Ümeyye b. Halef, Âs b. Münebbih b. Haccâc. Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/72.

adamları aldatmış!” demişlerdir. Şüphe içinde bocalamışlar, Bedir Savaşı’nda müşriklerin safında ölmüşlerdir.⁵⁴²

1.3.14. Esir Olduklarına Dair İşaret Bulunan İsimler

Bazı rivayetlerde, Bedir’de esir olduğundan bahsedilen başka isimlere rastlanmaktadır. Ancak bu kişilerin esirlerden sayılamayacağı düşüncesinden hareketle, bu kimseler için ayrı başlık açılmıştır.

1.3.14.1. Nevfel b. Huveylid

Nevfel b. Huveylid, Kureyş’i savaşa teşvik ederken Cebbâr b. Sahr, onu esir almıştır. Nevfel’i gören Hz. Ali, ona yönelmiş ve onu öldürmüştür.⁵⁴³ Anlaşıldığına göre bu olay, savaş devam ediyorken, Müslümanlar henüz toplu olarak esir almaya başlamamışken gerçekleşmiştir. Savaş esnasında düşmanlardan biriyle karşılaşan Hz. Ali, onu öldürmek için harekete geçmiştir. Savaşın esir alma safhası başlamadığından dolayı, esir listelerinde de yer almayan bu isim, kanaatimizce de esir konumunda değerlendirilmemiştir. Nevfel b. Huveylid, Benî Esed’den ölenler başlığında geçmektedir.⁵⁴⁴

1.3.14.2. Ma’bed b. Vehb

Ma’bed b. Vehb, Ebû Bürde b. Niyâr tarafından esir alınmıştır. Müslümanların galip gelemeyeceği yönünde sözler sarf ederken, Hz. Ömer tarafından veya kendisini esir eden Ebû Bürde tarafından öldürülmüştür.⁵⁴⁵ Anlaşıldığına göre bu olay da -Nevfel b. Huveylid’in olayında olduğu gibi- savaş devam ediyorken, Müslümanlar henüz toplu olarak esir almaya başlamamışken gerçekleşmiştir. Bu yüzden Ma’bed de kanaatimizce esir konumunda değerlendirilmemiştir. Ma’bed’le ilgili başka rivayetlerde ise -esir edilmesi söz konusu olmadan- Ebû Dücâne’yle çarpışırken bir çukura düşerek öldüğünden,⁵⁴⁶ Hâlid b. Bükeyr ve İyâs b. Bükeyr’in onu öldürdüğünden⁵⁴⁷ bahsedilmektedir. Ma’bed b. Vehb, Benî Âmir b. Lüey’den ölenler başlığında geçmektedir.⁵⁴⁸

⁵⁴² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/72.

⁵⁴³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/91-92.

⁵⁴⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/149; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/253; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/298.

⁵⁴⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/105.

⁵⁴⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/86.

⁵⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/256.

⁵⁴⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/152; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 256; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/301.

1.3.14.3. Huzeyfe b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre

İbn Abdülber, Huzeyfe b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre isminde bir esirden bahsetmektedir⁵⁴⁹ ancak burada bir yanlışlık söz konusudur. Benî Mahzûm'dan olan bu kişi, Bedir'de ölenler arasındadır.⁵⁵⁰ İbn Abdülber, Benî Mahzûm'dan esir edilen diğer isimlerle karıştırmış olabilir.

1.3.14.4. Tuayme b. Adî

Benî Nevfel'in ileri gelenlerinden Tuayme b. Adî; Mut'im b. Adî'nin kardeşi, Cübeyr b. Mut'im'in amcasıdır. Bazı kaynaklarda -Nadr ve Ukbe gibi- esir alındığı, yaptığı eziyetler ve haddi aşan düşmanlığı nedeniyle hakkında ölüm kararının verildiği, Hz. Peygamber'in emriyle Hz. Hamza'nın Tuayme'yi öldürdüğü geçmektedir.⁵⁵¹ Esir listesinde Tuayme'den bahsetmeyen Belâzürî, eserinin başka bölümlerinde onun esir alındıktan sonra öldürüldüğünü dile getirmektedir.⁵⁵² Tuayme'nin Bedir'de öldüğü bilinmektedir.⁵⁵³ Nadr ve Ukbe'nin olayını anlatan eserlerin bu bağlamda Tuayme'den bahsetmemesi, onun esir alınmadığı ve savaş esnasında Hz. Hamza tarafından öldürüldüğü bilgisinin daha doğru olduğu kanaatini uyandırmaktadır.⁵⁵⁴

1.3.14.5. Süheyl b. Beydâ / Sehl b. Beydâ

Süheyl b. Beydâ'nın Bedir esirleri arasında olduğu ve Abdullah b. Mes'ûd'un onun Müslümanlığına dair bir ifadeyle lehine şahitlik ettiği rivayet edilmektedir.⁵⁵⁵ Fakat bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır. Zira Süheyl b. Beydâ, Habeş muhacirlerindedir. Bedir, Uhud, Hendek ve diğer gazvelerde Hz. Peygamber'le birlikte bulunmuş, Tebük Seferi dönüşünde vefat etmiştir.⁵⁵⁶ Vâkıdî ise, onun Habeş muhacirlerinden olup Bedir'de bulunmadığını söylemiştir. Rivayeti nakleden Vâkıdî, "Süheyl" olarak bahsedilen kişinin kardeşi "Sehl" olabileceği tahmininde bulunmuş⁵⁵⁷ ancak esirleri verdiği listede Süheyl veya Sehl b. Beydâ'dan bahsetmemiştir.

⁵⁴⁹ İbn Abdülber Nemerî, *ed-Dürer fi'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*, 111.

⁵⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁵⁵¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/153-154, 297; İbn Hazm, *Cevamiü's-sireti'n-nebeviyye*, 116.

⁵⁵² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/153- 154, 297.

⁵⁵³ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/148.

⁵⁵⁴ Bkz. Halebi, *İnsânü'l-uyûn*, 2/257; Hâlid b. Dayfullah Şelahi, *et-Tibyan fi tahriri ve tevbibi ehâdisi Bulûgi'l-meram ve beyâni ma verede fi'l-bab* (Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2012), 11/37.

⁵⁵⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 3/174.

⁵⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 3/317.

⁵⁵⁷ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/110.

Sehl b. Beydâ'nın Mekke döneminde Müslüman olduğundan, Kâbe'ye asılan boykot sahifesinin hükmünün nakzedilmesinde yer aldığından bahsedilmektedir.⁵⁵⁸ Mekke döneminde Müslümanlığını açığa vurduğu⁵⁵⁹ veya gizlediği⁵⁶⁰ yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Sehl'in Abdullah b. Cahş Seriyyesi'nde bulunduğu dair bir bilgi vardır ancak bu seriyyede bulunan kişinin Sehl'den ziyade kardeşi Safvân b. Beydâ olduğu görülmektedir.⁵⁶¹ Süheyl b. Beydâ'nın kardeşinin isminin Sehl değil Safvân olup Sehl isminin bir hata olduğu da söylenmiştir.⁵⁶²

Kardeş olan ve anneleri Beydâ ile künyelenen Sehl, Süheyl ve Safvân hakkında rivayet farklılıklarının olduğu, isimlerinin zaman zaman birbirleriyle karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu karışıklıklardan hareketle ve gerek yukarıda bahsedilen rivayeti kitabının başka bir bölümünde zikreden Vâkıdî'nin gerek esir listesine yer veren diğer müelliflerin Bedir esirlerini verdikleri listeye Süheyl veya Sehl'i koymaması dikkate alınarak, ismi geçen iki kardeşin de esirler arasında olmadığı kanaati oluşmaktadır.

1.3.14.6. Âiz b. Sâib b. Uveymir

İbn Hişâm, Âiz b. Sâib'i Bedir'de ölenler arasında vermekte; esir alındığını, fidyesi verildikten sonra, yarası sebebiyle yolda vefat ettiğini söylemektedir.⁵⁶³ Bu kişiyle alakalı bilgiler sınırlıdır, diğer ilk dönem kaynaklarında Bedir'de ölenler arasında verilmemiştir. Bedir'de ölenler ve esir edilenler arasında Âiz'i vermeyen Belâzürî, Benî Mahzûm'dan olan kişilerden bahsederken ona da ismen değinmiş, onun Bedir'de esir edildiğini ifade etmiştir.⁵⁶⁴ Bedir'de esir edildiğinden bahseden başka bir rivayete göre onun Müslüman olduğu ve Resûlullah'ın sohbetinde bulunduğu da söylenmektedir.⁵⁶⁵ Bedir esirleri listesinde yer almaması ve hakkında yeterli bilginin bulunmaması nedeniyle bu isim kanaatimizce esirler arasında sayılmamıştır.

⁵⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/162; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/569.

⁵⁵⁹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/659; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/569.

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/161; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/660.

⁵⁶¹ Ebû Nuaym İsfahani, *Ma'rifeti's-sahâbe*, 3/1504.

⁵⁶² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/163.

⁵⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/256.

⁵⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 10/242.

⁵⁶⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 1/186; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 1/349.

1.3.14.7. Ümmü Hakîm bt. Harâm/Hızâm

İbnü'l-Esîr, İbn Habîb'den naklen, "Ümmü Hakîm bt. Harâm/Hızâm" ismindeki bir kadından bahsetmektedir. Bu kadının Bedir'de esir edildiğini, sonra Müslüman olarak Hz. Peygamber'e biat ettiğini söylemektedir.⁵⁶⁶ İbn Hacer, "bin" lafzı yerine yanlış yazım dolayısıyla "bint" dendiğini, bu kadının sahâbeden Hakîm b. Harâm'ın annesi olduğunu eklemektedir.⁵⁶⁷ Bir rivayette Hz. Peygamber'in bir münâdîsinin Bedir günü insanlara şöyle seslendiği nakledilmektedir: "Ümmü Hakîm'i kim esir ettiyse onu serbest bıraksın, Resûlullah (s.a.v.) ona eman vermiştir." Onu esir alan sahâbî bu sözleri işitince kadını derhâl serbest bırakmıştır.⁵⁶⁸ Hakkında başka bilgi bulunmayan bu isme temel kaynaklarda rastlanmamaktadır. Kureyş'in kadınlarının Bedir'e katıldığına dair bir bilgiye ulaşılamaması ve ismin temel kaynaklarda yer almaması, ismi geçen kişinin esir edildiğine dair zihinlerde soru işareti bırakmaktadır.

1.4. Esirler Hakkında Genel Değerlendirme⁵⁶⁹

Esir sayısı yetmiş, yetmişten fazla, yetmiş dört olarak kaynaklarda geçmektedir. Yetmiş sayısı, kesretten kinaye olarak kullanılabilceği gibi, mevcut esir sayısının yuvarlanarak yaklaşık bir rakam ile ifade edilmesi de söz konusu olabilir. Yapılan bu araştırmada; Vâkıdî, İbn Hişâm ve Belâzürî'deki esir listeleri bir araya getirilerek -ve listelerde yer almadığı hâlde esirlerden kabul edilmesi gerektiğini düşündüğümüz üç kişi de eklenerek- oluşturulan listeye bakıldığında, yetmiş bir kişiye ulaşılmıştır ancak içlerinde isimleri tespit edilemeyen kişiler mevcuttur. Bazılarının ise isimleri bilinmekle birlikte; nisbe, künye, soy bilgileri bulunmamakta veya bu kişiler sadece Bedir esirleri kısmında yer almaktadır, sonraki dönemlerle ilgili haklarında bilgiye ulaşılamamaktadır.

Esir isimlerini veren müellifler, esirleri kabilelerine göre tasnif ederek, kabilesinin başlığı altında isme yer vermişlerdir. Kabile sıralaması, kabilenin Hz. Peygamber'e soy yakınlığına göre yapılmıştır. Nesep bakımından Resûlullah'a daha yakın olan kabile ve esirleri önce verilmiş, soy itibarıyla yakından uzağa doğru bir sıralama takip edilmiştir. Bu yöntem, kabilelerin yazımını gerektiren hususlarda İslâm tarihi müelliflerinin genelde takip ettikleri sıralama yöntemidir.

⁵⁶⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 7/309.

⁵⁶⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 8/380.

⁵⁶⁸ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim İbn Ebû Şeybe, *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar*, haz. Kemâl Yûsuf el-Hût (Lübnan: Dârü't-Tac, 1989), 7/362.

⁵⁶⁹ Esirlerin genel değerlendirmesini tablo üzerinden görmek için bkz. Ek-1: Bedir Esirleri Tablosu.

Bedir esirlerine bakıldığında Kureyş'e mensup -Bedir Savaşı'na katılmayan Benî Adî ve Benî Zühre hariç- kabile kollarının hepsinden esirler olduğu görülmektedir. Kabilelere göre esir dağılımı şu şekildedir: Benî Hâşim'den biri halîf dört kişi, Benî Muttalib'den üçü halîf beş kişi, Benî Abdüşems'ten üçü halîf ve biri mevlâ on kişi, Benî Nevfel'den ikisi halîf ve biri mevlâ dört kişi, Benî Abdüddâr'dan ikisi halîf dört kişi, Benî Esed b. Abdüluzzâ'dan biri halîf beş kişi, Benî Teym'den biri halîf üç kişi, Benî Mahzûm'dan biri halîf on kişi, Benî Cumah'tan ikisi halîf, üçü mevlâ, biri köle on üç kişi, Benî Sehm'den biri mevlâ beş kişi, Benî Mâlik b. Hısl'dan beş kişi, Benî Hâris b. Fihr'den ikisi halîf üç kişi.⁵⁷⁰ En fazla esir veren kabilelerin Benî Abdüşems, Benî Mahzûm ve Benî Cumah olduğu görülmektedir. Bu kabilelerin fazla esir vermesi, savaşçı sayısının diğer kabilelere göre fazla olduğuna işaret sayılabilir. Azılı müşriklerden Ukbe b. Ebû Muayt, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa Benî Abdüşems'in; Ebû Cehil Amr b. Hişâm Benî Mahzûm'un; Ümeyye b. Halef, Übey b. Halef Benî Cumah'ın söz sahibi isimleridir. Bu kişiler, savaşçı toplamada diğerlerinden fazla rol üstlenmiş, halîfleri ve mevlâları da dâhil pek çok kişiyi savaşa sürüklemiş olmalıdır. Bahsedilen kabilelerin esir sayılarının diğer kabilelerden fazla olması, bu sebebe dayandırılabilir.

Tespit edilen yetmiş bir esir arasında on sekiz halîf, altı mevlâ, bir köle bulunmaktadır.⁵⁷¹ Esirlerin üçte birini oluşturan bu kesimin, savaşa çok istekli olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kimseler, muhtemelen anlaşmalısı veya azatlısı olduğu kimselerin isteğiyle savaşa kerhen katılmışlardır. Savaşta aktif rol üstlenmeyen bu kimseler, Müslümanlar esir almaya başladıklarında direniş göstermeden teslim olmuşlardır. Kureyş'in destekçileri olarak savaşta bulunan bu kimselerin Müslümanlarla doğrudan muhasamatları yoktur. Zamanın asabiyet, hilf, velâ bağları çerçevesinde, Kureyş istediği için savaşta bulunma gerekliliği hissetmişlerdir. Çok istekli olmasalar da neticede eşrâfin destekçisi olarak onlarla aynı tarafta yer almışlar, İslâm'ın karşısında saf tutmuşlardır. Savaş Müslümanların lehine döndüğünde, kendilerinin birinci planda kaybedecekleri bir durum söz konusu olmadığından dolayı mücadele etmektense esir alınmak, onların menfaatlerine uygun düşmüştür. Bu halîf ve mevlâların birçoğunun savaştan sonraki durumları, gösterdikleri tutumlar kaynaklara yansımamıştır. Halîf ve mevlâ olan bu kişilerin toplumun ileri gelenlerinden sayılmaması nedeniyle, haklarındaki bilgilerin sınırlı olduğu düşünülebilir.

⁵⁷⁰ Bkz. Ek-2: Kabilelerine Göre Esirler Grafiği.

⁵⁷¹ Bkz. Ek-3: Esirlerin Sosyal Konumları Grafiği.

Müslümanlarla Kureyş arasında gerçekleşen mücadeleye karışmak istemedikleri, bu sebeple Bedir sonrası olaylarda isimlerine rastlanmadığı söylenebilir.

Hız. Peygamber'in kabilesi Benî Hâşim'den dört kişi esir alınmıştır, bu esirlerden biri Abbas b. Abdülmuttalib'in halifidir. Benî Hâşim'in savaşa Kureyş'in diğer kabilelerinin zorlamasıyla katıldığı bilinmektedir. Benî Hâşim'in bu üç esiri -Resûlullah'ın amcası Abbas, amca çocukları Nevfel ve Akîl- Hız. Peygamber'in en yakınlarından olan kimselerdir.

Esirlerden Ukbe b. Ebû Muayt, Nadr b. Hâris, Ümeyye b. Halef, Süheyl b. Amr, İslâm'a düşmanlıkta önde gelen isimlerdendir. Bu kişilerden Ümeyye, daha savaş bitmeden, esir alma işlemi tamamlanmadan, dininden dolayı ağır eziyetler ettiği eski kölesi Hız. Bilâl'in onu fark edip Müslümanlara çağrıda bulunmasıyla öldürülmüştür. Çıkan bu karışıklık esnasında, babasıyla birlikte esir alınan Ali b. Ümeyye b. Halef de ölmüştür. Ukbe ve Nadr ise, esirler hakkında fidye kararının verilmesinin ardından bu karara dâhil edilmemiş; İslâm'a ve Müslümanlara karşı haddi aşan düşmanlıkları, haklarında ölüm kararı verilmesinin sebebi olmuştur. Diğer taraftan Ümeyye b. Halef Hız. Bilâl'in çağrısıyla öldürülmeseydi bile -Ukbe ve Nadr gibi- onun hakkında da ölüm kararı verileceği düşünülebilir, zira Ümeyye de düşmanlıkta ileri gidenlerden biridir. Kureyş'in önde gelenlerinden olan diğer bir esir Süheyl b. Amr'ın, öldürülme kararına dâhil edilmediği görülmektedir. Sonradan sahâbe zümresine dâhil olan Süheyl'in İslâm'a düşmanlığı bariz olsa da; Müslümanlara uygulanan fiilî eziyetlerde isminin geçmediği, ölümle cezalandırılan Ukbe ve Nadr gibi düşmanlıkta haddi aşmadığı anlaşılmaktadır.

Kureyş'te önemli konuma sahip diğer esirler Ebû Azze el-Cumahî, Ebu'l-Âs b. Rebî', Ebû Azîz b. Umeyr el-Abderî'dir. Ebû Azze meşhur bir şair, Hız. Peygamber'in damadı Ebu'l-Âs Kureyş'in işlerini teslim ettiği güvenilir bir tüccar, Ebû Azîz sancaktarlık vazifesini yerine getirenlerden biridir.

Amr b. Ebû Süfyân, Velîd b. Velîd b. Muğîre, Abdullah b. Übey b. Halef, Amr b. Übey b. Halef, Vehb b. Umeyr, Kureyş'in söz sahibi kimselerinin çocuklarıdır. Savaş ve Müslümanlara düşmanlık konusunda babalarının sahip olduğu şedit tutuma sahip değillerdir. Mücadele ve direnmede fazla gayret göstermedikleri fark edilmektedir. Örneğin, yaşarken şiddetli İslâm düşmanlığı yapan ve Bedir'den önce ölen Velîd b. Muğîre'nin oğlu Velîd, fidyesi ödenerek esaretten kurtulmasının ardından Müslüman olduğunu açıklamıştır.

Esirlerden dokuz kişinin şirk üzere öldüğü bilinmektedir. Mâlik b. Ubeydullah esareti esnasında vefat etmiş, Ümeyye b. Halef ve oğlu Ali b. Ümeyye b. Halef esir alındığı hâlde

savaş daha tamamlanmamışken öldürülmüş, Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris ölümle cezalandırılmış; Ümeyye b. Ebû Huzeyfe, Osman b. Abdullah, Hâlid b. A'lem Uhud'da, Ebû Azze Hamrâülesed'de öldürülmüştür.

Esirlerden yirmi dört kişi, farklı zamanlarda İslâm'ı kabul etmiştir. Bu rakam, esirlerin üçte birini oluşturmaktadır. Bu esirlerden dördü -Nevfel b. Hâris, Sâib b. Ubeyd, Velîd b. Velîd, Vehb b. Umeyr- fidyelerinin ödenmesinin / esaretten kurtulmalarının ardından hemen Müslüman olmuşlardır. Üçü -Abbas b. Abdülmuttalib, Akîl b. Ebû Tâlib, Ebu'l-Âs b. Rebî'- Mekke fethinden önce İslâm'ı kabul etmiştir. On iki isim, fetihten sonra Müslüman olan tulekâ grubundandır. Beş esirin İslâm'ı kabul etme zamanları tespit edilememiştir.

Diğer otuz sekiz esirin Müslüman olduklarına veya olmadıklarına dair bilgiye ulaşılamamıştır.⁵⁷² Bu kişilerin genelini halîfler, mevlâlar ve toplumda önemli pozisyonu olmayan kimseler oluşturmaktadır. Bu nedenle, Bedir esirleri arasında isimlerinin geçmesi dışında pek çoğunun hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

⁵⁷² Bkz. Ek-5: Esirlerin Dinî Tutumları Grafiği.

İKİNCİ BÖLÜM

ESİRLERİN SERBEST BIRAKILMASI VE BEDİR SONRASI TUTUMLARI

2.1. Esirler Hakkındaki Karar

Esirlere uygulanacak karar konusunda Resûlullah sahâbeyle istişare etmiş, öldürme ve fidye karşılığı serbest bırakılma fikirleri sahâbe arasında müzakere edilmiş, Hz. Peygamber fidye karşılığı serbest bırakmayı uygun görmüştür. Esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmasına karar verilince, esirlerin maddi imkânları göz önüne bulundurulmuş, fidye bedelleri belirlenmiştir. Buna göre, 1000 ile 4000 dirhem arasında değişen farklı fidye bedelleri tayin edilmiştir.⁵⁷³ İmkânı olmayanlara Resûlullah iyilikle muamele etmiş,⁵⁷⁴ fidye yerine alternatif çözümler sunulmuştur. Fidye ödeme imkânı olmayıp okuma yazma bilenler, ensar çocuklarından on kişiye okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılmışlardır. Bu takdirde de kurtulma imkânı yoksa karşılıksız serbest bırakılmıştır. İslâm'ın azılı düşmanlarından olan Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebû Muayt ise bu uygulamalardan istisna tutulmuş, Mekke devrinde Müslümanlara yaptıkları eziyetler, haklarında ölüm hükmü verilmesine yol açmıştır.⁵⁷⁵

Bedir Savaşı, savaştan elde edilen esirler ve ganimetler hakkında âyetler ihtiva eden Enfâl sûresindeki 67-69. âyetlerde, esirler ve ganimetlerden bahsedilmektedir. Âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: “O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir. Allah'ın daha önceden yazılmış bir hükmü olmasaydı elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu. Artık aldığınız ganimetten helâl ve hoş olarak yiye, Allah'a itaatsizlikten sakının, Allah son derecede bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”⁵⁷⁶

Bu âyetlerden yola çıkılarak ve bir rivayete değinilerek, Bedir'de alınan esirlerin öldürülmelerinin gerekliliğini ifade eden görüşler mevcuttur. Esirler, muharip güç olduklarından ve fiilî savaşta yer aldıklarından dolayı esirlerin öldürülmesi uygulamasının savaş hukukunda bir karşılığı vardır. Hukukun tasvip etmediği ve Hz. Peygamber'in de kesinlikle uzak durduğu boyut, düşman tarafında olup esir alınan ancak muharip unsur olmayan ve fiilî mücadelede bulunmayan kimselerin (kadınlar, çocuklar, din adamları gibi)

⁵⁷³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/144.

⁵⁷⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/220.

⁵⁷⁵ Ahmet Özel, “Esir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/383.

⁵⁷⁶ el-Enfâl 8/67-69.

öldürülmesi meselesidir. Hz. Peygamber bundan uzak durmuş ve sahâbeye bu hususta kesin talimatlar vermiştir. Bedir’de esir alınanlar ise, fiilen savaşta bulunmuş kimselerdi. Öldürülme fikrinin sahâbe tarafından söylenmesi, Hz. Peygamber’in bu fikri değil fidiye karşılığı serbest bırakılma fikrini tercih etmesinin yanında öldürülmeleri fikrine de keskin bir itiraz yönlendirmemesi, Bedir esirlerinden Nadr ve Ukbe’nin azılı düşmanlıkları nedeniyle öldürülmelerinin uygun görülmesi gibi durumlar, esirlerin yeri geldiğinde öldürülebileceğini göstermektedir. Fakat bu noktada; esirlerin öldürülmesi kararının, bütün esirleri kapsayıp kapsamayacağı sorusu akla gelmektedir.

Âyetler okunduğunda, alınan esirlerin öldürülmelerinin gerekliliğine dair sarıh bir ifade bulunmamaktadır. Esirlerin öldürülmesi gerekliliği sonucuna, şu rivayetle birlikte değerlendirildiğinde ulaşılmaktadır:

Hz. Ömer’den rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.), ona ve Hz. Ebû Bekir’e esirler hakkında düşüncelerini sordu. Hz. Ebû Bekir, “Ey Allah’ın peygamberi! Onlar amca çocukları ve akrabalarımızdır, onlardan fidiye alman görüşümdedir. Böylece bu fidiye kâfirlere karşı bize güç olur. Belki ileride Allah onlara hidayet verir de Müslüman olurlar.” dedi. Hz. Ömer ise, Hz. Ebû Bekir’le aynı görüşte olmadığını beyan ederek şöyle söyledi: “Onları öldürmemiz için bize izin vermen gerektiğini düşünüyorum. Hatta Ali’ye kardeşi Akîl’i ver, onun boynunu vursun; bana da filan yakınımı ver, ben de onu öldüreyim. Çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir!” Resûlullah, Hz. Ebû Bekir’in de görüşü olan fidiye alma fikrini tercih etti. Ertesi gün Hz. Ömer onların yanına geldiğinde ikisini de oturmuş ağlar hâlde buldu ve niçin ağladıklarını sordu. Resûlullah, “Arkadaşlarının, fidiye alarak başıma getirdikleri yüzünden!” dedi ve yakındaki bir ağacı göstererek “Ceza kendilerine şu ağaç kadar yaklaşmış gördüm!” buyurdu.⁵⁷⁷ Bu rivayette Hz. Ömer’in “filan yakınım” dediği kişinin ismi yer almamaktadır. Hz. Ömer’in kabilesi Benî Adî’nin savaşa katılmadığı, savaşa giderken yolda Benî Zühre kabilesi ile birlikte ordudan ayrılarak Mekke’ye geri döndüğü bilinmektedir. Anne tarafından akrabaları olan ve Hz. Ömer’in dayıları konumunda bulunan Benî Mahzûm ise -Ebû Cehil’in Benî Mahzûm’a mensup olması yönüyle- savaşta en önde olan kabilelerden biridir. Hz. Ömer’in -ismi geçmeyen- yakınının Benî Mahzûm’a mensup olduğu düşünülebilir, zira kabilesi Benî Adî, savaşta bulunmamıştır.

⁵⁷⁷ Müslim, “el-Cihâd ve’s-Siyer”, 58.

Başka bir rivayette Hz. Ömer, Bedir esirleri konusundaki görüşünün ilahi iradeye muvafık düştüğünü söylemektedir.⁵⁷⁸ Bedir esirleri hususunda Hz. Ömer'in görüşü "Muvâfakât-ı Ömer"⁵⁷⁹ arasında değerlendirilmektedir.

Hz. Peygamber sahâbeyle istişare etmeden önce esirlerin Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e giderek, canlarına dokunulmaması konusunda onlardan talepte bulduklarına işaret eden rivayetler de vardır. Hz. Ebû Bekir onların bu isteğini Hz. Peygamber'e iletmeye olumlu bakmış, Hz. Ömer ise sert bir tutumla karşılık vermiştir. Hz. Peygamber'in yanına giden Hz. Ebû Bekir, onların ileride hidayet bulmaları ümidini dile getirerek fidye teklifinde bulunmuş, bu fidenin Müslümanlar için kuvvet olacağını söylemiştir. Hz. Ömer bu düşünceye karşı çıkarak kendi görüşünü beyan etmiştir. Konuşmaların ardından Hz. Peygamber (s.a.v.); Hz. Ebû Bekir'in durumunu meleklerden Mikâil'e (a.s.), peygamberlerden Hz. İbrâhim ve Hz. İsa'ya benzetmiştir. Hz. Ömer'in durumunu meleklerden Cebrâil'e (a.s.), peygamberlerden Hz. Nûh ve Hz. Mûsâ'ya benzetmiştir.⁵⁸⁰ Esirlerden fidye almayı kabul eden Resûlullah, "Eğer Bedir günü azap inseydi, Ömer'den başkası kurtulamazdı!" buyurmuştur. Zira Hz. Ömer, "Onları öldür, fidye alma!" diyordu. Ensardan Sa'd b. Muâz da (r.a.) aynı şekilde söylüyordu.⁵⁸¹

Enfâl sûresi 67 ve 68. âyetler; Hz. Ömer'in esirler hakkındaki görüşü doğrultusunda değerlendirilerek, bu âyetlerin Müslümanların esirleri öldürmeyip fidye karşılığı serbest bırakmalarını kınadığı şeklinde tefsir edilmiştir. Bununla birlikte, âyetlerde asıl eleştirilen hususun; alınan esirlerin öldürülmemekle fidye karşılığı serbest bırakılmaları değil, Müslümanların ganimet ve esir alma telaşına düşerek savaşın ehemmiyetini ve ciddiyetini unutmaları ve elde edilen zaferi tehlikeye atmaları olduğu da söylenebilir.

Bu savaş, Müslümanların müşriklerle yapmış olduğu ilk büyük savaştır. İslâm'ın varlığını devam ettirmesinde bir kırılma noktasıdır. Hâl böyleyken, Müslümanlar savaşmadaki kararlılıklarını koruyamamış ve savaşmayı bir kenara bırakarak ganimet ve esir peşine düşmüştür. Mücadeleden uzak durarak daha kolay bir yol olan esir etme yöntemine başvurmuştur. Direnç gösteren düşmanları etkisiz hâle getirmek varken, maddi imkânlar düşünülerek esir almak daha cazip görülmüştür. Müşrikler, Müslümanların mücadeleyi bırakarak, savaşmaktan ziyade esir almaya meylettiklerini görünce, can korkusu nedeniyle

⁵⁷⁸ Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 24.

⁵⁷⁹ "Hz. Ömer'in görüşlerinden vahiyle teyit edilenler" anlamında bir ifade. Bkz. Mustafa Fayda, "Ömer", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/46.

⁵⁸⁰ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/107-109.

⁵⁸¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/110.

teslim olarak esir edilmeyi seçmiştir.⁵⁸² Hâlbuki bu esnada, tam tersi bir durum gerçekleşebilir, Müslümanların gevşediğini gören müşrikler bir hamle yaparak uğradıkları hezimetini bir fırsata dönüştürebilirdi.⁵⁸³ Nitekim Uhud Savaşı'nda bunun örneği görülmüştür. Ayneyn Geçidi'nin terk edilerek ganimetlere koşulması neticesinde, Müslümanların elde ettikleri galibiyet bir anda sona ermiştir. Müslümanların gevşemeleri, Bedir'de de böyle bir sonuca zemin hazırlayabilir, Müslümanların ve müşriklerin ilk büyük savaşı olan ve İslâm'ın varoluş mücadelesi verdiği Bedir'in kaybedilmesi ciddi olumsuzlukları beraberinde getirebilirdi.

Müslümanların göstermesi gereken tutum, mücadeleyi aynı kararlılıkla sürdürmek olmalıydı. Mücadelede sebat edilmeli, tedbirsizlik gösterilmeden savaş son ana kadar sürdürülmeliydi. Müşriklerle mücadele edilirken onları esir almak değil onlarla son raddeye kadar çarpışmak amaçlanmalıydı. Çünkü bu bir ölüm kalım savaşıydı, küçük bir ihtiyatsızlık Müslümanların bir daha kendilerini toparlayamamalarına yol açabilirdi. Müslümanların uyarılmasının, hatta kınanmasının sebebi, “gerekeni yapmamaları ve belki içlerinden bazılarının geçici dünya varlığını isteyerek, yani akrabalık bağının verdiği duyguların etkisinde kalarak veya esir edinmenin sağlayacağı nüfuz ve hâkimiyet arzusuna kapılarak dinlerini ve canlarını tehlikeye atmalarıydı.”⁵⁸⁴ Yani esir alındıktan sonra verilen karardan ziyade esirler alınmadan önce / savaş devam ederken gösterilen tutum, eleştiri sebebi olmuştur.

Esirlere yapılacak uygulamalar noktasında şunu da belirtmek gerekir ki; Bedir Savaşı'ndan önce Abdullah b. Cahş komutasında gerçekleşen Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde iki esir alınmış, bu esirler 1600'er dirhem karşılığında serbest bırakılmış, esirlerden Hakem b. Keysân İslâmiyet'i kabul ederek Medine'de kalmıştı.⁵⁸⁵ Esirlere uygulanacak yaptırım kesin

⁵⁸² Örneğin Ümeyye b. Halef'in durumu bu şekildedir. Cahiliye döneminde arkadaş olduğu Abdurrahman b. Avf'ı geride kalan savaş teçhizatını toplarken gören Ümeyye b. Halef, onun kendisini esir olarak can emniyetini sağlayacağını düşünmüştür. Ümeyye savaşmayı bırakarak, Hz. Abdurrahman'a kendisini esir etmesini teklif etmiştir. Bkz. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/82-83; Mehmet Bahaüddin Varol, “Ümeyye b. Halef”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/305.

⁵⁸³ Sahâbeden Ebû Dücâne, müşriklerden Âsım b. Ebû Avf ismindeki kişiyi öldürdükten sonra onun eşyalarını ganimet olarak almak için uğraşırken Hz. Ömer onu görmüş ve düşman tamamen mağlup oluncaya kadar ganimet almaya uğraşmamasını tavsiye etmiştir. Tam bu esnada Ma'bed b. Vehb adındaki müşrik, Ebû Dücâne'ye doğru bir hamleyle onu tökezletmiştir. Ebû Dücâne, bundan kurtularak Ma'bed'e yönelmiştir. Ma'bed göremediği bir çukura düşünce Ebû Dücâne onun hakkından gelmiştir. Ganimet telaşının Ebû Dücâne için bir tehlikeye sebep olduğu görülmektedir. Bu olay, esir ve ganimet peşine düşmenin Müslümanlar için nasıl bir sonuca zemin hazırlayacağına dair bir örnektir. Bkz. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/86.

⁵⁸⁴ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 2/709.

⁵⁸⁵ Batn-ı Nahle Seriyyesi hakkında bilgi için bkz. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/13-19; Mustafa Fayda, “Batn-ı Nahle Seriyyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/202-203.

bir hükme bağlanmadığından, Bedir esirlerine ne yapılacağı konusunda Hz. Peygamber istişare etmiş ve istişarede ön plana çıkan görüşlerden tercih ettiğini uygulamıştır.

Âyetlerin esirler hakkında alınan karar nedeniyle indiği yorumunu isabetli bulmayan Ahmet Önkal, Bedir esirlerine ne yapılacağı hakkında vahiy gelmediği için Hz. Peygamber'in sahâbeyle istişare ettiğini söylemekte, sahâbe ile yapılan istişare neticesinde verilen kararı bir icthad olarak değerlendirmektedir. Bir kimseye icthadı nedeniyle azap uyarısının gelmesi makul değildir. Zira icthad hatalı olsa bile -ki burada icthadın hatalı olması meselesi tartışılabilir- "icthad edip isabetli karar verene iki, yanılana ise bir ecir" olduğuna göre, icthad neticesinde azapla uyarılma durumu söz konusu değildir. Uyarının sebebi, savaşın asıl gayesini unutup dünyalık peşine düşmek ve düşmana -değerlendirselerdi toparlanabilecekleri- bir fırsat vermektir.⁵⁸⁶

Bedir günü esir alma telaşına düşülmesi doğru değildi, esir alınması, Hz. Peygamber'in isteğiyle gerçekleşmiş de değildi. Hz. Peygamber esirler alındıktan sonra durumdan haberdar oldu. Resûlullah esir alınmasını emretmemişti ama elde esirler vardı. Mevcut durumda bir şekilde karara varmak gerekiyordu. Hz. Peygamber'in istişarede tercih ettiği görüş uygulandı. Enfâl sûresi 67 ve 68. âyetlerde Müslümanların maddi ve dünyevi kaygılara düşerek mücadeleyi gevşetmeleri ve esir/ganimet peşine düşmeleri eleştirildi. Bununla birlikte mevcut durumda Müslümanlar için kolaylık gösterildi ve 69. âyetle ganimetler helal kılındı. Allah, Müslümanların tutumunun aleyhlerine dönmesine izin vermeyerek ve hatalarına rağmen ganimetleri de helal kılarak onlara lütufta bulundu.

Hz. Peygamber'in sahâbeye, savaşı bırakıp esir almaları yönünde bir emri bulunmasa da bir rivayete göre Resûlullah Bedir günü -muhtemelen sahâbeye cesaret vermek için- şöyle buyurmuştur: "Kim bir (düşman) öldürürse ona şu kadar (mükâfat) vardır. Kim de bir (düşman) esir ederse ona şu kadar (mükâfat) vardır."⁵⁸⁷ Burada dikkat edilmesi gereken husus, savaşta Müslümanların akıbetini tehlikeye düşürmeyecek şekilde bir yol izlenmesidir. Sahâbenin savaşı bırakıp esir ve ganimete yönelmeleri ise gevşemeye sebep olmuş, düşman henüz tamamen sindirilmediği için tehlikeye yol açmıştır.

Esirlere hakkında verilecek karar konusunda nakledilen bir başka rivayete göre; Cebrâil (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek, Bedir esirleri konusunda ashâbını muhayyer bırakmasını, onları öldürmeleri veya fidye karşılığında bırakmaları arasında serbest

⁵⁸⁶ Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, 128.

⁵⁸⁷ Ebû Davud es-Sicistani, "Cihâd", 15 (No. 2738).

olduklarını söylemiştir. Ancak ikinci seçenek tercih edilirse, fidye ile serbest bıraktıkları bu esirlerin sayısı kadar, Müslümanların ileride kayıp vereceklerini bildirmiştir. Sahâbe, kendilerinden kayıp verecek olsalar da fidye seçeneğini tercih etmiştir.⁵⁸⁸ Ashâbın, “Fidye alalım ve bu fidyeden faydalanalım. Sonra şehit olup cennete girelim.” demesi üzerine esirlerden fidye alınmış, buna karşılık Müslümanlar Uhud’da onların sayısı kadar şehit vermişlerdir.⁵⁸⁹ Bu rivayetlere göre Uhud’da şehit edilen yetmiş Müslüman, esirlerden fidye alınmasının karşılığıdır. Ancak bu rivayetlerin ihtiyatla karşılanması gerektiği kanaati hasıl olmaktadır. Şehitlik sahâbenin ulaşmayı istediği bir mertebedir fakat savaşlarda aslanan, kendi gücünü, askerlerini koruyarak düşmanı zayıflatmaktır. Rivayetlere bakıldığında, şehit vermek ön kabulüyle hareket edilmektedir. Şehitlik, Müslümanların arzu ettiği bir hedeftir ama diğer taraftan savaşta kayıp vermektir. Verilen şehitlerin fazla olması gücün zayıflaması anlamına gelir. Bu açıdan Müslümanların düşman karşısında mağlup olmak pahasına fidyeyi kabul etmeleri, pek makul görünmemektedir.

Ayrıca Müslümanların bir savaşa mağlup olacaklarını bilerek katılmaları, heyecan ve cesaretlerini de ortadan kaldırır. Uhud’a giden Müslümanların, bu kadar şehit vererek düşmana mağlup olacaklarını bildikleri hâlde savaşmaları gibi bir durum akla gelir ki böyle bir durum söz konusu değildir. Uhud’un kaybedilmesinin sebebi, Bedir’de esirlerden fidye alınması değil, Uhud Savaşı esnasında bazı sahâbilerin görevleri konusunda gevşek davranmalarıdır. Uhud’da galibiyetin kaybedilmesinin sebebini, önceden Cebrâil tarafından Müslümanlara bildirilmiş bir tercihte değil, vazife konusunda gösterilen ihmalde aramak gerekir.

Bedir esirleriyle alakalı olay ve âyetlerden bahsettikten sonra şu hususu belirtmekte fayda var: Cumhûra göre “devlet başkanı esirleri öldürme, köle statüsüne geçirme, bedelsiz veya fidye karşılığında serbest bırakma ve Müslüman esirlerle mübadele etme konusunda muhayerdir. Bu hükümlerden öldürme yalnız muharip erkeklerle ilgili olup kadın ve çocuklara, ayrıca savaş sırasında öldürülmesi câiz görülmeyen diğer sivil insanlara uygulanmaz. Hukukçular, devlet başkanının tercihini kullanırken içinde bulunulan şartları ve esirlerin özel durumlarını göz önüne alarak ülke için en uygun hükmü vermekle mükellef olduğunu belirtirler. Mesela İslâm toplumu için zararlı olacağı düşünülenlerin öldürülmesi, zararı dokunmayacağı bilinenlerle zayıf ve güçsüzlerin, mali imkânı bulunmayanların

⁵⁸⁸ Tirmizî, “Siyer”, 19 (No. 1567).

⁵⁸⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107.

karşılıksız bırakılması, hizmetinden faydalanılacağı umulanların köleleştirilmesi, ekonomik imkân sağlayacakların da fidye karşılığında salıverilmesi uygun bir çözüm olarak önerilir.”⁵⁹⁰

Esirler konusu ile ilgili çok detaylı hükümler bulunmakla birlikte, konu itibarıyla bu özet cümlelerle iktifa edilebilir. Hz. Peygamber’in uygulamalarına işaret eden bu cümleler göstermektedir ki; esirler hakkında tek bir hüküm söz konusu olmayıp farklı alternatifler mevcuttur. Hz. Peygamber, esir alınmasını emretmemekle birlikte, alınan esirler için bir karara varılması gerekiyordu. Resûlullah, bu konuda kesin bir hüküm bulunmadığı için istişare yapmış, istişare neticesinde komutanlık ve devlet başkanlığı yetkisini kullanarak esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılması görüşünü tercih etmiştir. Esirlerin fidye karşılığı serbest bırakılmasından iki kişiyi hariç tutmuş, fidyeler belirlenirken kişilerin mali imkânlarını göz önünde bulundurmuştur. İmkânı olmayanların kurtuluş bedeli okuma yazma öğretmek olmuş, okuma yazma da bilmiyorsa karşılıksız serbest bırakılmıştır. Esirlerden biri ise mübadele karşılığı serbest kalmıştır.

Esirlere muamele konusunda hassas davranan Hz. Peygamber (s.a.v.), sahâbeye de onlara iyi davranmalarını emretmiştir. Esirler geldiğinde Hz. Peygamber uyanık bir hâlde geceleyince sahâbe, onu uyutmayan şeyin ne olduğunu sormuş, kaçmamaları için sıkıca bağlanmalarından dolayı iniltilerini duyduğu amcası Abbas’ın sesinin onu uyutmadığı cevabını aldıklarında hemen Abbas’ın bağını acı çekmeyecek şekilde gevşetmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, diğer esirler için de aynısının uygulanmasını istemiştir.⁵⁹¹ Böylece esirlerin bağları, kaçmalarına fırsat vermeyecek ama acı çekmelerini engelleyecek şekilde gevşetilmiştir. Akrabaları olan Müslümanların karşısında elleri bağlı, etkisiz bir hâlde durmak esirlerin zoruna gitmiş olabilir. İniltilerinin sebebi, mağlubiyet ve etkisizlik hissine dayandırılabilir. Hz. Peygamber’in bağları gevşetmesi, esirlerde kısmen rahatlama sağlamış olmalıdır.

Hz. Peygamber, Hz. Ömer’in Süheyl’in dişlerini sökmek konusundaki teklifini kabul etmemiştir. Hz. Ömer, esirler arasında olan Süheyl’in ön dişlerini sökmek ve böylece “Kureys’in hatibi” olan Süheyl’in İslâm aleyhine konuşmasına engel olmak için Hz. Peygamber’den izin istemiş,⁵⁹² Hz. Peygamber buna engel olarak, “Ben ona bu şekilde davranarak böyle bir zarar veremem. Eğer böyle yaparsam, peygamber olsam bile Allah da

⁵⁹⁰ Özel, “Esir”, 11/386. Geniş bilgi için bkz. Kapar, *Hz. Muhammed’in Müşriklerle Münasebeti*, 191-203.

⁵⁹¹ İbn Sa’d, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/9.

⁵⁹² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/669.

bana aynı şekilde karşılık verir.⁵⁹³ Belki ileride kendisinden hoşlanacağın,⁵⁹⁴ övülen bir konuma gelir;⁵⁹⁵ onu öveceğin,⁵⁹⁶ seni sevindirecek bir iş yapar.”⁵⁹⁷ karşılığını vermiştir.⁵⁹⁸

Resûlullah, bazı esirlerin fidyesi için gelen Cübeyr'i gördüğünde, babası Mut'im'in Tâif dönüşünde kendisine himaye vererek yaptığı iyiliği hatırlayarak, “Eğer Mut'im sağ olsaydı ve bu kimseler için benden ricada bulunsaydı, onun hatırına hepsini karşılıksız serbest bırakırdım!”⁵⁹⁹ buyurmuştur.

Esirler ve onları kurtarmak için gelenler bu süreçte Hz. Peygamber'i ve sahâbeyi gözlemlemişlerdir. Hem kendilerine yapılan güzel muamele hem İslâm'ın emirleri, onların İslâm'dan ve Müslümanlardan etkilenmelerini sağlamıştır. Hudeybiye Antlaşması ya da Mekke fethinden sonra Müslüman olan Cübeyr, esirleri kurtarmaya geldiğinde Hz. Peygamber'in akşam namazında Tûr sûresini okuduğunu söyleyerek o gün okunan âyetlerden etkilendiğini ifade etmektedir.⁶⁰⁰ Etkilenmelerine rağmen, pek çok kimsede intikam duygularının uzun süre devam ettiği ve birçoğunun düşmanlıklarını sürdürdüğü görülmektedir.

2.2. Esirlerin Serbest Bırakılması

2.2.1. Fidyeye Karşılığında Serbest Bırakılma

Esirelerin birçoğu ödedikleri fidyeler mukabilinde serbest kalmıştır. Esirler için belirlenen asıl fidye bedeli 4000 dirhem olmakla birlikte, fidye bedellerinin esirin maddi durumuna göre belirlenmesinden dolayı, esirlerin bir kısmı 3000 dirhem, 2000 dirhem, 1000 dirhem fidye ile serbest bırakılmıştır.

2.2.1.1. 4000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler

Benî Hâşim'den Akîl b. Ebû Tâlib ve Nevfel b. Hâris ile Abbas'ın anlaşmalı olan Utbe b. Amr b. Cahdem'in fidyeleri, kendi fidyesiyle birlikte Abbas b. Abdülmuttalib

⁵⁹³ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/107.

⁵⁹⁴ Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/107.

⁵⁹⁵ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 415.

⁵⁹⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/669.

⁵⁹⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁵⁹⁸ Süheyl b. Amr'ın Mekkelileri ridde olaylarına karışmaktan alıkoyan hutbesinin haberi Hz. Ömer'e ulaştığında, Hz. Ömer bu olayı hatırlayarak Resûlullah'ın sözlerinin hak olduğuna bir kez daha şahitlik etmiştir. Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzi*, 1/107.

⁵⁹⁹ Buhârî, “el-Humus”, 16 (No. 2970).

⁶⁰⁰ Buhârî, “el-Megâzi”, 9 (No. 3798).

tarafından ödenmiştir.⁶⁰¹ Hz. Peygamber, amcası Abbas'ın ileri sürdüğü mazeretleri kabul etmemiş, onun imkânının fidyeleri ödemek için yeterli olduğunu söyleyerek kendisi dâhil dört kişinin fidyesini ödemesini söylemiştir. Dolayısıyla bu isimler, tam fidyeye bedeli ile esaretten kurtulmuş olmalıdırlar. Abbas'ın, altından 80 ukıyye veya 1000 dinar ile kendisinin ve Akîl b. Ebû Tâlib'in fidyeye bedelini ödediği görülmektedir. Halîfi Utbe b. Amr b. Cahdem'in fidyesini daha sonra göndermiştir.⁶⁰² Nevfel b. Hâris'in fidyesinin ise; Abbas tarafından ödendiği bilgisinin yanında Nevfel b. Hâris'in kendisinin 1000 mızrak ile ödediği rivayeti de bulunmaktadır.⁶⁰³ 4000 dirhem fidyeye bedeline denk görülen ayni ve nakdî bedellerin de fidyeye olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Benî Abdüşems b. Abdümenaf kabilesinden Hâris b. Ebû Vecze'nin 4000 dirhem fidyeye bedelini Velîd b. Ukbe getirmiştir.⁶⁰⁴

Benî Abdüddâr b. Kusay kabilesinden Ebû Azîz b. Umeyr'in 4000 dirhem fidyeye bedelini Talha b. Ebû Talha getirmiştir.⁶⁰⁵

Benî Esed b. Abdüluzza'dan Sâib b. Ebû Hubeys b. Muttalib b. Esed'in, Hâris b. Âiz b. Esed'in ve Sâlim b. Şemmâh'ın fidyelerini Osman b. Ebû Hubeys getirmiştir. Her biri için ayrı ayrı 4000 dirhem kurtulma bedeli vermiştir.⁶⁰⁶

Benî Mahzûm kabilesinden Hâlid b. Hişâm b. Muğîre'nin, Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre'nin ve Osman b. Abdullah b. Muğîre'nin fidyelerini ayrı ayrı 4000'er dirhem olmak üzere Abdullah b. Ebû Rebîa getirmiştir.⁶⁰⁷ Aynı kabileden Velîd b. Velîd b. Muğîre'nin fidyesini kardeşleri Hâlid b. Velîd ve Hişâm b. Velîd getirmiştir. Hişâm 4000 dirhem vermek istememiş, 3000 dirhem vermekte diretmış fakat Müslümanlar kabul etmemiştir. Hişâm 3000 dirhemde ısrar etmek istese de; Hâlid b. Velîd, Hişâm'ın annesi farklı olduğu için böyle yaptığını söyleyerek ona kızmış ve anne baba bir kardeşi Velîd'i kurtarmak için 4000 dirhem vermiştir. Bu bilgi Vâkıdî'de geçmektedir.⁶⁰⁸ Vâkıdî, Velîd'in anne baba bir kardeşinin Hâlid olduğunu ve fidyeye itiraz edenin Hişâm olduğunu söylemekteyse de doğru olan bilgi; Velîd

⁶⁰¹ İbn Kani, *Mu'cemü's-sahabe*, 1/95; Hakim Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 3/366; Beyhaki, *es-Sünenü'l-kebir*, 13/195; Makrizi, *İmtai'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafedeti ve'l-metâ'*, 12/169.

⁶⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

⁶⁰³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 5/347.

⁶⁰⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139.

⁶⁰⁵ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁶⁰⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁶⁰⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁶⁰⁸ Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140-141.

ve Hişâm'ın anne baba bir kardeş olduğu ve fidyeye itirazı Hâlid b. Velîd'in yaptığıdır.⁶⁰⁹ Diğer taraftan Velîd'in kurtuluş bedeli olarak, babası Velîd'den kalan, yüz dinar kıymete sahip olan, geniş bir zırh, kılıç ve miğferden oluşan savaş teçhizatının istenmesi söz konusudur.⁶¹⁰ 4000 dirhem fidyeye denk görülerek, sembolik açıdan da önem taşıyan savaş teçhizatının fidye olarak alınması mümkündür. Aynı kabileden olan bir diğer esir Kays b. Sâib'i, kardeşi Ferve b. Sâib, içinde aynî mal da bulunan 4000 dirhem bedel vererek kurtarmıştır.⁶¹¹

Benî Sehm b. Amr kabilesinden Ebû Vedâa b. Dubeyre'nin fidyelerini oğlu Muttalib getirmiştir. Fidyeye ile kurtulan ilk esir Ebû Vedâa'dır. Aynı kabileden Ferve b. Huneyz b. Huzâfe'nin fidyelerini Amr b. Kays getirerek onu kurtarmıştır.⁶¹²

Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey kabilesinden Süheyl b. Amr'ın yerine Mikrez b. Hafz gelmiş, kendi istekleri üzerine, Süheyl'e karşılık Mikrez Medine'de alıkoyulmuş, Süheyl Mekke'ye giderek 4000 dirhem kurtulma bedelini göndermiş, böylece Mikrez serbest bırakılmıştır.⁶¹³

2.2.1.2. 3000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler

3000 dirhem fidye ödeme mevzusunda karşımıza çıkan durum, Velîd b. Velîd için 3000 dirhem ödenmek istenmesi,⁶¹⁴ Müslümanların kabul etmemesi, neticede Velîd b. Velîd'in 4000 dirhem fidye ile⁶¹⁵ veya babası Velîd b. Muğîre'den kalan savaş teçhizatı karşılığında⁶¹⁶ kurtulmasıdır.

2.2.1.3. 2000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler

Benî Ebû Rifâa kabilesinden Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa 2000 dirhem fidye ile kurtulmuştur.⁶¹⁷

2.2.1.4. 1000 Dirhem Fidyeye Ödeyenler

Benî Ebû Rifâa kabilesinden Ebû Atâ Abdullah b. Sâib b. Âbid b. Abdullah 1000 dirhem fidye ile kurtulmuştur.⁶¹⁸

⁶⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

⁶¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

⁶¹¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

⁶¹² Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶¹³ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁶¹⁴ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

⁶¹⁵ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/140-141; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

⁶¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/209.

⁶¹⁷ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/141.

2.2.1.5. Kaynaklarda Fidyeye Ödediği Yer Alan Ancak Miktarı Belirtilmeyenler

Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinden Amr b. Ezrak ve Ebû Rîşe'yi kurtaran isim, Amr b. Rebî'dir. Amr, Ebu'l-Âs'ın kardeşidir. Ebu'l-Âs'ın fidyesini de Amr getirmiştir ancak Ebu'l-Âs, ileride belirtileceği üzere fidyesiz serbest bırakılmıştır. Aynı kabileden Ukbe b. Hâris b. el-Hadramî'yi Amr b. Süfyân b. Ümeyye kurtarmıştır. Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems'in fidyesini amcasının oğlu getirmiştir.⁶¹⁹ Kendileri için ödenen fidye bedelleri belirtilmemiştir.

Benî Nevfel b. Abdümenâf kabilesinden Adî b. Hıyâr'ı, Osman b. Abdüşems'i ve Ebû Sevr'i Cübeyr b. Mut'im kurtarmıştır.⁶²⁰

Benî Abdüddâr b. Kusay kabilesinden Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk'ı kurtarmak için Talha b. Ebû Talha gelmiştir.⁶²¹

Benî Mahzûm kabilesinden Hâlid b. A'lem'in fidyesini İkrime b. Ebû Cehil vermiştir.⁶²²

Benî Cumah kabilesinden Abdullah b. Übey b. Halef için, babası Übey gelmiştir.⁶²³

Vâkıdî, Benî Muttalib kabilesinden Sâib b. Ubeyd'in fidyesiz serbest kaldığını söylese de⁶²⁴ o, kendi fidyesini ödeyerek esaretten kurtulmuştur.⁶²⁵ Ne kadar fidye ödediği belirtilmemiştir.

2.2.2. Okuma Yazma Öğretmeleri Karşılığında Serbest Bırakılma

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen bir rivayette bir çocuğa yazı öğreten esirden bahsedilmekte ancak çocuğun ve esirin ismi geçmemektedir. Rivayet şu şekildedir:

Hiz. Peygamber (s.a.v.), Bedir esirlerinden fidye verecek imkânı olmayan kimselerin fidye bedelini “ensarın çocuklarına yazı öğretmek” olarak belirledi. Bir gün bir çocuk ağlayarak babasına geldi. Babası ne olduğunu sorunca, “Muallim (öğretmen) beni dövdü!”

⁶¹⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/141.

⁶¹⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139.

⁶²⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139.

⁶²¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁶²² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶²³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶²⁴ Bkz. Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138.

⁶²⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/574; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/165.

dedi. Bunun üzerine babası şöyle dedi: “Vay kindar kişi! O, Bedir’in intikamını almak istiyor ancak buna asla muvaffak olamayacak!”⁶²⁶

Mali durumu fidye ödemeye müsait olmayan ve okuma yazma bilen esirlerin Müslüman çocuklara okuma yazma öğretilmeleri şartıyla serbest bırakıldığı bilinmekle birlikte, hangi esirlerin bu şartla serbest kaldıkları konusunda isim belirtilmemiştir. Bu şekilde okuma yazma öğrenen isimler arasında Zeyd b. Sâbit de yer almaktadır.⁶²⁷

Esirlerin kurtulması için bir seçenek olarak ortaya konan “okuma yazma öğretme karşılığı serbest bırakılma” şartı, hem o dönem için hem sonraki dönemler açısından önemli bir açılamdır. Ancak bu yolla serbest kalan esirlerin ve -Zeyd b. Sâbit hariç- bu vesileyle okuma yazma öğrenen sahâbîlerin isimlerinin kaynaklarda yer almaması ilginçtir. Bu hususta sahâbeden birinin, müşrik birinden okuma yazma öğrendiğini aşikâr etmek istememesi etkili olabilir. Bir başka ihtimal ise, okuma yazma öğretme karşılığı serbest kalan esirlerin sayısının fazla olmamasıdır. Zira çoğunluğunu toplumunun alt tabakasındaki halîf ve mevlâ olan kimselerin oluşturduğu, eşrâftan olmamaları sebebiyle Kureyş’in fidye göndermeye değer bulmadığı bu kimselerden okuma yazma bilenlerin sayısının fazla olması zayıf bir ihtimaldir. Mali durumu iyi olanlardan fidye alınmış, geriye nüfuz ve mal sahibi olmayan kimseler kalmıştır. Bu kimseler arasında okuma yazma bilen isim sayısı az olmalıdır. Bununla birlikte, kendilerinden fidye alınamayan esirlerin kurtuluşu için “okuma yazma öğretme” şartının zikredilmesi, okuma yazmanın önemine yapılan vurgu açısından dikkate şayandır. Neticede bu uygulama Hz. Peygamber’in okuma yazma seferberliğinin müşahhas bir örneği olarak tarihe geçmiştir.⁶²⁸

2.2.3. Söz / Teminat Karşılığında Serbest Bırakılma

Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinden Ebu'l-Âs b. Rebî'nin fidyesi için bazı mücevherler gönderilmişti. Ebu'l-Âs, Hz. Peygamber'in damadı, kızı Zeyneb'in eşi idi. Hz. Peygamber gelen mücevherler arasında bir gerdanlık görünce duygulandı. Bu gerdanlık, Hz. Hatice'nin düğünde kızına hediye ettiği gerdanlıktı. Hz. Zeyneb, Ebu'l-Âs'ın fidye bedelini denkleştirmek için bunu da göndermişti. Hz. Peygamber, sahâbeye gerdanlığı ve mücevherleri geri göndermek ve Ebu'l-Âs'ı fidyesiz salıvermek konusunda izin verip vermeyeceklerini

⁶²⁶ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dârü'l-Hadis, 1995), 3/20 (No. 2216).

⁶²⁷ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fî tarihi'l-müluk ve'l-ümem*, 3/110.

⁶²⁸ Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, 128.

sordu. Ashâb, derhal kabul etti ve Ebu'l-Âs, fidyesiz serbest kalmış oldu.⁶²⁹ Resûlullah, bu isteğiyle ashâba haksızlık yapmak istememişti ve bu nedenle onlardan izin istemişti. Neticede bir komutan olarak Hz. Peygamber'in de ganimette hissesi vardır ve bu serbest bırakılma, Resûlullah'ın inisiyatifi ve sahâbenin rızasıyla olmuştur. Ebu'l-Âs, Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesi sözü ile fidyesiz serbest bırakılmış ve sözüne sadık davranmıştır.⁶³⁰

Benî Ebû Rifâa kabilesinden Sayfî b. Ebû Rifâa Âbid b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm, bir müddet Medine'de kaldıktan sonra, parası olmadığından karşılıksız serbest bırakılmıştır.⁶³¹ İbn Hişâm'da yer alan bilgiye göre ise, Sayfî fidye bedelini göndermesi sözü ile serbest bırakılmış ama sözünü tutmamıştır.⁶³²

Benî Cumah kabilesinden Ebû Azze Amr b. Abdullah b. Vehb, fidye ödeme imkânının olmadığını ve beş kızına bakacak kimsenin bulunmadığını ileri sürmüştür. Bunun üzerine, Müslümanlar aleyhine hiçbir işte bulunmayacağına dair yemin ettirilerek serbest bırakılmıştır. Aynı kimse Uhud'dan sonra gerçekleşen Hamrâülesed Gazvesi'nde tekrar esir edilmiş, yeminini bozarak Müslümanlar aleyhinde iş çevirmesi sebebiyle hakkında ölüm kararı verilmiştir.⁶³³

2.2.4. Karşılıksız Serbest Bırakılma

Vâkıdî, Benî Muttalib b. Abdümenâf kabilesinden Sâib b. Ubeyd ve Ubeyd b. Amr b. Alkame'nin fidyesiz serbest bırakıldığını⁶³⁴ söylemektedir. Ancak tabakat kitaplarında Sâib b. Ubeyd'e bakıldığında, kendi ödediği fidye ile serbest kaldığı ve ardından Müslüman olduğu görülmektedir.⁶³⁵ Benî Muttalib'den sadece Ubeyd b. Amr b. Alkame fidyesiz serbest kalmıştır.

Benî Ebû Rifâa kabilesinden Muttalib b. Hantab, malı olmadığından dolayı bir süre sonra gönderilmiştir.⁶³⁶

Benî Cumah kabilesinden Vehb b. Umeyr b. Vehb b. Halef fidyesiz serbest bırakılanlardandır. Fidye ödeme bahanesiyle Medine'ye gelen ve suikast planı yapan babası

⁶²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/215.

⁶³⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/215.

⁶³¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/141.

⁶³² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/219.

⁶³³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶³⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/138.

⁶³⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/574; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/165.

⁶³⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/141.

Umeyr b. Vehb'in planı gerçekleşmemiş, planın aksine Umeyr'e ve oğlu Vehb'e hidayet nasip olmuş, Vehb fidyersiz serbest bırakılmıştır.⁶³⁷ Benî Cumah kabilesinden Rebîa b. Derrâc'ın malı ve parası yoktu. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in ondan aldığı basit bir şeyle onu serbest bıraktığı belirtilmektedir.⁶³⁸ Alınan şeyin ne olduğu kaynaklarda geçmemektedir; anlaşılan, önemli mali değeri haiz bir şey değildi. Bu sebeple ona da fidyersiz serbest bırakılanlar başlığında yer verdik.

2.2.5. Mübâdele ile Serbest Bırakılma

Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinden Amr b. Ebû Süfyân, Müslümanlardan Sa'd b. Nu'mân b. Ekkâl (İbn Ekkâl) karşılığında serbest bırakılmıştır. Amr'ın babası ve Kureyş'in yeni lideri Ebû Süfyân, bir oğlunu (Hanzale b. Ebû Süfyân) Bedir'de kaybettiğini, diğer oğlu Amr için de fidye göndererek Müslümanları sevindirmeyeceğini söyleyerek fırsat gözetmiştir. Umre maksadıyla Mekke'ye giden Sa'd b. Nu'mân'ı yanında esir tutarak Amr karşılığında Sa'd'ı serbest bırakacağını ifade etmiştir. Amr b. Ebû Süfyân, Sa'd b. Nu'mân'la mübadele edilerek serbest kalmıştır.⁶³⁹

2.2.6. Diğer Esirler

Esirlerden Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris, Mekke döneminde Müslümanlara yaptıkları zulümler ve İslâm'a karşı haddi aşan muhalefetleri nedeniyle fidye uygulamasından hariç tutulmuş ve haklarında idamlarına karar verilerek öldürülmüşlerdir.⁶⁴⁰

Benî Teym kabilesinden Mâlik b. Abdullah b. Osman, Medine'de esirken hayatını kaybetmiştir.⁶⁴¹

Diğer esirlerin kurtulma şekilleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Bu esirler hakkında bilgi bulunmamasından hareketle anlaşılan odur ki, haklarında fazla bilgi bulunmayan bu esirler zengin ve nüfuz sahibi kimseler değillerdi, bu nedenle onlardan mali fidye alınmaması kuvvetle muhtemeldir. Kalan esirlerden okuma yazma bilenler okuma yazma öğretilmeleri karşılığında, diğer esirler ise karşılıksız serbest bırakılmış olmalıdır.⁶⁴² Esirlerin köleleştirilmesi imkân dâhilinde olsa da bu yolun tercih edilmemesi, dönemin savaş ve esir uygulamalarına bakıldığında bir farklılık ortaya koymaktadır.

⁶³⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶³⁸ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/142.

⁶³⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/139.

⁶⁴⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/107, 114.

⁶⁴¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/140.

⁶⁴² Bkz. Ek-4: Esirlerin Serbest Kalma Şekilleri Grafiği.

2.3. Serbest Kalan Esirlerin Bedir Savaşı Sonrası Tutum ve Tavırları

2.3.1. Esaretten Kurtulunca Müslüman Olanlar

2.3.1.1. Sâib b. Ubeyd

Sâib b. Ubeyd, fidyesini ödedikten sonra İslâm'ı kabul etmiştir⁶⁴³ ancak Müslüman olduktan sonra neler yaptığı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

2.3.1.2. Vehb b. Umeyr

Vehb b. Umeyr b. Vehb, Mekke'den fidye bahanesiyle Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'e suikast planı yapan babası Umeyr ile Müslüman olmuş, bir müddet Mekke'de kaldıktan sonra Medine'ye hicret etmiş ve Uhud Savaşı'nda Müslümanlar safında yer almıştır.⁶⁴⁴ Daha sonra, Mekke fethine kadar yaşanan olaylarda ismine rastlanmamaktadır. Müslümanların tarafında olduğu ancak hadiselerde etkin bir görev üstlenmediği anlaşılmaktadır.

Mekke'nin fethinde Müslümanlarla birlikte olduğu anlaşılan Vehb b. Umeyr, Mekke'den kaçan Safvân b. Ümeyye için eman istemek maksadıyla geldiğinde Hz. Peygamber, Vehb için ridasını sermiştir.⁶⁴⁵ Resûlullah, ridasını veya hırkasını onunla birlikte Safvân b. Ümeyye'ye göndererek kendisine eman verdiğini bildirmiş ve onu İslâm'a çağırmıştır.⁶⁴⁶ Hz. Peygamber'den Safvân b. Ümeyye için eman isteyen kişinin Vehb b. Umeyr değil, babası Umeyr b. Vehb olduğu da söylenmektedir.⁶⁴⁷ İsimlerin benzerliği nedeniyle bir karışıklık söz konusu olabilir.

Vehb b. Umeyr, Hulefâ-yı Râşidîn dönemi fetih hareketlerinde yer almıştır. Mısır fethine şahit olmuş, Amr b. Âs'ın komutasında kumandanlık yapmıştır.⁶⁴⁸ Babası Umeyr b. Vehb'in, Hz. Ömer tarafından Amr b. Âs'a yardım amaçlı gönderdiği dört kişi arasında yer aldığı, gönderilen diğer isimlerin Zübeyr b. Avvâm, Hârice b. Huzâfe, Büsr b. Ertât (veya Mikdâd b. Amr) olduğu bilgisi geçmektedir⁶⁴⁹ ancak gönderilen kişinin Vehb b. Umeyr'in kendisi olması ihtimali daha kuvvetli görünmektedir. Zira Mısır fethi konusunda, Umeyr'in

⁶⁴³ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/574.

⁶⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/150.

⁶⁴⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 4/1561.

⁶⁴⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/720.

⁶⁴⁷ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/720.

⁶⁴⁸ Ebû Saîd Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus b. Abdila'la Sadefî İbn Yunus, *Târîhu İbn Yunus el-Mısri* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 503; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/492.

⁶⁴⁹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/1222.

değil Vehb'in ismi ön plana çıkmaktadır. Şam'da mücahit olarak vefat ettiği belirtilen⁶⁵⁰ Vehb'in Şam cephesindeki cihat ve fetih hareketlerine de iştirak ettiği görülmektedir.

2.3.1.3. Velîd b. Velîd b. Muğîre

Fidye karşılığı esaretten kurtulan Velîd, Mekke'ye dönüş yolunda Müslüman olduğunu açıklamıştır.⁶⁵¹ Müslümanların esirlere davranışlarından minnet ve memnuniyetle bahseden⁶⁵² Velîd'in, bundan etkilendiği ve İslâm'a girmesine vesile olan etkenlerden birinin bu tavır ve tutumlar olduğu söylenebilir.⁶⁵³ Kendisine neden fidyeden önce Müslüman olmadığı sorulduğunda; Velîd, diğerleri için verilen fidye kendisi için de verilmeden önce Müslüman olmayı hoş görmediğini⁶⁵⁴ ve hakkında "fidye ödemekten kaçtığı,"⁶⁵⁵ esir olmaktan korktuğu⁶⁵⁶ için Müslüman oldu" denilmesini istemediğini beyan etmiştir. Velîd'in, Mekke'ye dönüş yolunda kardeşlerinden kaçıp Medine'ye gittiği de ifade edilmektedir.⁶⁵⁷ Sonradan Mekke'de hapsedilmiş olması, onun Mekke'ye döndüğünü göstermektedir. Kardeşleriyle Mekke'ye giderken Müslüman olduğunu açıklamış ve onlarla birlikte yola devam etmiş ya da Medine'ye gidip Müslümanlığını açıkladıktan sonra bir şekilde tekrar Mekke'ye dönmüş olabilir. Kardeşlerinden kaçarak Medine'ye gittiği düşünülürse, kendisine eziyet etme ihtimali yüksek bulunan müşriklerin bulunduğu Mekke'ye neden tekrar gittiği sorusu cevapsız kalmaktadır. Bu yönüyle, yolda kardeşlerine Müslüman olduğunu açıkladığı, babasından kendilerine intikal eden yadigâr savaş teçhizatını Müslümanlara kaptırdığı için kardeşlerinin kendisine kızdığı⁶⁵⁸ ve ardından Mekke'ye götürülüp, Müslüman olduğu için hapsedildiği sonucu daha makul görünmektedir.

Velîd b. Velîd, Mekke'de kabilesi Mahzûmoğulları tarafından, kabiledaşları olan ve Habeş muhacirleri arasında yer alan Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Seleme b. Hişâm gibi hapsedilenler arasındadır.⁶⁵⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.), onların da içinde olduğu müstaz'afaların isimlerini sayarak kurtulmaları için dua ettiği bilinmektedir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/430.

⁶⁵¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/423; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/486.

⁶⁵² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/119.

⁶⁵³ Cemal Ağırman, "Velîd b. Velîd", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/37.

⁶⁵⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98.

⁶⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/210.

⁶⁵⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/423.

⁶⁵⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/141; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98.

⁶⁵⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98.

⁶⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98.

⁶⁶⁰ Ebû Nuaym İsfahani, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 5/2726; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/2423; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/485.

Hudeybiye'den sonra bir yolunu bulup Mekke'den kaçan Velîd, Ebû Basîr ve arkadaşlarının grubuna katılmıştır.⁶⁶¹ Bir süre sonra, Kureyş'in Hz. Peygamber'e ilettiği, Ebû Basîr ve arkadaşlarını yanına alması talebinin ardından; Medine'ye, Hz. Peygamber'e ulaşmış, kazâ umresinde Mekke'ye giden sahâbîler arasında yer almıştır. Kazâ umresinden Medine'ye dönmeden önce, kardeşi Hâlid'e bir mektup bırakmış, bu mektup Hâlid b. Velîd'in Müslüman olmasının yolunu açan adımlardan biri olmuştur. Mektupta, Resûlullah'ın Hâlid b. Velîd'e ithafen söylediği iltifat ve onun hakkındaki Müslüman olma temennisi ile Velîd'in, kardeşini İslâm'a çağrısı yer almaktadır.⁶⁶²

Velîd b. Velîd'in, Ebû Basîr ve arkadaşlarına katıldığı görüşünü kuvvetli bulmayanlar olmuştur.⁶⁶³ Bu görüşe göre; Mekke'de hapsedilen Velîd, üç yıl sonra Mekke'den kaçarak Medine'ye ulaşmış, Hz. Peygamber ondan Ayyâş ve Seleme'nin ne durumda olduğunu sormuş, zor durumda oldukları cevabı üzerine onları da Medine'ye ulaştırmasını istemiş ve bunun için Velîd'e yol göstermiştir. Resûlullah'ın dediklerini uygulayan Velîd de, Ayyâş ve Seleme ile birlikte Hz. Peygamber'in yanına dönmüştür. Kureyş, onların kaçtığını haber alınca takibe çıkmış ama onları yakalayamamıştır.⁶⁶⁴ Bazı bilgilere göre ise, onların birlikte Medine'ye dönüşleri, Müslümanların kazâ umresinden Medine'ye dönüşlerine rastlamaktadır.⁶⁶⁵ Ancak bu, zayıf bir ihtimaldir. Zira Velîd'in, kazâ umresinde Resûlullah'la birlikte bulunduğu ve Hz. Peygamber'i ve ashâbını görmek istemediği için umre esnasında Mekke'den ayrılan⁶⁶⁶ kardeşi Hâlid b. Velîd'e mektup bıraktığı bilinmektedir. Velîd, Ebû Basîr'in grubuna katılanlar arasında değilse bile, Ayyâş ve Seleme ile Medine'ye gidiş zamanı, kazâ umresinden daha önceki bir vakte tekabül etmektedir.

İbn Hişâm'da, Hz. Peygamber'in “Ayyâş b. Ebû Rebîa ve Hişâm b. Âs'ı kim getirir?” demesi üzerine, Velîd b. Velîd'in bu göreve talip olduğu ve onları Medine'ye getirdiği⁶⁶⁷ belirtilmektedir. İbn Hişâm'daki bilgiye göre; Velîd'in Mekke'den getirdiği kişiler Ayyâş ve Seleme yerine Ayyâş ve Hişâm'dır.

Velîd'in Ayyâş ve Seleme ile Medine'ye dönerken ayağının takılıp düşmesi üzerine parmağından yaralandığı ve kan kaybı nedeniyle vefat ettiği rivayet edilmişse de kuvvetli

⁶⁶¹ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/629.

⁶⁶² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1559.

⁶⁶³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/211.

⁶⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/98-99.

⁶⁶⁵ Hasan Cirit, “Seleme b. Hişâm”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/406; Abdülkerim Özaydın, “Ayyâş b. Ebû Rebîa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/297.

⁶⁶⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1559.

⁶⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/86.

bulunmamıştır.⁶⁶⁸ Yukarıda belirtildiği üzere; Ebû Basîr ve arkadaşlarıyla da olsa, Ayyâş ve Seleme ile de olsa, Velîd'in kazâ umresinden önce Medine'ye ulaştığı ve kazâ umresinde bulunduğu dikkate alınır; onun dönüşte yaralanıp vefat etmesi, kazâ umresinde bulunmasıyla çelişir. Medine'ye gelirken ayağının takılması üzerine söylediği beyit,⁶⁶⁹ hicretinin Allah yolunda olmasını dile getirerek acısını dindirmeye çalıştığına bir işarettir. Ancak bu olayın hemen akabinde vefat ettiği rivayeti doğru görünmemektedir.⁶⁷⁰ Onun vefatının kazâ umresinden sonra, Mekke'nin fethinden önce olduğu söylenebilir. Kazâ umresinden sonraki olaylarda Velîd'in ismi geçmemektedir. Mekke fethinde kardeşi Hâlid komutan olarak yer almıştır ancak Velîd'in ismine rastlanmamaktadır.

2.3.1.4. Nevfel b. Hâris

Esaretten kurtulan Nevfel b. Hâris, Müslüman olup Mekke'ye dönmüş, Hendek Gazvesi'nden önce Müslüman olduğunu ilan ederek Medine'ye hicret etmiştir.⁶⁷¹

Mekke fethinde Hz. Peygamber'in yanında bulunmuştur.⁶⁷² Fethin ardından gerçekleşen Huneyn Gazvesi'nde İslâm ordusu dağılmaya yüz tuttuğunda, Hz. Peygamber'in yanında sebat edip ayrılmayan seksen veya yüz kişi⁶⁷³ arasındadır. Bu savaşta üç bin mızrak ile Resûlullah'a yardım etmiştir.⁶⁷⁴

2.3.2. Mekke Fethinden Önce Müslüman Olanlar

2.3.2.1. Ebu'l-Âs b. Rebî'

Ebu'l-Âs'ın esaretten kurtulduktan sonra Mekke'de ticarete devam ettiği anlaşılmaktadır. 6/627 yılında, Ebu'l-Âs'ın başında bulunduğu, Kureyş'e ait ticaret kervanı Şam'a doğru yola çıkmış, dönüşte Zeyd b. Hârise komutasındaki müfreze ile karşılaşmıştır.⁶⁷⁵ Bu müfrezenin, Hz. Peygamber tarafından Kureyş kervanının ele geçirilmesi amacıyla gönderildiği⁶⁷⁶ veya Hz. Peygamber'in özel olarak bu amaçla göndermeyip müfrezenin sefer esnasında Ebu'l-Âs başkanlığındaki kervanla karşılaştığı⁶⁷⁷ şeklinde farklı rivayetler söz

⁶⁶⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1559; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/423; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 6/485.

⁶⁶⁹ Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/97-98.

⁶⁷⁰ Ağırman, "Velîd b. Velîd", 43/37.

⁶⁷¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 5/347.

⁶⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/34.

⁶⁷³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 3/901.

⁶⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/34.

⁶⁷⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1702.

⁶⁷⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/553.

⁶⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/218.

konusudur. Müfrezenin kervanla karşılaşmasının, kervanın Şam'dan Mekke'ye dönüşü esnasında⁶⁷⁸ yahut Şam'a gidiş yolunda⁶⁷⁹ karşılaştığı konusunda da ihtilaf bulunmaktadır. Neticede kervan, Müslümanların eline geçmiştir. İs Seriyyesi⁶⁸⁰ olarak kaynaklarda yer alan bu karşılaşmada, Zeyd b. Hârise'nin yanında 170 süvari⁶⁸¹ bulunmaktadır. Ebu'l-Âs ise bir ticaret kervanı topluluğundadır. Durum böyle olunca kervanın ele geçirilmesinde zorluk olmamış, Müslümanlar kervandaki mallara el koymuş, kervana katılanları esir almışlardır. Ebu'l-Âs, kaçarak uygun bir vakit gözetmiş, havanın karanlık olduğu bir vakitte Medine'ye girmiş, Bedir'den sonra Medine'ye gönderdiği hanımı Zeyneb'in yanına giderek ondan himaye istemiştir.⁶⁸²

Ebu'l-Âs'ın içinde bulunduğu kervanı ele geçiren grubun; Zeyd b. Hârise komutasındaki müfreze değil de, Hudeybiye'den sonra Medine'ye gitmeleri anlaşmaya aykırı olduğu için İs bölgesinde karargâh kurup Kureyş kervanlarını gözetleyen Ebû Basîr, Ebû Cendel ve beraberindekiler olduğu da söylenmiş fakat bu görüş kabul görmemiştir.⁶⁸³ Hudeybiye Antlaşması'ndan beş ay önce Müslüman olduğu bilgisi de,⁶⁸⁴ bahsedilen görüşü geçersiz kılmaktadır. Ebû Basîr ve ekibinin İs bölgesinde karargâh kurmuş olması ile Zeyd b. Hârise'nin komutanlığında gerçekleşen İs Seriyyesi'nin karıştırılmasından dolayı bu bilgi yanlışlığı ortaya çıkmış olabilir.

Hz. Zeyneb, Ebu'l-Âs'ın himaye isteğini geri çevirmemiş, onu himayesine aldığını sabah namazı için Mescid-i Nebî'de toplandığı vakit yüksek sesle ilan etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslüman bir kimsenin başkasına verdiği himayenin geçerli olduğunu dile getirerek bu himayenin kabul gördüğünü bildirmiştir. Sabah namazının ardından kızının yanına giden Resûlullah, konuğuna iyilikle muamelede bulunmasını söylemiş, bununla birlikte eş olarak birbirlerine helal olmadıkları hususuna dikkat çekmiştir. Hz. Zeyneb, Ebu'l-Âs'ın kervandaki malların kendisine iade edilmesi talebinde bulunduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber, seriyeye katılan sahâbileri toplamış, onlara seslenmiştir.⁶⁸⁵ Ebu'l-Âs'ı tanıdıklarını,⁶⁸⁶ uygun görürlerse malların ona iade edilmesini ama ele geçirilen malları geri

⁶⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/218.

⁶⁷⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 7/207.

⁶⁸⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/553.

⁶⁸¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/553.

⁶⁸² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/553; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/218.

⁶⁸³ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1703.

⁶⁸⁴ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006), 3/201.

⁶⁸⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashab*, 4/1702.

⁶⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2/218.

vermek istemiyorlarsa buna mecbur olmadıklarını, çünkü malların kervanı ele geçiren kimselere ganimet olduğunu ve malları ellerinde tutma haklarının bulunduğunu⁶⁸⁷ söylemiştir. Seriyeye katılan Müslümanlar, “Başımız gözümüz üzerine”⁶⁸⁸ diyerek, Hz. Peygamber’in arzusunu gönül rızasıyla kabul etmişlerdir. En küçük bir parçaya kadar bütün mallar iade edilmiştir.⁶⁸⁹

Kendisine iade edilen kervanla Mekke’ye dönen Ebu’l-Âs, sermaye sahiplerinin hakkını ödemiş, kervanda hakkı olup hakkının verilmediğini iddia edecek kimse kalmamıştır. Ebu’l-Âs, Kureyş’e dönerek başka kimsenin hakkı bulunup bulunmadığını sormuş, Kureyş Ebu’l-Âs’ın işini hakkıyla yerine getirdiğini, emanete riayet ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Müslüman olduğunu açıklayan Ebu’l-Âs, “Beni öncesinde Müslüman olmaktan alıkoyan şey, sizin mallarınıza sahip olmak için Müslüman olduğumu düşünmenizden duyduğum endişedir.” demiştir. Ardından Medine’ye, Hz. Peygamber’in yanına hicret etmiştir.⁶⁹⁰

Bir başka rivayette; Müslümanlar, Ebu’l-Âs’ın kervanını ele geçirmek, mallarını almak ve onu da öldürmek istemişlerdir. Bunu duyan Hz. Zeyneb, onu himayesine almıştır. Bunun üzerine Ebu’l-Âs’a silahsız olarak giden Müslümanlar, onu İslâm’a çağırılmış ve kervan mallarını da kendilerine bırakmasını istemişlerdir. Bu teklife itiraz eden Ebu’l-Âs, Mekke’ye gidip Kureyşlilerin haklarını teslim ettikten sonra Müslüman olmuştur.⁶⁹¹

Ebu’l-Âs’ın Müslüman olmasıyla birlikte evliliklerindeki şirk engeli ortadan kalktığından dolayı, hicretin yedinci yılında Ebu’l-Âs ve Hz. Zeyneb’i Resûlullah tekrar bir araya getirmiştir.⁶⁹² Bu evliliğin, ilk nikâhları üzere devam ettiği veya yeni bir nikâhla evlendikleri konusunda farklı rivayet ve görüşler bulunmaktadır.⁶⁹³

Hz. Peygamber’le birlikte bir savaşa katılmadığı⁶⁹⁴ kaydedilen Ebu’l-Âs; Hz. Peygamber, Hz. Ali’yi Yemen’e görevlendirdiğinde onun yanında bulunmuştur.⁶⁹⁵ Hz. Ali’nin, Yemen’den dönüşünde onu yerine vekil bıraktığı da zikredilmektedir.⁶⁹⁶ Mekke’nin

⁶⁸⁷ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashab*, 4/1702.

⁶⁸⁸ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/397.

⁶⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/218.

⁶⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2/218-219.

⁶⁹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 7/207.

⁶⁹² Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/400.

⁶⁹³ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma’rifeti’l-ashab*, 4/1703.

⁶⁹⁴ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, 1/400.

⁶⁹⁵ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 6/182.

⁶⁹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 7/208.

fethinden sonra Mekke'ye geri döndüğü rivayet edilse de,⁶⁹⁷ Yemen'de görevli olması rivayeti dikkate alınarak ve Mekke'ye geri dönüşün hicret sevabını kaybettireceği belirtilerek, Mekke'ye geri döndüğü rivayetinin güvenilir olmadığı ileri sürülmüştür.⁶⁹⁸ Hz. Ebû Bekir biat alırken Hz. Ali ile birlikte olduğu da rivayet edilmiştir.⁶⁹⁹

2.3.2.2. Akîl b. Ebû Tâlib

Mekke fethi veya Vedâ Haccı için Mekke'ye yaklaşılrken Üsâme b. Zeyd Resûlullah'ın Mekke'de nerede konaklayacağını sorunca, Hz. Peygamber "Akîl bize ev mi bıraktı?"⁷⁰⁰ buyurmuştur. Medine'ye hicret gerçekleştiği zaman Akîl'in de, diğer Kureyşliler gibi, akrabalarının Mekke'de kalan mallarına ele geçirdiği ve Hz. Peygamber'in evine el koyduğu anlaşılmaktadır. Akîl tarafından Hz. Peygamber'in evine el konması, Akîl'in Müslüman olmasından önce gerçekleşmiş olmalıdır.

Akîl b. Ebû Tâlib, Hudeybiye yılında,⁷⁰¹ 8/629 senesinden önce,⁷⁰² 8/629 yılının başında⁷⁰³ Müslüman olmuştur. 8/629 senesinde gerçekleşen, Hz. Peygamber'in savaşta bulunmamasına rağmen savaşın büyüklüğü ve meydan savaşı olması nedeniyle gazveler arasında sayılan Mûte Savaşı'nda yer almıştır. Hz. Peygamber tarafından ikinci komutan tayin edilen kardeşi Ca'fer'le birlikte savaşa katılmıştır. Akîl'in Mûte'de ele geçirdiği yüzüğü Resûlullah ona ganimet olarak vermiştir. Bu rivayeti nakleden râvi, kıymetli olduğu anlaşılan bu yüzüğü Akîl'in elinde takılı olarak gördüğünü söylemektedir.⁷⁰⁴ Bir rahatsızlığa yakalandığından dolayı Mekke fethi, Tâif kuşatması ve Huneyn Savaşı'nda bulunamadığı rivayet edilmektedir.⁷⁰⁵

Akîl b. Ebû Tâlib'in nesep bilgisinin kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer döneminde divanı tanzimle görevlendirilenlerden biri de Akîl'dir.⁷⁰⁶

Kardeşi Hz. Ali'nin hilafeti döneminde borcu konusunda ondan yardım isteyen Akîl b. Ebû Tâlib, Hz. Ali'nin kendisinde istenilen miktarın olmaması ve beytûlmâlden borç vermeye

⁶⁹⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/400.

⁶⁹⁸ Talat Sakallı, "Ebû'l-Âs", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/294.

⁶⁹⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 6/182.

⁷⁰⁰ Buhârî, "el-Megâzi", 46 (No. 4032); Müslim, "el-Hacc", 440.

⁷⁰¹ Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheyli, *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2000), 5/217.

⁷⁰² İbn Asakir, *Târîhu medîneti dimaşk*, 41/4.

⁷⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

⁷⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

⁷⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/32.

⁷⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 3/224. (Görevlendirilen diğer isimler Mahreme b. Nevfel ve Cübeyr b. Mut'ım'dir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 3/224.)

yanaşmaması neticesinde talebine karşılık bulamayınca Muâviye'ye gitmiş, onun kendisine yardımcı olmasının ardından Muâviye'nin yanında yer alarak Sıffin'de kardeşine karşı savaşmıştır. Muâviye, Akîl'e "Ali'yi ve beraberindekileri hangi hâl üzere bıraktın?" diye sorduğunda Akîl "Onlar Resûlullah'ın Bedir'deki ashâbı gibiler ama içlerinde Resûlullah yoktu. Sen ve beraberindekiler Ebû Süfyân'ın Uhud'daki ordusu gibisiniz ancak sizinle birlikte Ebû Süfyân yok." karşılığını vermiştir.⁷⁰⁷ Akîl, Muâviye'nin hilafet yıllarında Şam'da vefat etmiştir.⁷⁰⁸

2.3.2.3. Abbas b. Abdülmuttalib

Esaretinin ardından fidye ile serbest kalan Abbas b. Abdülmuttalib, Mekke'ye dönmüştür. Onun ne zaman Müslüman olduğu ile ilgili farklı rivayet ve görüşler bulunmaktadır. İslâm'ın ilk yıllarında,⁷⁰⁹ hicretten önce,⁷¹⁰ Bedir'den önce,⁷¹¹ Bedir'den sonra esareti esnasında,⁷¹² Hayber fethinden önce,⁷¹³ Mekke fethinden önce⁷¹⁴ Müslüman olduğuna dair farklı bilgiler mevcuttur. Onun daha önceden Müslüman olmakla birlikte Mekke fethinden kısa bir süre önce Müslümanlığını ilan ettiği⁷¹⁵ söylenebilir. Hendek günlerinde Nevfel b. Hâris ile birlikte muhacir olarak Resûlullah'a geldikleri⁷¹⁶ veya Hayber fethinden sonra Ebû Hureyre (r.a.) ile geldikleri ve Hz. Peygamber'in Hayber ganimetlerinden onlara da pay ayırdığı⁷¹⁷ rivayet edilmektedir.

Bazı rivayetlere göre; Müslüman olan Abbas Medine'ye hicret için Resûlullah'tan izin istemiş, Hz. Peygamber (s.a.v.); onun Mekke'deki konumunun daha hayırlı olduğunu⁷¹⁸ ve orada iyi bir mücahit konumunda bulunduğunu⁷¹⁹ bildirerek, hicret etmesini uygun görmemiştir. Bedir'e kerhen katılıp esir düşen, ardından kendisinin ve diğer akrabalarının fidyelerini ödeyerek Mekke'ye dönen Abbas, oradaki fakir Müslümanları himaye etmeye ve Kureyş'in İslâm aleyhindeki çalışmaları hakkında Hz. Peygamber'e bilgi ulaştırmaya devam etmiştir. Mekke'nin fethi için yapılan hazırlıklar tamamlandıktan sonra Müslüman olduğunu

⁷⁰⁷ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 41/21-23.

⁷⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/33.

⁷⁰⁹ DİA, "Abbas", 1/16.

⁷¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/22.

⁷¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/22.

⁷¹² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/10.

⁷¹³ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812.

⁷¹⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/20.

⁷¹⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812.

⁷¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/12.

⁷¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/12.

⁷¹⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/812.

⁷¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/23.

açığa vurması, onun gizli ve son derece önemli bir görevi üstlenmiş olduğuna bir delil sayılabilir.⁷²⁰

Mekke'ye giden Abbas, müşriklerin haberlerini Hz. Peygamber'e iletmiştir.⁷²¹ Uhud Savaşı'ndan önce de, Kureys'in hazırlıklarını haber vererek, gafil avlanmamaları için Hz. Peygamber'i uyarmıştır.⁷²² Hayber'in Müslümanlar tarafından fethi haberine sevinmiş,⁷²³ Ebû Zebîbe isimli kölesini azat etmiştir.⁷²⁴ Abbas b. Abdülmuttalib'in Müslüman olarak Medine'ye gelişinin Hayber'in fethinden sonra olduğu ve Hz. Peygamber'in ganimetlerden ona da pay ayırdığı rivayeti bulunmakla birlikte, onun Medine'ye hicretinin Mekke fethinden hemen önce gerçekleştiği rivayetleri daha meşhurdur. Kazâ umresinden dönüşünde Hz. Peygamber'in Hz. Meymûne ile evliliğinde aracılık etmiştir.⁷²⁵ Mekke fethinden kısa bir süre önce Medine'ye hicret için yola çıkmış, yolda Zülhuleyfe veya Sukyâ bölgesinde Hz. Peygamber ve İslâm ordusuyla karşılaşmıştır. Resûlullah'ın Abbas'ın hicretini son hicret olarak nitelemesi,⁷²⁶ Mekke'nin fethedileceğine dair bir müjde ve işaret olarak görülebilir. Zira fetihden sonra, Mekke İslâm hâkimiyetine gireceği için, orada İslâm'ı yaşamalarına engel olunan Müslümanların hicret etmeleri zorunluluğu kalkacaktır. Abbas'ın Resûlullah'a hediye ettiği kölesi Ebû Râfi', onun Müslüman olarak geldiği müjdesini verince, Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir. Mekke fethinde Resûlullah'ın yanında bulunan ve ondan ayrılmayan Abbas (r.a.), Resûlullah Medine'ye dönerken onunla birlikte Medine'ye gitmiş ve yaşamına Medine'de devam etmiştir.⁷²⁷

Abbas fetihen önce, çocukluktan itibaren samimi arkadaş oldukları Ebû Süfyân'ın Müslüman olmasına vesile olan isimdir.⁷²⁸ Mekke fethine Hz. Peygamber'in ve Müslümanların safında şahit olan Abbas b. Abdülmuttalib, fetihden kısa bir süre sonra gerçekleşen Huneyn Savaşı ve Tâif kuşatmasında yer almıştır. Huneyn'de dağılan orduya gür sesiyle seslenerek, sahâbileri toparlamıştır. Hz. Peygamber'in isteğiyle; "Semure Ashâbi"⁷²⁹ nerede?" diye haykırarak Rıdvân Biati'nı hatırlatmış, "Ey Bakara Sûresi Ashâbi!"⁷³⁰ hitabıyla

⁷²⁰ DİA, "Abbas", 1/17.

⁷²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/23.

⁷²² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/3.

⁷²³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/18.

⁷²⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/3.

⁷²⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/20.

⁷²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/20-21.

⁷²⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/21.

⁷²⁸ İrfan Aycan, "Ebû Süfyân", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/231.

⁷²⁹ Hudeybiye'de Rıdvân Biati, "semure" denilen bir çeşit çöl ağacının altında gerçekleşmişti. Bkz. Mustafa Fayda, "Bey'atür-rıdvân", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 39.

⁷³⁰ Bakara sûresi, İsrailoğullarından yoğun olarak bahsedilen bir sûredir.

İsrâiloğullarının hatalarına düşülmemesi konusunda uyarı yapmış, muhacir ve ensar topluluklarına ayrı ayrı seslenmiş, boy boy kabile isimlerini söyleyerek hepsini geri çağırıştır.⁷³¹ Hezimet ve Müslümanların kaçıışı anında Hz. Peygamber'in etrafında kalarak var gücüyle onu koruyan sahâbilerdendir,⁷³² sebat edip Resûlullah'ın yanından ayrılmayan seksen veya yüz kişi⁷³³ arasındadır. Resûlullah'ın etrafında dağılmanın olduğunu gören Abbas, hemen onun yanına gitmiştir, o gün olanları kendisi anlatmaktadır: Hz. Peygamber (s.a.v.), sesi gür olan Abbas'tan "Ey ensar topluluğu, ey semure ashâbı!" diye nida etmesini istemiş, Abbas kendisinden isteneni hemen yerine getirmiştir. Bu çağrıyı duyan sahâbe, derhâl geri dönmüştür. Öyle ki hızla hareket eden develer geri dönemeyince, sahâbe devesini bırakıp koşarak çağrıya icabet etmiştir. "Ey semure ashâbı!" hitabını duyan ensar, hatasını anlamış, "Kaçıştan sonra saldırı!" diyerek Hz. Peygamber'in yanına koşmuştur. Bu aşamadan sonra Müslümanların hezimetini galibiyete dönmüştür.⁷³⁴ Abbas'ın sesiyle kendine gelen ordu toparlanmış, ardından savaşın seyri değişmiş ve düşman bozguna uğramıştır.⁷³⁵ Abbas b. Abdülmuttalib, Resûlullah'ın emriyle savaşın gidişatını değiştirmede en etkili isimdir.

Medine'ye döndükten sonra fetihle aynı yıl gerçekleşen Tebük Seferi'ne şahit olmuş,⁷³⁶ "Ceyşu'l-Usre" olarak anılan Tebük ordusu için seksen bin dirhem katkısı olmuştur.⁷³⁷ Hz. Peygamber'in yaptığı tek hac olan ve Resûlullah bu haccında ashâbıyla vedalaştığı için "Vedâ Haccı" olarak tarihe geçen⁷³⁸ hac ibadeti esnasında Hz. Peygamber'le birlikte bulunmuştur. Resûlullah verdiği hutbelerde, faiz yasağını hatırlatırken, kaldırdığı ilk faizin amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in faiz alacağı olduğunu ilan etmiştir.⁷³⁹

Hz. Peygamber'in hastalığında onun yanındadır. Resûlullah istemediği hâlde onun baygınlığı esnasında -rahatlaması ve iyileşmesi umuduyla- ona verilen acı ilacı Hz. Peygamber kendine geldiğinde hissetmiş, odada bulunan herkesin bu ilaçtan almasını söylemiştir. Resûlullah istemediği hâlde buna müsaade edip itiraz etmeyenler de o ilacın tadını hissetmek zorunda kalmış ancak odada bulunanlardan Abbas, ilaç verildiği esnada

⁷³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/13.

⁷³² Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/4.

⁷³³ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 3/901.

⁷³⁴ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 3/898-899.

⁷³⁵ DİA, "Abbas", 1/17.

⁷³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/13.

⁷³⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/14.

⁷³⁸ Bünyamin Erul, "Vedâ Haccı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/590.

⁷³⁹ Bünyamin Erul, "Vedâ Hutbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/592.

orada olmadığı için Resûlullah'ın emriyle bundan istisna edilmiştir.⁷⁴⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) vefat ettiğinde, cenazesini kaldıranlardan biri de Abbas'tır.⁷⁴¹

Resûlullah'ın hastalığı esnasında vefatının yakın olduğunu anlayan Abbas'ın (r.a.), ondan (s.a.v.) sonra idarenin Hâşimoğulları olarak kendilerinde kalması arzusunu taşıdığı için Hz. Ali'ye bu konuyu Hz. Peygamber'e açması yönünde teşvikte bulunduğu ifade edilmektedir. Ancak Hz. Ali'nin, Resûlullah'ın kendileri aleyhine bir görüş beyan etmesinden endişe duyarak bu teklife sıcak bakmadığı, sonraki dönemlerde Kûfe'deyken, bu konuda amcası Abbas'ı dinlemediği için pişmanlık duyduğu rivayet edilmektedir.⁷⁴² Abbas'ın Resûlullah hayattayken de ondan hem kendisi hem çocukları için birtakım idari görevler talep ettiği bilinmektedir. Fakat talepleri Hz. Peygamber tarafından kabul görmemiştir. Resûlullah, "Kurtardığın bir kişi, hesabını veremeyeceğin emirlikten daha iyidir!"⁷⁴³ karşılığını vermiştir. Esasında Abbas, cahiliye döneminden itibaren bazı idari görevler yapmıştır. Kâbe hizmetlerinden olan rifâde ve sikâye görevlerini, durumu iyi olmayan abisi Ebû Tâlib'den devralmış ve Mekke'nin fethine kadar bu görevleri yürütmüştür.⁷⁴⁴ Abbas'ın Müslüman olduğu hâlde Bedir'e kerhen katıldığını bildiren rivayetlerde, İslâm'ını kavminden gizlemesine neden olan endişelerinden birinin bu görevlerin kendisinden alınması çekincesi olduğu görülmektedir.⁷⁴⁵ Mekke fethine kadar bu görevler kendisinde kalan Abbas, fetihten sonra hicâbe görevinin de kendisine verilmesi beklentisini dile getirmiştir. Hz. Peygamber) ise, sikâye görevini Abbas'ta bırakırken, hicâbe görevini ona vermemiş; hicâbeyi, görevi yürütmekte olan Benî Abdüddâr'da bırakarak Kâbe'nin anahtarlarını Osman b. Talha el-Abderî'ye teslim etmiştir.⁷⁴⁶ Abbas'ın ayrıca, "Kâbe'nin âdâbının muhafazası"⁷⁴⁷ olarak açıklanabilecek imâre görevini de bir müddet yürüttüğü anlaşılmaktadır.⁷⁴⁸ Cahiliye'de bu denli önemli görevleri olan Abbas, Kureyş'in reislerinden biri⁷⁴⁹ olarak kabul edilmektedir. Onun bu görevleri elinde bulundurması, başka görevlere dair de kendisinde bir beklenti oluşturmuş olmalıdır. Ancak Hz. Peygamber, önceki görevinde onu bırakmakla birlikte ona

⁷⁴⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/10.

⁷⁴¹ DİA, "Abbas", 1/17.

⁷⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/20; DİA, "Abbas", 1/17.

⁷⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/20.

⁷⁴⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/16.

⁷⁴⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/3.

⁷⁴⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/16.

⁷⁴⁷ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/811; Adem Apak, "İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 187.

⁷⁴⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/811; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/511; Nebi Bozkurt, "İmâre", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/219.

⁷⁴⁹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/811.

yeni bir görev vermemiş, görev ve imtiyazların tek bir kişi veya ailenin elinde toplanmasına müsaade etmemiştir.

Hiz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde sahâbe, ona saygı göstermiş, görüşüne başvurmuştur.⁷⁵⁰ Halifeler döneminde bazı olaylarda ön plana çıkmaktadır.

Hiz. Peygamber'in vefatından sonra Hiz. Fâtıma, Resûlullah'ın mirası olarak gördüğü Fedek arazisinin kendilerine tahsisi ve Hiz. Peygamber'in Hayber'deki hissesi için Hiz. Ebû Bekir'den talepte bulunduğunda Abbas onunla birlikte bulunmuş ancak Hiz. Ebû Bekir'in, peygamberlerin miras bırakmayacaklarına dair hadisi beyan etmesiyle talep sonuca ulaşmamıştır.⁷⁵¹

Hilafeti döneminde Hiz. Ömer, mescidin genişletilmesi çalışmalarında Abbas'ın evini de bu çalışmaya dâhil etmek istemiştir. Evini mescidin genişletilmesi için karşılıksız bağışlaması, evin bedelini beytül mâldem alması, bu evin yerinen Medine'nin iskâna uygun başka bir mevkisinde, bedeli beytül mâlden karşılanarak bir ev yapılması seçeneklerini sunmuş; Abbas hiçbirini kabul etmeyince durumu sahâbeden Übey b. Ka'b'a intikal ettirmişlerdir. Übey b. Ka'b, Abbas'ın rızası olmayınca, bedeli ödenmek şartıyla da olsa oranın istimlak edilemeyeceği kararını verince, Hiz. Ömer herhangi bir baskıda bulunmamıştır. Abbas ise bunun üzerine evi mü'minler için bağışlamıştır.⁷⁵² Hukuki olarak kendisinin evi vermeye zorlanamayacağını ispat etmiş ancak gönüllü olarak evi bağışlamaktan da geri durmamıştır.

Divanı kuran Hiz. Ömer, kayıtlara Benî Hâşim ve Abbas b. Abdülmuttalib'den başlamıştır.⁷⁵³ Divanda, kendilerine en yüksek payın ayrıldığı kimseler arasında Abbas da vardır. Abbas için, Resûlullah'a yakınlığını dikkate alarak yüksek bir miktar pay ayırmıştır. Bu miktar, yedi bin veya beş bin dirhemdir. Hiz. Peygamber'in eşleri dışında, divanda en çok pay ayrılan grup Bedir ehlidir, Bedir ehlinin payı beş bin dirhemdir. Abbas, Bedir'de karşı tarafta yer almıştır ancak Hiz. Ömer onun Resûlullah'a yakınlığını dikkate alarak ona bu şekilde muamelede bulunmuştur. Abbas'a Bedir ashâbına ayrılan pay kadar atâ verilmiştir.⁷⁵⁴ Hiz. Ömer'in bu uygulaması, Resûlullah'a ve ehl-i beytine olan muhabbet ve hürmetini göstermektedir. Hiz. Ömer ve Hiz. Osman, kendileri binekteyken yaya olan Abbas'la

⁷⁵⁰ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/814; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/512.

⁷⁵¹ DİA, "Abbas", 1/17.

⁷⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/15.

⁷⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/23.

⁷⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/21.

karşılaştıklarında hürmet göstermek amacıyla binekten inmişler, birlikte yürüyerek, gideceği yere kadar ona eşlik etmişlerdir.⁷⁵⁵ Hz. Ömer döneminde, 18/639 senesinde, Amvâs vebasının da yaşandığı Remâde yılında yaşanan kıtlık ve kuraklıkta; Hz. Ömer, Abbas'ı da yanına alarak yağmur duasına çıkmış, Peygamber'in amcası hürmetine rahmet ve bereket niyazında bulunmuştur.⁷⁵⁶ Bu olaylar da, hem Hz. Ömer'in ehl-i beyte olan tutumuna, hem de sahâbe nezdinde Abbas b. Abdülmuttalib'in konumuna işaret eden örneklerdir.

Hz. Ömer'in vefatının ardından insanlarda oluşan durgunluğu engellemek için gayret göstermiştir. Bir yemek esnasında, insanların yemeğe el uzatmadıklarını görünce; Resûlullah'ın ve Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiğini ve onların ardından yeme içmenin devam ettiğini belirterek yemeye başlamış ve ardından insanlar yemeklerini yemişlerdir.⁷⁵⁷

Abbas b. Abdülmuttalib, Hz. Osman'ın annesi Ervâ bt. Küreyz'in dayısı olduğu için Hz. Osman kendisine dayı der, "Ey dayıcığım, bana tavsiyede bulun." diye nasihat isterdi. Bir defasında Abbas, "Kalbin selametini, insanlara dalkavukluk etmekten uzak durmayı, dili korumayı sana tavsiye ederim. Bunları yaparsan Rabb'in senden razı olur ve halkın senden memnun kalır." karşılığını vermiştir.⁷⁵⁸ Hz. Osman dönemindeki karışıklıklarda, insanlar Hz. Osman hakkında tartışmalara başladığında bunlara dâhil olmadığı anlaşılmaktadır, "Allah'ım, hoşlanmadığım şeylerle beni karşılaştırma!"⁷⁵⁹ niyazı buna işaret etmektedir.

Resûlullah'ın amcası Abbas b. Abdülmuttalib, Hz. Peygamber'in iltifatta bulunduğu bir kimsedir. Müslüman olmasından sonra Hz. Peygamber, ona ikram ve övgüde bulunmuş, saygı göstermiştir.⁷⁶⁰ "Abbas bendendir, ben de ondanım."⁷⁶¹ "Kişinin amcası, babasının yerindedir.", "Abbas, babamın yerindedir ve kim ona eziyet verirse bana eziyet vermiş olur."⁷⁶² "Bu, amcamdır ve babamın yadigârıdır."⁷⁶³ "Bu, Abbas b. Abdülmuttalib'dir. Kureyş'in en cömerdi ve sıla-i rahmi gözetenisidir."⁷⁶⁴ gibi ifadeler, hakkındaki iltifatlarıdır. Abbas'a (r.a.) dair güzel vasıflara işaret eden bu iltifatların yanında, yeri geldiğinde; Resûlullah'ın amcası olmasının onu kurtarmaya yetmeyeceğini, Allah katında kendisine bir

⁷⁵⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/11.

⁷⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/21; İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/814.

⁷⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/21.

⁷⁵⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/16.

⁷⁵⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/22.

⁷⁶⁰ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/813.

⁷⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/17.

⁷⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/19.

⁷⁶³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/5.

⁷⁶⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/814.

fayda sağlayamayacağını⁷⁶⁵ hatırlatmıştır. Abbas'ın Akabe'deki tavrı, Mekke döneminde Hz. Peygamber'i himaye gayreti, elindeki mali imkânlar da dâhil olmak üzere Müslümanlara destek ve yardımı,⁷⁶⁶ Hz. Peygamber'in onu hayırla anmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.), “Allah'ım! Amcam Abbas, Mekke'de müşriklere karşı beni korudu. Benim için ensardan biat aldı ve İslâm konusunda bana yardım etti. Allah'ım! Onu himaye et, onun zürriyetini kötülüklerden muhafaza eyle!”⁷⁶⁷ diye dua etmiştir.

2.3.3. Mekke Fethi ve Sonrasında Müslüman Olanlar

Bedir esirlerinden olup sonradan Müslüman olanların yarısı, Mekke fethi ile Müslüman olan tulekâ grubundandır. Bu kimselerden bazıları Mekke'nin fethinin ardından Müslüman olmuş, bazıları ise Huneyn Gazvesi'nin akabinde İslâm'ı kabul etmiştir.

İsimlerine aşağıda yer verilecek olan on iki Bedir esiri, tulekâdandır. Bedir esirlerinden Müslüman olduğu bilinenlerin yarısı tulekâdan olduğu için, bu kavrama değinmek yerinde olacaktır. Mekke fethedildiği gün Müslüman olan ve serbest bırakılan Mekkeliler için “azatlılar, serbest bırakılanlar” anlamında “tulekâ” ifadesi kullanılmıştır. Şehir Müslümanların hâkimiyetine geçtiği için şehir sakinleri esir statüsünde değerlendirilebilecekleri hâlde Hz. Peygamber (s.a.v.), “izhebû fe-entümü't-tulekâ' (Gidiniz, hepiniz serbestsiniz!)”⁷⁶⁸ diyerek onları affetmiştir. Mekke'nin fethi günü esir edilmeyi hak ettikleri hâlde serbest bırakılan, kendilerine esir muamelesi yapılmayan, Huneyn Savaşı'na katılan, müellefe-i kulûbdan kabul edilerek ganimetlerden yararlanmaları ile öne çıkan Kureyşli tulekâ grubunun, istemeyerek Müslüman oldukları yönünde düşünceler mevcuttur. Mekke'nin fethiyle birlikte Müslümanlara karşı düşmanca tavır takınmalarının anlamsız ve imkânsız olduğunu fark ederek gönülsüzce Müslüman oldukları dile getirilen bu kimselerin birçoğunun gerçekten inandığı için değil, başka çareleri kalmadığı için İslâm'ı kabul ettikleri, iradi ve samimi Müslüman olmaktan daha çok siyasi Müslüman oldukları ileri sürülmüştür.⁷⁶⁹ Hz. Peygamber'in Mekkeliler hakkında bir lütuf ve merhamet ifadesi olarak kullandığı tulekâ kelimesi sonraları siyasal bağlamda eleştirel bir anlam kazanmış ve Kureyşlilerin Resûlullah'a

⁷⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 4/20.

⁷⁶⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/12.

⁷⁶⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/14.

⁷⁶⁸ Taberi, *Tarihü't-taberi: Tarihü'l-ümem ve'l-müluk*, 3/61.

⁷⁶⁹ Abdullah Yıldız, “Tuleka Sahabiler ve Hadis Rivayeti Olanlar”, *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2008), 76-77.

karşı son ana kadar direnip düşmanlık ettiklerini ve İslâm'ı istemeden benimsediklerini hatırlatan bir ifadeye dönüşmüştür.⁷⁷⁰

Belirtmek gerekir ki, fetih öncesi Müslüman olanlarla fetih sonrası Müslüman olanlar arasında derece farkı vardır. Âyette şöyle buyrulmaktadır: “Göklerin ve yerin tamamı zaten Allah'a ait olduğu hâlde ne diye hâlâ Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? İçinizden fetihten önce harcayan ve savaşanlar ötekilerle bir değildir. Onların derecesi, daha sonra harcayan ve savaşanlardan üstündür. Bununla birlikte Allah her birine en güzel olanı vaad etmiştir. Allah, yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.”⁷⁷¹ Fetih öncesi Müslüman olanların gösterdikleri gayretin, katlandıkları zorlukların, fetih sonrası Müslümanlarına nazaran daha fazla olduğu aşikârdır. Âyette fetihten öncekilerin ecrine vurgu yapılmış, bununla birlikte fetihten sonrakilerine de mükâfatlarının verileceği açıklanmıştır. Ecir bakımından geride olsalar da Müslümanlıklarının ve niyetlerinin insanlar tarafından sorgulanması doğru olmayacaktır.

Huneyn'de gösterdikleri tutumlar, tulekâ grubunun kalplerine İslâm'ın henüz tam yerleşmediğine işaret sayılabilir. Huneyn Gazvesi'nde orduda, tulekâdan henüz Müslüman olmayan ve Müslüman olan ancak İslâm kalplerine tam yerleşmeyen kimseler vardır. İslâm'la buluşmaları geç döneme kalan bu kimseler Huneyn'de, fetih öncesi Müslüman olan sahâbîlerin bağlılığını gösterememişlerdir. Ancak Hz. Peygamber, onların bu tavırlarına rağmen müsamaha göstermiş, onlara bağışlarda bulunmuştur. Çeşitli görevler vermek suretiyle kalplerini İslâm'a ısındırmaya çalışmıştır. İlk aşamada gönüllü ya da gönülsüz Müslüman olan bu kimselere, suçlayıcı tavırlardan uzak, affedici ve hoşgörülü bir tutum sergilenmiştir.⁷⁷² Dolayısıyla, fetihten sonra Müslüman olanlara, sırf tulekâdan olmaları gerekçesiyle sorgulayıcı gözle bakılması isabetli olmayacaktır. Zira Mekke fethinden sonra İslâm'ı kabul ederek dine büyük hizmetler yapan pek çok Müslüman vardır.⁷⁷³

Hâris b. Ebû Vecze,⁷⁷⁴ Adî b. Hıyâr,⁷⁷⁵ Sâib b. Ebû Hubeyş,⁷⁷⁶ Kays b. Sâib,⁷⁷⁷ Abdullah b. Übey b. Halef,⁷⁷⁸ Rebîa b. Derrâc,⁷⁷⁹ Ebû Vedâa b. Dubeyre,⁷⁸⁰ Abd b. Zem'a,⁷⁸¹

⁷⁷⁰ Kemal Sandıkçı, “Tulekâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/362.

⁷⁷¹ el-Hadîd 57/10.

⁷⁷² Hatice Kübra Bakır, *İslâm Tarihinin İlk Döneminde Tulekâ* (Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2021), 9.

⁷⁷³ Mehmet Efendioğlu, “Velîd b. Ukbe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/35.

⁷⁷⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699-700.

⁷⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/390.

⁷⁷⁶ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/253.

⁷⁷⁷ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/355.

⁷⁷⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/865; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/67; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/3.

Abdüluzzâ (Abdurrahman⁷⁸²) b. Meşnû⁷⁸³ Mekke fethi ile Müslüman olmuşlardır. Bu kişilerin İslâm'a muhalefetlerinin ileri derecede olmadığı, kavimleri olan Kureyş'in gücünün kırılmasıyla birlikte herhangi bir mukavemet göstermeden Müslüman oldukları anlaşılmaktadır.

Tulekâ grubundan, şehirdeki normal vatandaşlar konumunda olan Mekke sakinleri, kavimlerini yönlendiren liderlerinin boyun eğmesiyle birlikte herhangi bir direniş göstermemişlerdir. Onların Müslümanlara karşı hasımlık duyguları ileri derecede değildir, İslâm'ı kabul ederek önceki vatandaşlık konumlarını sürdürmüşlerdir. Onlar için değişen, Mekke'nin siyasi idaresidir, kendilerini olumsuz etkileyen bir durum söz konusu değildir. Bedir esirlerinden tulekâ grubunda yer alan ve Müslüman olan -isimleri yukarıda zikredilen- dokuz kişinin durumları böyle değerlendirilebilir.

Mekke şehrinin yönetici kadrosunu oluşturan Kureyş ileri gelenleri için ise durum biraz daha farklıdır. Onlar, Mekke'de siyasi iradenin el değiştirmesiyle, önceden sahip oldukları imtiyazlı konumlarını kaybetmişlerdir. Bedir esirlerinden üç kişi -Hâlid b. Esîd, Hâlid b. Hişâm, Süheyl b. Amr- gerek kabilevi yönden gerek kişisel yetenekleri yönünden ayrıcalıklara sahip olan zümreden sayılmaktadır. Hz. Peygamber, yönetici kadrosundan normal vatandaş konumuna gelen bu kimselerin gönlünü almak, oluşabilecek olumsuz tutumlarını engellemek, kalplerini İslâm'a ısındırmak için, ganimetten -kendi payına düşen beşte birlik kısımdan- ayrıca pay ayırmış, onlara fazlaca ihsanda bulunmuştur. "Gönülleri İslâm'a ısındırılmak istenen kimseler"⁷⁸⁴ anlamına gelen "müellefe-i kulûb" ismiyle anılan bu zümrenin tulekâ isimlendirmesi ile yakından bir ilişkisi söz konusudur. Zira müellefe-i kulûb arasında yer aldığı bilinenlerin çoğu aynı zamanda tulekâ kapsamına girmektedir.

2.3.3.1. Hâris b. Ebû Vecze

Mekke fethinden sonra Müslüman olduğu anlaşılan⁷⁸⁵ Hâris, Hz. Ömer dönemine yetişmiş, onun Câbiye'deki hutbesini işitmiştir.⁷⁸⁶ Hâris, uzun ömür süren muammerûndandır.⁷⁸⁷

⁷⁷⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 2/386.

⁷⁸⁰ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/386.

⁷⁸¹ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstiâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/820; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/322.

⁷⁸² "Abdüluzzâ" olan ismi, Müslüman olduktan sonra, Resûlullah tarafından "Abdurrahman" olarak değiştirilmiştir. Bkz. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁷⁸³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/301.

⁷⁸⁴ Cengiz Kallek, "Müellefe-i Kulûb", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/473.

⁷⁸⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/700.

2.3.3.2. Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-Îs

Kazâ umresinde Hz. Peygamber'in ezan okumak için Hz. Bilâl'i görevlendirmesinin ardından Bilâl (r.a.) Kâbe'nin damına çıkıp ezan okurken, Müslümanları izlemekte olan ve içlerinde Süheyl b. Amr, İkrime b. Ebû Cehil, Safvân b. Ümeyye, Hâlid b. Esîd'in bulunduğu bir toplulukta; bundan duydukları rahatsızlık müşrikler tarafından açıkça dile getirilmiştir. Önceden bir köle olan, kendilerine denk görmedikleri ve değer vermedikleri, dininden dönmesi için işkence ettikleri bir şahsın, kendilerinin de kutsal kabul ettikleri Kâbe gibi ayrıcalıklı bir yerde ezan okuması onları ciddi anlamda rahatsız etmiştir. İkrime b. Ebû Cehil, "Allah, Ebu'l-Hakem'e, bu kölenin söylemekte olduğu şeyleri işittirmeyerek ikramda bulunmuştur!" demiş; Safvân b. Ümeyye de benzer bir şekilde, "Bunu görmeden önce babamın canını alan Allah'a hamdolsun!" cümlesini söylemiştir. Bedir esirlerinden Hâlid b. Esîd daha ağır ifadelerle söylenmiştir: "Bu güne şahit olmadan babamın canını alan Allah'a hamdolsun, Ümmü Bilâl'in oğlu Bilâl çıkmış, Kâbe'nin üzerinde eşek gibi bağıyor!" Bu kimseler Hz. Bilâl'i görmemek için yüzlerini çevirmişlerdir.⁷⁸⁸ İslâm'a düşmanlıklarını açıkça belirten bu kişilere hidayet nasip olmuş, Mekke fethinden sonra İslâm'ı kabul etmişlerdir. Hâlid b. Esîd'inde içinde bulunduğu Mekkeli müşriklerin, kazâ umresinde Müslümanların olgun davranışlarından etkilendikleri, İslâm'a karşı düşmanlıklarının azaldığı ve İslâmiyet'e ilgi duydukları anlaşılmaktadır.⁷⁸⁹

Mekke fethedildiği zaman da Resûlullah Hz. Bilâl'e Kâbe'den ezan okumasını emrettiğinde, bazı Kureyşlilerin, kazâ umresinde olduğu gibi, rahatsız oldukları görülmektedir. Dağ başlarından Müslümanları seyreden bir grup Kureyşli, kendi aralarında konuşarak içlerinde buldukları hâli değerlendirmektedirler. Hâris b. Hişâm, daha önceden ölmüş olmayı istemiştir. Hakem b. Ebu'l-Âs, "Vallâhi bu büyük bir olaydır! Benî Cumah'ın kölesi, Ebû Talha'nın binasında bağıyor!" demiştir. Kazâ umresinde de benzer şekilde davranan Hâlid b. Esîd, "Bugünü işittirmeyerek babama ikramda bulunan Allah'a hamdolsun!" diyerek rahatsızlığını ifade etmiştir. Bu kimselerin bir müddet sonra İslâm'ı kabul ettikleri görülmektedir.

⁷⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 9/339; İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 11/487; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699.

⁷⁸⁷ İbn Asakir, *Târîhu medîneti dımaşk*, 11/487; İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/699.

⁷⁸⁸ Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/737-738.

⁷⁸⁹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Umretü'l-Kazâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/154.

Hâlid b. Esîd'in fetih yılı Müslüman olduğu zikredilmektedir.⁷⁹⁰ Müellefe-i kulûbdan kabul edilen Hâlid b. Esîd'e Huneyn ganimetlerinden yüz deve verilmiştir.⁷⁹¹

Hâlid b. Esîd, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde ridde hareketine karşı mücadelede görev üstlenmiştir. Mekke valisi olan Attâb b. Esîd, kardeşi Hâlid'i, riddeye karışan Cündeb b. Sülmâ el-Müdlîcî'nin üzerine göndermiştir. Hâlid ve beraberindekiler tarafından hezimete uğratılan ve topluluğu dağılan Cündeb, pişmanlığını ifade ederek Müslüman olmuştur.⁷⁹²

2.3.3.3. Adî b. Hıyâr

Mekke fethinde Müslüman olan Adî b. Hıyâr'ın, üçüncü halife Hz. Osman döneminde, Kûfelilerin Velîd b. Ukbe hakkında içki içmesi nedeniyle şikâyetlerinin artmasından dolayı halifeyi uyardığı belirtilir. Ancak bu uyarıyı yapanın Adî değil, oğlu Ubeydullah olduğu da söylenmiştir. Ubeydullah kanalıyla babasından gelen bir rivayete göre; Hz. Peygamber'in ashâbı, Adî yanlarına geldiğinde onu övmüştü. Bunun üzerine Adî, “Yavrucuğum, Allah'ı zikret, benden sonra yüzümü karartacak işler yapma. Zira oğulların yaptıkları babalarına sunulur. (İnsanlar, oğullarının işledikleriyle babalarını değerlendirirler.)” demiştir.⁷⁹³

2.3.3.4. Sâib b. Ebû Hubeys

İbn Sa'd ondan, eserin dördüncü tabakasında, fetih günü Müslüman olanlar bölümünde bahsetmektedir. Yaşının ilerlediği zamanlarda, Mekke fethedildiği vakit Müslüman olmuştur. Medine'ye gelmiş, orada büyük bir ev inşa etmiştir. Medine ehlinden sayılır. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti zamanında Medine'de vefat etmiştir.⁷⁹⁴

Ömer b. Hattâb'ın Sâib hakkında şöyle söylediği rivayet edilmektedir: “Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra kendisinde eksiklik görmediğim hiç kimse bulunmadığı hâlde, bu adam kendisinde kusur müşahede etmediğim biridir.” Hz. Ömer'in, bu sözü Sâib'in oğlu Abdullah için kullandığı da ifade edilmektedir ancak Sâib b. Ebû Hubeys'e söylediği görüşü daha kuvvetlidir.⁷⁹⁵

2.3.3.5. Hâlid b. Hişâm b. Muğîre

Hâlid b. Hişâm, müellefe-i kulûb arasında zikredilmektedir ancak İslâm'ı kabul edip etmediği net değildir. Hz. Peygamber, müellefe-i kulûb arasında yer alan Hâlid b. Hişâm'a

⁷⁹⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/114.

⁷⁹¹ İbn Habib, *el-Münemmak*, 422-423.

⁷⁹² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 1/638.

⁷⁹³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/390.

⁷⁹⁴ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/253.

⁷⁹⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/570; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/389; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/16.

Huneyn ganimetlerinden pay ayırmıştır⁷⁹⁶ fakat Hâlid için ayrılan ganimetin miktarı kaynaklara yansımamıştır. Belâzürî, onun Müslüman olduğunu ve Muâviye'nin iktidar günlerine kadar yaşadığını belirtmiştir.⁷⁹⁷ Ancak diğer kaynaklara bakıldığında müellifler; Hâlid b. Hişâm'ı müellefe-i kulûb arasında zikredenlerin onun Müslüman olduğuna dair bir bilgi vermediklerini ifade etmiştir.⁷⁹⁸ İslâm'ı kabul edip etmemesiyle ilgili net rivayet bulunmayan Hâlid b. Hişâm'la ilgili bir başka bilgiye Fâsî yer vermektedir. Sahâbeden veya tâbiûndan kabul edilen Nâfi' b. Abdulhâris ismindeki kişiye, Mekke ile ilgili bir görev veren Hz. Ömer, bir mesele neticesinde onu azlederek yerine Hâlid b. Hişâm b. Muğîre'yi atamıştır.⁷⁹⁹ Bu bilgi dikkate alınır, onun İslâm'ı kabul ettiği sonucuna ulaşılır.

2.3.3.6. Kays b. Sâib

Mekke fethinde Müslüman olmuştur.⁸⁰⁰ Tâbiûn müfessirlerden Mücâhid, mevlâsı olduğu Kays b. Sâib'in Ramazan'da her gün bir yoksulu doyurduğunu belirtmektedir.⁸⁰¹ Yüz yaşının üzerinde yaşayan⁸⁰² Kays b. Sâib'in vefat tarihi, etkili olduğu olaylar bilinmemektedir.

2.3.3.7. Abdullah b. Übey b. Halef

Mekke fethinde Müslüman olan Abdullah b. Übey b. Halef'in, Hz. Ali ve Hz. Âişe arasında gerçekleşen Cemel Savaşı'nda öldürüldüğü belirtilmekle birlikte,⁸⁰³ hangi tarafta yer aldığı belli değildir.

2.3.3.8. Rebîa b. Derrâc

Mekke fethinden sonra Müslüman olan Rebî b. Derrâc'ın Hz. Ömer devrine yetiştiği belirtilmektedir.⁸⁰⁴

2.3.3.9. Ebû Vedâa b. Dubeyre

Ebû Vedâa, oğlu Muttalib'le birlikte Mekke fethinde Müslüman olmuştur. Oğlu Muttalib'in Medine'ye gittiği, Medine'de evinin bulunduğu, orada vefat ettiği ve bereketli bir zürriyetinin olduğu belirtilirken,⁸⁰⁵ Ebû Vedâa hakkında yeterli bilgi verilmemiştir.

⁷⁹⁶ Süheyli, *er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's-Sireti'n-nebeviyye li-İbn Hişam*, 7/249.

⁷⁹⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/185.

⁷⁹⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 2/144; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 2/214.

⁷⁹⁹ Fâsî, *el-İkdü's-semin fi tarihi'l-beledi'l-emin*, 6/149.

⁸⁰⁰ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd*, 1/355.

⁸⁰¹ Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk el-Abdî el-İsfahânî Ebu'l-Kasım İbn Mende, *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-ma'rife*, thk. Amir Hasan Sabri et-Teymi (Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.), 2/296.

⁸⁰² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 4/402.

⁸⁰³ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, 3/865; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 3/67; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 4/3.

⁸⁰⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 2/386.

2.3.3.10. Süheyl b. Amr

Süheyl b. Amr'ın Bedir'den sonra Uhud'a katıldığı anlaşılmaktadır ancak bu konuda kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Süheyl, Mekke fethinde eman arayışıyla ilgili söylediği sözlerde Bedir ve Uhud'a katıldığını ifade etmektedir.⁸⁰⁶

Mekkeli müşriklerin reisi Ebû Süfyân Uhud'dan ayrılırken Müslümanlara meydan okumuştur; Müslümanlar ve müşrikler, gelecek yıl Bedir'de buluşup savaşmak üzere anlaşmışlardır. “Bedru'l-Mev'id” olarak isimlendirilen bu seferde, Süheyl b. Amr'ın aktif olarak görev aldığı ve maddi destek sağladığı anlaşılmaktadır.⁸⁰⁷ Bu sefere gitmek istemeyen Mekkeliler, cesaretsizlikle itham edilmemek için Müslümanları savaştan caydırma planları yapmışlardır. Henüz Müslüman olmayan Nuaym b. Mes'ûd'a yirmi deve vadetmişlerdir, bu develeri finanse edecek isim, Süheyl b. Amr'dır. Nuaym'ın görevi, Medine'ye gidip Müslümanlara Kureyş'in ciddi hazırlıklar içinde olduğunu söyleyerek onları savaşa gitmekten vazgeçirmektir. Hz. Peygamber'in kararlılığı,⁸⁰⁸ Kureyş'in planını başarısızlığa uğratmıştır. Söz verip de gitmemeyi gururuna yediremeyen Kureyş sefer için yola çıksa da savaşma cesaretini gösterememiş ve geri dönmüştür.⁸⁰⁹ Masraflarını Süheyl b. Amr'ın üstlendiği plan işe yaramamış, durum Mekkelilerin aleyhine dönmüştür.

Süheyl'in Bedir'den sonra en etkin rolünün olduğu hadise, Hudeybiye Antlaşması'dır. 6/628 senesinde gerçekleşen Hudeybiye Antlaşması'nda Kureyş safının en etkin ismi Süheyl'dir, Kureyş'i o temsil etmiştir. Elçiler iki taraf arasında karşılıklı gidip gelirken Süheyl'in Kureyş'in elçisi olarak gönderildiğini gören Hz. Peygamber (s.a.v.), “Süheyl” isminin “kolaylık” kelimesinden türemesi münasebetiyle hayra yorarak tefeülde bulunmuş, “İşleri kolaylaştı.” buyurmuştur.⁸¹⁰

Hudeybiye'de Süheyl ve beraberindeki heyetin iki defa geldikleri anlaşılmaktadır. İlk görüşmede, Müslümanların ellerinde esir bulunan Kureyşlileri istemek ve Müslümanları gözlemlemek amaçlanmış olmalıdır. Görüşmenin ardından Mekke'ye dönmüşler ve Kureyş'i durumdan haberdar etmişlerdir. Durumu müzakere edip bazı şartlar çerçevesinde antlaşma

⁸⁰⁵ İbn Sa'd, *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakatı İbn Sa'd*, 1/386.

⁸⁰⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/847.

⁸⁰⁷ Mustafa Kılıç, “Süheyl b. Amr (r.a.)'ın Hayatı Ve Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (15 Haziran 2012), 302.

⁸⁰⁸ Mustafa Fayda, “Bedrü'l-Mev'id”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/335.

⁸⁰⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar İbn İshak, *Siretu İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkar (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1978), 316.

⁸¹⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/604.

kararı alan Kureyş, Süheyl ve beraberindeki heyeti tekrar göndermiştir.⁸¹¹ Süheyl'in tekrar gönderilmesinden, Kureyş'in barışa yöneldiğini tahmin eden Hz. Peygamber "Kureyş topluluğu barış istiyor."⁸¹² sözü ile memnuniyetini dile getirmiştir. Süheyl'in başkanlık ettiği bu ikinci görüşmede sulh için müzakerelere başlanmış, antlaşma maddeleri belirlenmiştir. Barış antlaşması için maddeler kararlaştırılırken, antlaşma metni yazılırken, imzalanırken ve antlaşmanın tamamlanmasının ardından bazı olumsuzlukların yaşandığı görülmektedir. Ortaya çıkan gerginlikler Hz. Peygamber'in yatıştırmasıyla engellenmiştir.⁸¹³

Hudeybiye Antlaşması'nda Süheyl b. Amr, elçisi olduğu Kureyş'in katı tutumunu⁸¹⁴ antlaşmaya yansıtmada en etkili aktör olmuştur. Antlaşma sırasında ileri sürdüğü şartlar ve metinde kullanılacak kelimeler için yaptığı itirazlar onun güçlü bir müzakereci olduğunu ortaya koymuştur.⁸¹⁵ Hz. Peygamber'in sulh yanlısı tutumu ve İslâm'a aykırılık taşımayan hususlarda uzlaşmacı tavrı ile bu antlaşma imzalanabilmiştir. Zira Kureyş, zorda kaldığı için barışa yanaşmıştır, Süheyl b. Amr'ın tutumu onların barışa çok istekli olmadığını aşikâr etmektedir.

Hudeybiye Antlaşması'ndan bir yıl sonra gerçekleşen kazâ umresinde Müslümanların üç günü dolmak üzereyken, Kureyş sürenin dolduğunu hatırlatmak üzere, sulh heyetinde bulunan Süheyl b. Amr ve Huveytıb b. Abdüluzzâ'yı göndermiştir. Resûlullah; Hz. Meymûne ile izdivacı vesilesiyle, taraflar arasındaki gerginliği yumuşatmak amacıyla, Kureyş'i de ihtiva eden bir düğün yemeği verme arzusunu dile getirmiş ancak Süheyl, Hz. Peygamber'in talebini kabul etmemiştir.⁸¹⁶ Süheyl'in tavrında, kavmi Kureyş'in sert tutumunun izlerinin devam ettiği görülmektedir. Talep kabul edilmeyince, Hz. Peygamber ve Müslümanlar anlaşılan süreye sadık kalmışlar, gerekli hazırlıkları yaparak süreyi aşmadan Mekke'den ayrılmışlardır.

Hudeybiye Antlaşması'nda Kureyş'le ittifak kuran Benî Bekr, antlaşmaya ihanet etmiş, Hz. Peygamber'in müttefiki Huzâa'ya saldırmıştır. Bu saldırıda Kureyş'ten Süheyl b. Amr ile Safvân b. Ümeyye ve İkrime b. Ebû Cehil'in de yardım ve desteği olmuştur. Kureyş, Hudeybiye'de Müslümanları o yıl için geri göndererek görünürde başarı kazansa da, Süheyl b. Amr ve beraberindekilere göre Müslümanlarla mücadele devam ettirilmelidir. Zenginliği, aklı

⁸¹¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/605.

⁸¹² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/605.

⁸¹³ Hamidullah, "Hudeybiye Antlaşması", 18/298.

⁸¹⁴ Kapar, "Hudeybiye Seferi ve Hz. Muhammed'in Barışçı Siyaseti", 168.

⁸¹⁵ Bünyamin Erul, "Süheyl b. Amr", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/30.

⁸¹⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/739-740.

ve kabiliyetli bir diplomat olmasının verdiği cesaretle Süheyl, birtakım tertiplerle Müslümanlara zarar vermeyi veya onları zayıflatmayı planlamaktadır. Antlaşma hukukunu çok iyi bilen Süheyl ve devamlı beraber hareket ettikleri Safvân ve İkrime'nin bu hareketi bilinçli bir harekettir. Yaptıkları bu işin antlaşmaya aykırı olduğunu bilen Süheyl, Müslümanlara zarar vermek istemiştir. Böyle bir harekete girişmeleri onların Kureyş adına bir eylem gerçekleştirecek güçte olduklarını da göstermektedir. Kureyş'in diğer söz sahibi kimselerinden Abdullah b. Ebû Rebîa ve Hâris b. Hişâm, onlara kızarak antlaşmaya aykırı davranmaları nedeniyle onları kınamışlardır. Zira uzun zamandır özellikle ekonomik alanda kan kaybeden toplumun biraz toparlanmaya başladığı sulh ortamının devam etmesini arzulamaktadırlar.⁸¹⁷ Ancak antlaşmada Kureyş'i temsil eden Süheyl b. Amr, beraberindekilerle birlikte gerçekleştirdiği fiille sulhu ihlal etmiştir. Hudeybiye Antlaşması'nı imzalayan Süheyl b. Amr'ın dolaylı olarak antlaşmanın bozulmasının müsebbiplerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Mekke fethedildiğinde, Süheyl b. Amr'ın yine Safvân b. Ümeyye ve İkrime b. Ebû Cehil'le birlikte son âna kadar direnmeleri dikkat çekmektedir. Mekke'nin korunması noktasında bir diplomat olarak görev alan Süheyl b. Amr için şimdi savaşıma zamanıdır.⁸¹⁸ Handeme Dağı'nın eteklerinde gerçekleşen bu mücadeleleri başarıya ulaşmamış, Hâlid b. Velîd komutasındaki birlik tarafından bertaraf edilmiştir. Mekke'ye dört koldan giren Müslümanlar diğer üç girişte bir problemle karşılaşmazken, Hâlid b. Velîd'in komutasındaki sahâbiler, Süheyl, Safvân ve İkrime'nin organize ettiği direniş birliğiyle karşılaşmışlardır.⁸¹⁹ Bu, aslında sembolik bir direnme hareketidir. Kureyş teslim olmuşken onların bu direnişi yapmaları, bir sonuca ulaşacakları için değil, şehirlerini direkt teslim etmek istemeyişlerindedir. Neticede Hâlid b. Velîd ve beraberindekiler bu direniş hareketini gerçekleştiren derme çatma orduyu dağıtmışlardır.⁸²⁰

Fethin ardından Müslümanları izleyen Kureyşliler kendi aralarında konuşup durumdan duydukları rahatsızlıktan bahsederlerken, şimdiye kadar en sert tutuma sahip olanlardan Süheyl b. Amr'ın tavırlarının daha soğukkanlı olduğu dikkat çekmektedir. O, durumu şöyle

⁸¹⁷ Kılıç, "Süheyl b. Amr (r.a)'ın Hayatı Ve Faaliyetleri", 316-317.

⁸¹⁸ Kılıç, "Süheyl b. Amr (r.a)'ın Hayatı Ve Faaliyetleri", 319.

⁸¹⁹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/825.

⁸²⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/825.

değerlendirmiştir: “Eğer bu durum Allah’ı kızdırmışsa, muhakkak ki Allah bunu değiştirecektir. Allah bu duruma rıza göstermişse, bunu sabit kılacaktır!”⁸²¹

Fetih sonrası evine kapanan Süheyl b. Amr, oğlu Abdullah’ı Hz. Peygamber’e göndererek eman talep etmiş; Resûlullah, “Süheyl gibi akıl ve şeref sahibi bir kimsenin İslâm’a ilgisiz kalamayacağını, içinde bulunduğu durumun ona fayda vermediğini anladığını” söyleyerek ona eman vermiş ve sahâbeden de ona kötü davranmaktan uzak durmasını istemiştir.⁸²²

Hz. Peygamber (s.a.v.), Kureyş’e “Size nasıl davranmamı beklersiniz?” dediğinde Süheyl’in de “Senin hayr üzere davranacağını umarız. Sen kıymet sahibi birisin ve kıymet sahibi bir kardeşin oğlusun!” diye karşılık verdiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, “Size Yûsuf’un, kardeşlerine söylediğini diyorum: Bugün size kınama yok!” karşılığını vererek⁸²³ Mekkelilerle arasındaki kardeşlik ve akrabalık bağına dikkat çekmiştir.

Süheyl’in Mekke’de fetih günü Müslüman olduğu⁸²⁴ veya Huneyn’e müşrik olarak katılıp Ci’râne’de İslâm’ı kabul ettiği⁸²⁵ şeklinde iki görüş vardır. Huneyn’e henüz İslâm’a girmeden katılıp, Huneyn ganimetlerinin dağıtıldığı Ci’râne’de Müslüman olduğu görüşü daha kuvvetlidir.⁸²⁶ Huneyn Savaşı esnasındaki bazı sözleri, onun henüz Müslüman olmadığını veya İslâm’ın daha kalbine yerleşmediğinin işaretidir.⁸²⁷ Hz. Peygamber Ci’râne’de, Huneyn ganimetlerinden ona yüz deve vermiştir.⁸²⁸ Bu, müellefe-i kulûbdan⁸²⁹ kabul edildiğini göstermektedir. Süheyl b. Amr, Müslüman olduktan sonra Mekke’de hatip olarak kalmıştır.⁸³⁰ Medine’ye hicret edip Vedâ Haccı’na kadar orada kaldığı ve Vedâ Haccı ile birlikte Mekke’ye döndüğü de kaydedilmektedir.⁸³¹

Vedâ Hccı’na katılan Süheyl’in Resûlullah’ın tıraş edilen saçlarından alıp yüzüne, gözlerine sürdüğü rivayet edilmektedir.⁸³² Süheyl b. Amr’ın Vedâ Haccı esnasındaki bu tutumu, İslâm’a girmesiyle gerçekleşen değişimin boyutunu açık bir şekilde göstermektedir.

⁸²¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/846.

⁸²² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/847.

⁸²³ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 3/177.

⁸²⁴ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 2/585.

⁸²⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 6/9.

⁸²⁶ Kılıç, “Süheyl b. Amr (r.a)’ın Hayatı Ve Faaliyetleri”, 322.

⁸²⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 3/910-911.

⁸²⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakatü’l-kübra*, 6/9.

⁸²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’s-sahabe*, 3/177.

⁸³⁰ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 415.

⁸³¹ Erul, “Süheyl b. Amr”, 38/30.

⁸³² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/610.

Bir rivayete göre; Süheyl b. Amr, Kureyş ileri gelenlerinden olup Müslümanlığı gecikenler arasında en fazla namaz kılan, oruç tutan ve sadaka verendir.⁸³³ Kur'ân, onun kalbini yumuşatırdı, Kur'ân okurken ağlardı. İslâm'a girmesinin gecikmesinden dolayı pişmanlık duyar, şirk üzere ölenlerden olmadığı için Allah'a hamdederdi. Geç Müslüman olmasından dolayı kendini hesaba çekerdı. İçinde kendisinin de bulunduğu tulekâ grubunun Müslüman olma konusunda geç davrandıklarını, aradaki farkı kapatmak için daha çok çaba göstermeleri gerektiğini dile getirirdi.⁸³⁴

Hız. Peygamber'in vefatının ardından bazı kabileler çeşitli nedenlerle İslâm'a bağılıktan ayrılmış, merkezi Medine olan İslâm devleti yönetimine karşı harekete geçmiştir. Birçok kabile Müslümanlara başkaldırı hazırlığındayken Mekke'dekilerin İslâm'da sebatına vesile olan isim, Süheyl b. Amr'dır. Mekke valisi Attâb b. Esîd'in dahi baş edemeyeceğini düşünerek ortalıktan kaybolduğu esnada Süheyl hitabet yeteneğini kullanarak Mekke halkını sakinleştirmiş, ridde hareketine katılmalarını engellemiştir. Ardından Attâb b. Esîd'i görevinin başına getirmiştir. Kureyş'in hatibi Süheyl b. Amr, önceleri İslâm aleyhine kullandığı hitabet kabiliyetini bu sefer elinden geldiğince İslâm yolunda değerlendirmiştir. Hız. Ebû Bekir'i duymuşçasına,⁸³⁵ onun Medine'de yaptığı hutbeye benzer bir hutbe ile⁸³⁶ Mekke halkına seslenmiştir. Süheyl b. Amr'ın sözlerini aktarmak yerinde olacaktır:

“Kim Muhammed'e (s.a.v.) kulluk ediyorsa, Muhammed ölmüştür! Kim Allah'a kulluk ediyorsa, şüphesiz Allah diridir, ölmez!⁸³⁷ Ey Kureyş topluluğu! En son Müslüman olup da ilk dönenlerden olmayın! Allah'a yemin olsun ki bu din, güneş ve ayın doğup battığı her yere ulaşacaktır!⁸³⁸ Benim Kureyş'ten karada en fazla deveye, denizde en fazla gemiye sahip kimse olduğumu biliyorsunuz! Emîrinizi tasdik edin, ona zekâtlarınızı verin! Eğer bu iş tamamlanmayacak olursa, verdiklerinizi size iade edeceğime dair garanti veriyorum.”⁸³⁹

Hız. Ömer döneminde, “Ölünceye kadar cihada katılacağım ve Mekke'ye geri dönmeyeceğim!”⁸⁴⁰ diyerek Şam'daki cihat hareketine katılmak için ailesiyle oraya gidip yerleşen Süheyl, Şam fetih ordusunda bulunmuştur. Yermük Savaşı'nda bir atlı birliğin

⁸³³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁸³⁴ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/672.

⁸³⁵ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 415.

⁸³⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/671; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁸³⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁸³⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁸³⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 11/9.

⁸⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9.

komutanlığını yaptığı bilgisi de⁸⁴¹ kaynaklarda geçmektedir. Şam'a yerleşen ailesi ile, aileden geriye kimse kalmayınca kadar cihat etmişler; Süheyl'in nesli Medine'ye giden torunu Fâhite bt. Utbe'den devam etmiştir.⁸⁴² Şam yolundayken, Peygamberimizden naklettiği bir rivayet şu şekildedir: “Sizden birinizin Allah yolunda geçirdiği bir saat, ailesiyle birlikte geçirdiği bir ömürden daha hayırlıdır.”⁸⁴³

Süheyl b. Amr'ın, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Şam bölgesinde çıkan Amvâs vebasında, 18/639 yılında vefat ettiği kabul görmekte birlikte,⁸⁴⁴ Yermûk'te veya Mercisuffer'de şehit edildiği rivayetleri de bulunmaktadır.⁸⁴⁵

2.3.3.11. Abd b. Zem'a

Bedir'den sonra yapılan savaşlara katılma durumu kaynaklarda geçmeyen Abd b. Zem'a, Mekke fethinde Müslüman olmuştur. Fetihden sonra, Sa'd b. Ebû Vakkâs'la yaşadıkları bir anlaşmazlık, Hz. Peygamber'e intikal etmiştir. Anlaşmazlık konusu, Abd'in kardeşi, Abdurrahman ile ilgilidir. Abdurrahman'ın annesi, Zem'a'nın cariyesiydi. Abd b. Zem'a, fetihden önce vefat eden babası Zem'a'nın cariyesinden doğan bu çocuğun, kendi kardeşi olduğunu söylüyor; Sa'd b. Ebû Vakkâs ise cariyenin doğurduğu Abdurrahman'ın babasının Utbe b. Ebû Vakkâs olduğunu, Uhud'da müşrikler safında ölen kardeşi Utbe'nin bu çocuğu kendisine vasiyet ettiğini belirtiyordu. Esasında çocuğun Utbe'ye benzerliği görülüyordu ve Sa'd (r.a.) fetih gününde çocuğu bu benzerliğinden tanıdı. Hz. Peygamber, “Çocuk, üzerinde doğduğu döşek sahibinindir. Zina edene de mahrumiyet vardır.” buyurarak çocuğu Utbe b. Ebû Vakkâs nesebinden saymadı, Abd b. Zem'a'nın kardeşi kabul etti. Bununla birlikte, hanımı Hz. Sevde'ye (ihtiyat nedeniyle) Abdurrahman'ın yanına tesettürsüz çıkmamasını söyledi.⁸⁴⁶ Bu hadisin sahih kaynaklarda yer aldığı, Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri “Müttefekun Aleyh” hadislerden olduğu bilinmektedir.⁸⁴⁷

Abd b. Zem'a'nın sahâbenin itibarlı ve saygın kimselerinden kabul edildiği belirtilmektedir.⁸⁴⁸

⁸⁴¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁸⁴² İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/672.

⁸⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9.

⁸⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-kübra*, 6/9; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 3/178.

⁸⁴⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 2/585.

⁸⁴⁶ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/820; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/322.

⁸⁴⁷ Buhârî, “el-Büyû' ”, 3 (No. 1948); Müslim, “er-Radâ' ”, 36.

⁸⁴⁸ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 2/820; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/510.

2.3.3.12. Abdüluzzâ (Abdurrahman) b. Meşnû'

Mekke fethinden sonra Müslüman olan sahâbîler arasında olan⁸⁴⁹ Abdüluzzâ'nın ismi, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından "Abdurrahman" olarak değiştirilmiştir.⁸⁵⁰ Yaşamı ve vefatı hakkında bilgi verilmemiştir.

2.3.4. Müslüman Olma Zamanı Tespit Edilemeyenler

2.3.4.1. Ebû Azîz b. Umeyr

Bedir'de Kureyş'in sancaktarlarından olan Ebû Azîz b. Umeyr el-Abderî, Mekkelilerin sancaktarı olarak Uhud Savaşı'nda da yer almıştır.⁸⁵¹

Ebû Azîz'in İslâm'a girmesi hakkında ihtilaf bulunmaktadır. Zübeyrî, Bedir'de müşriklerin sancaktarı olarak esir edildiğini, Uhud'a yine müşriklerin sancaktarı olarak katıldığını ve öldüğünü söylemektedir.⁸⁵² Ebû Nuaym, onun İslâm'ı kabul ettiğine dair bir bilgisi olmadığını, müteahhir ulemânın onu sahâbeden saydığını ifade etmektedir. Bu görüşünün ardından, Ebû Azîz'den nakledilen, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların Bedir esirlerine muamelesi ile ilgili rivayeti de vermektedir.⁸⁵³ Bu rivayet, siyer kaynaklarında yer aldığı gibi, hadis kaynaklarında da bu rivayete yer verenler olmuştur. Halîfe b. Hayyât ve Taberânî, eserlerinde bu rivayeti zikretmektedirler.⁸⁵⁴ Ebû Ömer'in; Ebû Azîz'in Uhud'da öldürüldüğü görüşünü reddederek, bir karışıklık sonucu meydana gelen bir hata olduğunu söylemesi kaynaklarda yer bulmuştur. Zira Nebîh b. Vehb'in rivayetine göre, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuştur ve esirlere iyilikle muamele edilmesi hususunda Hz. Peygamber'in tavsiyesini Ebû Azîz nakletmiştir. Ayrıca ilk dönem müelliflerinden olan İbn İshak ve Halîfe b. Hayyât'ın, sahâbe isimlerini verirken Benî Abdüddâr b. Kusay'dan Ebû Azîz b. Umeyr'in ismini de saydığı belirtilmekte; diğer taraftan Uhud'da müşriklerden ölenlerin isimlerini veren İbn İshak'ın Ebû Azîz b. Umeyr'in ismini değil Ebû Yezîd b. Umeyr'in ismini söylediği ifade edilmektedir. Dolayısıyla Ebû Yezîd b. Umeyr ile Ebû Azîz b. Umeyr'in ismi karıştırılarak, Ebû Azîz'in Uhud'da öldüğü zannedilmiş olabilir.⁸⁵⁵ Buhârî,

⁸⁴⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 4/301.

⁸⁵⁰ Vâkidî, *el-Megâzî*, 1/143.

⁸⁵¹ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 254.

⁸⁵² Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 254.

⁸⁵³ Ebû Nuaym İsfahani, *Ma'rîfeti's-sahâbe*, 5/2967-2968.

⁸⁵⁴ Bkz. Ebû Amr eş-Şeybani Halife b. Hayyat, *Müsnedu Halife b. Hayyat*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî (Beirut: Müessesetu'r-Risâle, 1985), 65; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberani, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 22/393.

⁸⁵⁵ İbn Abdülber Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rîfeti'l-ashab*, 4/1715; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rîfeti's-sahâbe*, 6/209; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*, 7/229.

“Târih-i Kebîr” isimli eserinde, Ebû Azîz b. Umeyr’e yer vererek; İbn İshak’ın Nebîh b. Vehb kanalıyla onu sahâbeden kabul ettiğini nakletmektedir.⁸⁵⁶ Hakkında detaylı bilgi olmayan Ebû Azîz’in ismi, Bedir esirlerinden Müslüman olanlar arasında geçmektedir.⁸⁵⁷

2.3.4.2. Ubeydullah b. Humeyd

Bedir Savaşı’ndan sonra Uhud’da da Mekkelilerin safında yer alan⁸⁵⁸ Ubeydullah, zamanı tespit edilememekle birlikte Müslüman olmuştur. Zira sahâbeden kabul edilmektedir ve Vedâ Haccı’nda bulunduğu rivayet edilmektedir.⁸⁵⁹

2.3.4.3. Müsâfi’ b. İyâd

Sahâbeden kabul edilmektedir⁸⁶⁰ ancak Müslüman olma zamanı, yer aldığı olaylar bilinmemektedir.

2.3.4.4. Muttalib b. Hantab

İbn Hacer el-İsâbe’de, İbn İshak kanalıyla, Muttalib b. Hantab’ın Bedir’de esir alındığını, sonra Müslüman olduğunu söylemektedir.⁸⁶¹ Esaretten hemen sonra mı, yoksa Bedir’den sonra ilerleyen zamanlarda mı Müslüman olduğu anlaşılmamaktadır.

2.3.4.5. Nistâs

Ümeyye b. Halef’in azatlısı olan Nistâs, onun ölümünün ardından oğlu Safvân’ın hizmetine geçmiştir. Bedir’den sonra Uhud Savaşı’nda da bulunan Nistâs’ın savaşın seyri ile alakalı naklettiği rivayette Uhud’un gidişatı ile ilgili bilgilere ulaşılmaktadır. Bu rivayette Nistâs; o gün Vahşi ve Benî Abdüddâr’ın kölesi Suâb dışında hiçbir kölenin savaşmadığını, savaşta Mekkelilerin hezimete uğradığı anları, Müslümanların galip durumda oldukları bu safhada cephe gerisine kadar ulaştıklarını, Kureys ordusundan esirler aldıklarını ve kendisinin de esirler arasında bulunduğunu, efendisi Safvân b. Ümeyye’yi korumak için, onu öldürmek üzere olan bir Müslüman’ı şehit ettiğini, sonra ise Allah’ın kendisini İslâm’la hidayete erdirdiğini anlatmaktadır.⁸⁶² Nistâs’ın savaşa istekli olmadığı bu rivayetten anlaşılmaktadır, zira Bedir’de esir edilen Nistâs Uhud’da savaşmamış ve esir olmuştur. Müşriklerin hezimete

⁸⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu’fi Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, thk. Muhammed b. Sâlih el-Debbâsî (Riyad: en-Naşîrû'l-Mütemeyyiz, 2019), 11/181.

⁸⁵⁷ Bkz. İbn Seyyidünnas, *Uyunü'l-eser fi fînuni'l-megazi ve 'ş-şemail ve 's-siyer*, 1/333.

⁸⁵⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 4/328.

⁸⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 4/328.

⁸⁶⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahabe*, 5/147; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/70.

⁸⁶¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/103.

⁸⁶² Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/230-231; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*, 6/336.

uğradığı savaşın ilk safhasından sonra durum Müslümanların aleyhine dönünce alınan esirler de çıkan karışıklıktan yararlanarak kurtulmuş olmalıdırlar. Diğer köle ve hizmetkârlarla birlikte cephenin gerisinde, eşyaların yanında duran Nistâs'ın savaşta bulunma gerekçesinin savaşmaktan ziyade savaşan Mekke ileri gelenlerinin hizmetini yürütmek olduğu anlaşılmaktadır. Bir Müslüman'ı şehit etmesi, savaşma amacıyla değil efendisi Safvân'ı koruma gayesiyle olmuştur.

Uhud'dan sonra meydana gelen Recî' Vakası'nda, tebliğ için gönderilen ancak kendilerine Benî Lihyân kabilesi tarafından pusu kurulan heyette yer alan iki sahâbî esir edilerek Mekkelilere gönderilmiştir. Bu sahâbîler, Hubeyb b. Adî ve Zeyd b. Desine'dir.⁸⁶³ Zeyd'i (r.a.), Safvân b. Ümeyye Bedir Savaşı'nda öldürülen babası Ümeyye b. Halef'e karşılık öldürmek üzere satın almıştır.⁸⁶⁴ Zeyd'in esir kaldığı sürede onunla Nistâs'ın ilgilendiği anlaşılmaktadır.

Zeyd b. Desine'yi Safvân'ın emriyle şehit eden Nistâs'tır. O esnada Müslüman olmayan Nistâs, zamanı tam bildirilmemekle birlikte ilerleyen dönemde İslâm'a girmiştir. Nistâs'ın Müslüman olmasında, Zeyd'i gözlemlemesinin, onun hâl ve hareketlerinin etkisi söz konusu olabilir. Zeyd (r.a.) hapiste kaldığı sürece geceleri namaz kılmış, gündüzleri oruç tutmuştur, putlar adına kesilen etlerden yememiştir. Öldürülmek için harem sınırları dışına götürüldüğünde önce iki rekât namaz kılmak istediğini söylemiştir. Namazdan sonra müşriklerin dininden vazgeçmesi hâlinde serbest bırakılacağı yönündeki sözlere iltifat etmemiştir. Ebû Süfyân'ın, "Ey Zeyd, Allah için doğruyu söyle! Şimdi senin yerine Muhammed'in öldürülmesini, böylece evine dönmeyi istemez miydin?" sözleri üzerine, "Yemin ederim ki şu anda ailemin yanına dönmek bir yana Muhammed'in (s.a.v.) ayağına bir diken batıp onu incitse gönlüm razı olmaz!" karşılığını vermiştir. Bu cevap karşısında Ebû Süfyân şaşkınlık içinde, "Doğrusu Muhammed'e inananların onu sevdiği gibi bir başkasını seven kimseyi görmedim!" demiştir. Bu esnada Nistâs da orada bulunmaktadır. Ebû Süfyân'ı ve oradakileri hayrete düşüren bu sözlerden o da etkilenmiş olmalıdır. Olayın ardından, Safvân'ın emriyle Zeyd'i (r.a.) okla şehit eden Nistâs'ın,⁸⁶⁵ Zeyd b. Desine'nin tutumu ve bağlılığından etkilenerek Müslüman olması kuvvetle muhtemeldir.

⁸⁶³ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Recî' Vak'ası", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/510.

⁸⁶⁴ Abdulhalim Oflaz, "Recî' Olayı'nda Esir Düşenlerin İslâm Tarihindeki Örneklikleri", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (01 Ekim 2018), 194.

⁸⁶⁵ Zekeriya Güler, "Zeyd b. Desine", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/317.

Müslüman olmadan önce, azatlısı olduğu Ümeyye ve Safvân'ın etkisinde hareket eden Nistâs, sonra Müslüman olmuştur ancak Müslüman olduğu vakit tespit edilememektedir. Recî' olayından sonra, Mekke fethinden önce Müslüman olduğu ifade edilebilir. Fetih günü Müslüman olduğuna dair bir bilgi bulunmaması, Müslümanlığının fetihten önce gerçekleştiğine işaret olarak değerlendirilebilir. Nistâs'ın Bedir ve Uhud'da Mekke müşrikleri tarafında ismi geçmekte, Zeyd b. Desine'nin şehadetinin ardından Müslümanlara yönelik düşmanca tavır gösterdiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Şehit ettiği Zeyd b. Desine'nin ve Zeyd'le (r.a.) birlikte şehit edilen Hubeyb b. Adî'nin (r.a.) Müslümanca tavırları, Nistâs'ın İslâm'a girmesinde kırılma noktası olabilir.

2.3.5. Şirk Üzere Ölenler

2.3.5.1. Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre

İslâm'a ve Müslümanlara karşı düşmanlığını sürdürerek Uhud Savaşı'nda da bulunan Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre, savaş esnasında Hz. Ali tarafından öldürülmüştür.⁸⁶⁶

2.3.5.2. Osman b. Abdullah b. Muğîre

Bedir Savaşı'ndan sonra yapılan Uhud Savaşı'na katılıp, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürmek için fırsat gözleyenlerden biri de Osman b. Abdullah'tır. Tam teçhizatlı bir şekilde alaca atının üzerinde duran Osman, Hz. Peygamber'i aramakta, "Sen kurtulursan ben kurtulmayayım!" diye haykırmaktadır. Resûlullah bu esnada dağ geçidine doğru yönelmiştir. Resûlullah'ı öldürmek için çabalayan Osman b. Abdullah'a Müslümanlar engel olmaktadır. Hâris b. Sımme, Osman'ın karşısına çıkarak bir süre onunla çarpışmış ve neticede Osman'ı bertaraf etmeye muvaffak olarak onu öldürmüştür. Onun zırhını, kalkanını ganimet olarak almıştır. Osman'ın zırhı ve kalkanı, Uhud günü elde edilen kıymetli bir ganimettir. Bu İslâm düşmanının öldürüldüğünü gören Hz. Peygamber, "Onu helak eden Allah'a hamdolsun." diyerek Allah'a şükretmiştir.⁸⁶⁷

2.3.5.3. Hâlid b. A'lem

Müşrikler safında Uhud Savaşı'na katılan Hâlid b. A'lem, Kuzmân tarafından öldürülmüştür.⁸⁶⁸

⁸⁶⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/279; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/326.

⁸⁶⁷ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/252-253; Şâmî, *Sübülü'l-hüda*, 4/209; Halebi, *İnsânü'l-uyûn*, 2/321.

⁸⁶⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/335.

2.3.5.4. Ebû Azze Amr b. Abdullah

Mekkeli müşrikler Bedir'den sonra yeni bir savaş için hazırlık yaptıkları esnada, Bedir'in intikamını almak için, şairlik yönü bulunan Ebû Azze'nin kendilerine destek vermesini istediklerinde, Hz. Muhammed'in kendisine iyilikle muamele ettiğini belirterek onlara destekte bulunmaktan uzak durmuştur. Ancak Bedir'de öldürülen Ümeyye b. Halef'in oğlu Safvân b. Ümeyye, onun şair kişiliğini ön plana çıkararak diliyle ve canıyla kendilerine yardım etmesini, eğer Ebû Azze savaştan dönerse kendisini zengin edeceğini, savaştan dönemezse de kendi çocukları gibi onun ailesini de gözeteceğini dile getirmiştir.⁸⁶⁹ Safvân b. Ümeyye'nin ve Übey b. Halef'in tahriki neticesinde⁸⁷⁰ Ebû Azze, esareti esnasında "Müslümanlar aleyhine faaliyette bulunmayacağına" dair verdiği söze muhalif davranmış, hem Mekke civarındaki kabileleri şiir ve konuşmalarıyla savaşa yönlendirmede etkili olmuş hem de savaşta Kureyş ordusunun içinde yer almıştır.⁸⁷¹

Uhud Savaşı'ndan sonra Mekke'ye doğru yola çıkan müşrikler, Hamrâülesed mevkinde bir süre konaklayarak oradan ayrılmışlardır. Orada uyuyakalan Ebû Azze ise geride kalmış, uyandıktan sonra da bir süre daha oyalanmıştır. Savaş sonrası düşmanı takibe çıkan Hz. Peygamber ve sahâbe Hamrâülesed'e geldiklerinde, uyuyakaldığı için Kureyş ordusunun arkada unuttuğu şair Ebû Azze ile karşılaşmışlardır. Ebû Azze, Müslümanlar tarafından yakalanarak Hz. Peygamber'e götürülmüş, kendisinin istemediği hâlde zorla savaşa çıkarıldığı iddiasıyla tekrar eman verilmesini istemiş ancak Hz. Peygamber (s.a.v.), "Mü'min, aynı delikten iki defa ısırılmaz! Mekke sokaklarında 'Muhammed'i iki kere aldattım!' demen için mi serbest bırakayım?" diyerek, esir edilen Ebû Azze'nin sözüne ihanet etmesi sebebiyle öldürülmesini emretmiştir.⁸⁷² Ebû Azze, Uhud'un devamı niteliğinde olan Hamrâülesed Gazvesi'nde yakalanarak verilen kararla öldürülmüştür.

⁸⁶⁹ Taberi, *Tarihü't-taberi : Tarihü'l-ümem ve'l-müluk*, 2/501.

⁸⁷⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335.

⁸⁷¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 10/265.

⁸⁷² Belazürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/335-336.

SONUÇ

Bedir Savaşı'nda Müslümanlar karşısında büyük bir hezimete uğrayan Mekkeli müşrikler, lider kadrosunun neredeyse tamamını kaybetmiştir. Müslümanları mağlup edeceklerine dair inançla yola çıkan Kureyş eşrafı, kendilerinden sayıca az olan ancak iman kuvvetiyle güç bulan Müslüman orduyla karşılaştıklarında, beklemedikleri yenilgiyi yaşamışlardır. Genel kabul gören rivayetlere göre; müşrikler Bedir'de yetmiş ölü yetmiş esir bırakmışlardır.

Kaynaklarda esir sayısı yetmiş, yetmiş dört, yetmişten fazla olarak geçmektedir. Yetmiş sayısı kesretten kinaye olarak kullanılabilmesi gibi, mevcut esir sayısının yuvarlanarak yaklaşık bir rakam ile ifade edilmesi de söz konusu olabilir.

Vâkıdî, kırk altı esiri ismen söylemiştir. En kapsamlı listenin yer aldığı İbn Hişâm'da, hocası İbn İshak'ın esir listesi ve İbn Hişâm'ın kendisinin eklediği isimler bulunmaktadır. İbn İshak'ın söylediği listede kırk üç kişiye ulaşıldığı söylenmiş ancak bunlardan birinin kim olduğu belirtilmeyerek kırk iki isme yer verilmiştir. (Anlaşılan o ki; kendisine işaret edilen ancak ismi verilmeyen bu esir, Abbas b. Abdülmuttalib'dir.) İbn Hişâm, bu isimlere ilaveten, İbn İshak'ın zikretmediği yirmi üç esir daha eklemiştir. Böylece İbn Hişâm'ın ismini verdiği esir sayısı altmış beşe ulaşmıştır. Belâzürî ise yirmi dokuz esir ismine yer vermiştir. Bu listeler bir arada değerlendirildiğinde ve listelerde yer almasa da rivayetlerden hareketle esir olduğu anlaşılan kimseler de eklendiğinde, esir alınan yetmiş bir kişiye ulaşılmıştır.

Esirler arasında, isimleri tespit edilemeyen, birinin halîfi veya mevlâsı olarak geçen kişiler mevcuttur. Bazılarının ise isimleri bilinmekle birlikte, nisbe ve soy bilgileri bulunmadığı için haklarında bilgiye ulaşılamamaktadır. Esirlerden, sadece Bedir Savaşı'nda ismi geçen, sonraki dönemlerde haklarında bilgi olmayan kimseler de vardır.

Kaynaklarda esir isimleri verilirken esirlerin mensup olduğu kabileye göre tasnif yapılmıştır. Kabilelerin veriliş sırası, kabilenin Hz. Peygamber'e soy yakınlığına göredir. Nesep bakımından Resûlullah'a daha yakın olan kabile ve esirleri önce verilmiş, soy itibarıyla yakından uzağa doğru bir sıralama takip edilmiştir. Bu yöntem, kabilelerin yazımını gerektiren hususlarda İslâm tarihi müelliflerinin genelde takip ettiği sıralama yöntemidir. Esirlerin kabilelerine göre dağılımı açısından, Kureyş'e mensup -Bedir Savaşı'na katılmayan Benî Adî ve Benî Zühre hariç- kabile kollarının hepsinden esirler olduğu görülmektedir.

Tespit edilen yetmiş bir esir arasında on sekiz halîf, altı mevlâ, bir köle bulunmaktadır. Esirlerin üçte birini oluşturan bu kesimin, savaşa çok istekli olmadıkları söylenebilir. Bu

kimseler, muhtemelen anlaşmalısı veya azatlısı olduğu kimselerin isteğiyle savaşa kerhen katılmışlardır. Müslümanlarla doğrudan düşmanlıkları bulunmayan bu kimselerin, zamanın asabiyet, hilf, velâ bağları çerçevesinde, eşrâfin destekçisi olarak savaşta buldukları anlaşılmaktadır. Bu halîf ve mevlâların birçoğunun savaştan sonraki durumlarına, gösterdikleri tutumlara kaynaklarda rastlanmamıştır. Halîf ve mevlâ olan bu kişilerin toplumun ileri gelenlerinden sayılmaması nedeniyle, haklarındaki bilgilerin sınırlı olduğu düşünülebilir.

Esirlerden iki kişi, savaş nihayete ermeden ve esirler hakkındaki karar belli olmadan önce, çıkan bir karışıklık esnasında öldürülmüştür. İki esir, fidye hükmünden hariç tutularak, İslâm'a ve Müslümanlara yönelik haddi aşan düşmanlıkları ve fiilî eziyetleri nedeniyle ölümle cezalandırılmıştır. Bir esir, esareti esnasında Medine'de vefat etmiştir. Otuz kişi fidye karşılığı serbest kalmıştır, fidye miktarları mali imkânlarına göre farklılık göstermektedir. Bir kişi, Kureyş'in esir aldığı bir Müslüman'la mübadele edilmek suretiyle serbest bırakılmıştır. Üç esirden fidye alınmamıştır, malı olmayan bir esir ise kendisinden alınan sembolik, basit bir şey ile serbest kalmıştır. Üç kişi söz/teminat karşılığında serbest bırakılmıştır. Diğer yirmi sekiz kişinin esaretten kurtuluş şekline ulaşılamamıştır. Bu kalan esirlerden mali durumu fidye ödemeye müsait olmayan ve okuma yazma bilen esirler, on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest kalmış olmalıdır. Okuma yazma bilmiyorlarsa muhtemelen fidyesiz serbest bırakılanlar arasındadırlar.

Esirlerden dokuz kişinin şirk üzere öldüğü görülmektedir. Yirmi dört kişi, farklı zamanlarda İslâm'ı kabul etmiştir. Bu rakam, esirlerin üçte birini oluşturmaktadır. Bu esirlerden dört kişi, esaretten kurtulmalarının akabinde İslâm'ı kabul etmişlerdir. Müslüman oldukları bilinen esirlerin yarısı, yani on iki kişi tulekâ grubundan, Mekke fethi ve sonrasında Müslüman olanlardandır. Diğer otuz sekiz esirin Müslüman olup olmadıklarına dair bilgiye ulaşılamamıştır. Bu kişilerin genelini halifler, mevlâlar ve toplumda önemli pozisyonu olmayan kimseler oluşturduğundan dolayı, Bedir esirleri arasında isimlerinin geçmesi dışında pek çoğunun hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Bedir esirlerinin, savaştan sonra önemli olaylarda isimlerinin geçtiği görülmektedir. Mekke'den Hz. Peygamber'e istihbarat sağladığı bilinen Abbas b. Abdülmuttalib, Bedir'de esir edilenlerden biridir. Hudeybiye Antlaşması'nda Kureyş tarafında birincil görev üstlenen Süheyl b. Amr, Bedir'de esir edilenler arasındadır. Mekke fethinde Kureyş müşrikleri tarafında ismi geçen Bedir esirlerinin, fethin ardından diğer Kureyşliler gibi Müslüman oldukları fark edilmektedir. Huneyn Savaşı'nda ordunun dağılmasına sebep olan tulekâ grubu

arasında Bedir esirlerinden isimler varken, ordunun kendine gelmesinde rol oynayan kişi de Bedir esirlerinden olan Abbas'tır. Hz. Peygamber'le birlikte Tebük Seferi'ne, Vedâ Haccı'na katılan Bedir esirlerine ulaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Mekke'deki çalkantılı ortamda vazife üstlenerek, yaptığı konuşmalarla şehir halkının riddeye karışmasına engel olan isim -Süheyl b. Amr- bir Bedir esiridir. Ridde hareketiyle mücadelede görevlendirilenler arasında Bedir'de esir edilenlerden birinin -Hâlid b. Esfîd- yer aldığı görülmektedir. Hz. Ömer dönemindeki fetih hareketlerinde yer alan Bedir esirleri vardır.

Ashâb, Bedir'de ele geçirilen esirlere Hz. Peygamber'in emriyle iyi muamelede bulunmuştur. Olumlu muameleden etkilenen bazı kimselerin, hemen İslâm'ı kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak ısrarla düşmanlığını sürdürenler de vardır. İntikam duygusuyla hareket eden bu kimseler, Uhud'da da var güçleriyle savaşmışlar, savaş esnasında içlerinden öldürülenler olmuştur. Genel anlamda düşmanlıklarının kırılması, Mekke fethine kadar uzamıştır. Fetihle birlikte Kureyş'in gücü kırılınca, insanların İslâm'ı kabul etmede çekincelerinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Fetih sonrasında İslâm'ı seçen bu kimselerden, İslâm'a önemli hizmette bulunanlar, halifeler dönemindeki fetih ve cihat hareketlerine katılanlar dikkat çekmektedir.

Ek-1: Bedir Esirleri Tablosu

	Esirin İsmi	İsmine Yer Veren Müellifler	Kabileleri	Esir Eden Sahâbî	Fidye Bedeli	Fidyelerini Getiren Kişi	Müslüman Olma Durumu	Toplumdaki Konumu
1	Abbas b. Abdülmuttalib (Ebu'l-Fazl)	Belâzürî	Benî Hâşim b. Abdümenâf (Hz. Peygamber'in amcasıdır. Hz. Peygamber'in eşlerinden Meymûne bt. Hâris ile Hz. Abbas'ın eşi Ümmü'l-Fazl, anne baba bir kardeşir.)	Ebu'l-Yeser	4000 dirhem veya 40 ukuyye	Abbas (r.a.) Mekke'ye döndüğünde kölesi Ebû Râfi' ile fidye bedelini göndermiştir.	Müslüman olmuştur. (Müslüman olma zamanı hakkında farklı görüşler vardır, Müslümanlığını ilan etmesi Mekke fethine yakındır.)	Çok mal sahibi kişilerdendir. Kâbe hizmetlerinden Rifâde, Sikâye ve İmâre görevlerini üstlenmiştir. Kureyş reislerinden biri kabul edilmektedir.
2	Akıl b. Ebû Tâlib (Ebû Yezîd / Ebû İsâ)	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Hâşim b. Abdümenâf (Resûlullah'ın amcasının oğludur.)	Ubeyd b. Evs ez-Zaferî	4000 dirhem veya 40 ukuyye	Fidyelerini amcası Abbas b. Abdülmuttalib göndermiştir.	Hudeybiye yılında veya hicri 8 yılının başında Müslüman olmuştur.	Arapların efendilerinden kabul edilen, kendisine itibar edilen biridir. Nesep bilginidir.
3	Nevfel b. Hâris (Ebu'l-Hâris)	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Hâşim b. Abdümenâf (Resûlullah'ın amcasının oğludur.)	Cebbâr b. Sahr	4000 dirhem veya 1000 mızrak	Fidyelerini, amcası Abbas b. Abdülmuttalib'in gönderdiği veya kendisinin ödediğine dair iki farklı rivayet bulunmaktadır.	Esaretten kurtulduktan sonra Müslüman olarak Mekke'ye dönmüş, Müslümanlığını Hendek günlerinde ilan etmiştir.	Şiirle meşguliyeti vardır. Amcası Abbas'la ortaklığının olması mali durumunun iyi olduğuna işaretir. Benî Hâşim'den Müslüman olanların yaşça en büyüğüdür.
4	Utbe / İbn Cahdem / Utbe b. Amr b. Cahdem	Vâkıdî "Utbe" ve "İbn Cahdem" şeklinde ayrı	Benî Hâris b. Fihr kabilesine mensup olup Benî Hâşim'den	Cebbâr b. Sahr	4000 dirhem	Fidyelerini Abbas (r.a.) göndermiştir.	Bilmiyor.	Kureyş'e mensubiyeti olmakla birlikte Kureyş'in başka

			kişiler olarak vermektedir. İbn Hişam da “Utbe” ve “Utbe b. Amr b. Cahdem” olarak ayrı ayrı yazmaktadır. Ayrı verilen bu isimlerin aslında tek bir kişi olduğu, yani Utbe b. Amr b. Cahdem olduğu anlaşılmalıdır. İsmi, hem Benî Hâşim’de hem Benî Hâris b. Filhr’de geçtiği için iki ayrı kişi zannedilmiş olabilir.	Abbas b. Abdülmuttalib’in halifüdür.						bir kabilesinin halifüdür.
5	Sâib b. Ubeyd (Ebû Şâfî’)	Vâkîfî ve İbn Hişam Belâzürî	Benî Muttalib b. Abdümenâf	Seleme b. Eslem el-Eşhelî	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Fidyasını kendisi ödemiştir.	Fidyeyi ödedikten sonra Müslüman olmuştur.	Bedir’de Benî Hâşim’in sancağını taşıyan isimdir.		
6	Ubeyd / Nu’ mân b. Amr b. Alkame	Vâkîfî ve Belâzürî “Ubeyd” ismi ile, İbn Hişam “Nu’ mân” ismi ile vermiştir.	Benî Muttalib b. Abdümenâf	Seleme b. Eslem el-Eşhelî	Mali olmadığı ve fidye bedelini de kimse getirmediği için fidyesiz serbest bırakılmıştır.	-	Bilinmiyor.	Malinin olmaması ve onun için kimsenin fidye getirmemesi, Kureyş’in ileri gelenlerinden olmadığını göstermektedir.		
7	Akıl b. Amr	İbn Hişam	Benî Muttalib b. Abdümenâf kabilesinin halifüdür.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halifdir.		
8	Temim b. Amr	İbn Hişam	Benî Muttalib b.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş	-	Bilinmiyor.	Halifdir.		

	(Akıl'ın kardeşi)			Abdümenâf kabilesinin halifdir.		Belirtilmemiş.	şekli belirtilmemiştir.				
9	Temüm b. Amr'ın oğlu	İbn Hişam	İbn Hişam	Benî Muttalib b. Abdümenâf kabilesinin halifdir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilimmiyor.	Halifdir.		
10	Ukbe b. Ebû Muayt (Ebu'l-Velfid)	Vâkıdî Belâzürî	Vâkıdî de Belâzürî	Benî Abdüşems b. Abdümenâf (Hz. Peygamber'in halasının kızı Ervâ bt. Küreyz ile evliliği vardır.)	Abdullah b. Seleme el-Aclânî	İslâm'a karşı hadî aşan düşmanlığı, Müslümanlara yaptığı eziyetleri nedeniyle ölümlerle cezalandırılmıştır.	-	Şirk üzere ölmüştür.	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarındandır.		
11	Hâris b. Ebû Vecre / Hâris b. Ebû Vecre / İbn Ebû Vehre	Vâkıdî de "Hâris b. Ebû Vecre", Belâzürî'de "Hâris b. Ebû Vecre" olarak geçmektedir. İbn Hişam İbn İshak'ın "Hâris b. Ebû Vecre" olarak bahsettiği kişinin "İbn Ebû Vehre" olduğunu ifade etmektedir.	Vâkıdî de "Hâris b. Ebû Vecre", Belâzürî'de "Hâris b. Ebû Vecre" olarak geçmektedir. İbn Hişam İbn İshak'ın "Hâris b. Ebû Vecre" olarak bahsettiği kişinin "İbn Ebû Vehre" olduğunu ifade etmektedir.	Benî Abdüşems b. Abdümenâf	Sa'd b. Ebû Vakkâs	4000 dirhem	Fidyasını amca oğlu Velfid b. Ukbe getirmiştir.	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	Ömrü uzun olan muammerûndandır.		
12	Amr b. Ebû Süfyan	Vâkıdî İbn Hişam Belâzürî	Vâkıdî İbn Hişam Belâzürî	Benî Abdüşems b. Abdümenâf (Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Habîbe ile kardeş olduğundan	Ali b. Ebû Tâlib	Babası Ebû Süfyan'ın esir aldığı İbn Ekkâl ile mübadele edilmek suretiyle serbest kalmıştır.	-	Bilimmiyor.	Mekke liderlerinden Ebû Süfyan'ın oğludur.		

13	Ebu'l-Âs b. Rebî (Lakîtt)	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	dolayı, Hz. Peygamber'in kayınbiraderidir.) Benî Abdüşems b. Abdümenâf (Hz. Hatice'nin yeğenidir. Hz. Zeyneb'le evliliğinden dolayı Hz. Peygamber'in damadıdır.)	Hırâş b. Summe	Mekke'de bulunan Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesi sözü alınarak, fidyesiz serbest bırakılmıştır.	Hz. Zeyneb, kocasının kardeşi Amr b. Rebî' ile fideye göndermiş ancak Ebu'l-Âs, fidenin kendisine iade edilmesiyile fidyesiz serbest kalmıştır.	Hudeybiye'den beş ay önce Müslüman olmuştur.	Ticaretile uğraşan ve mal, emanet, ticaret konularında Mekke'de kabul gören "emin" bir kimsedir. "Bathâ'nın Aslan Yavrusu" anlamına gelen "Cervu'l-Bathâ" lakabıyla bilinmektedir. Halîftir.
14	Ebü Rîşe	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinin halîfidir.	Belirtilmemiş.	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Amr b. Rebî'	Bilinmiyor.	Halîftir.
15	Amr b. Ezrak	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinin halîfidir.	Belirtilmemiş.	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Amr b. Rebî'	Bilinmiyor.	Halîftir. Tâifli Hâris b. Kelede'nin Rumî olan ve demircilikle uğraşan kölesi Ezrak'ın oğludur. Halîftir.
16	Ukbe b. Hâris b. el-Hadramî / Ukbe b. Abdülhâris b. el-Hadramî	Vâkıdî, "Ukbe b. Hâris" şeklinde, İbn Hişâm "Ukbe b. Abdülhâris" şeklinde vermektedir.	Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinin halîfidir.	Umâra b. Hazm	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Amr b. Süfyân b. Ümeyye	Bilinmiyor.	Halîftir.
17	Ebu'l-Âs b. Nevfel b. Abdüşems	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Abdüşems b. Abdümenâf (Hz. Peygamber'in babası Abdullah b. Abdülmuttalib'in	Ammâr b. Yâsir	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Fidyesini amcasının oğlu getirmiştir, isim belirtilmemiştir.	Bilinmiyor.	-

18	Hâlid b. Esîd b. Ebu'l-İs	İbn Hişâm	teyzesinin oğludur.) Benî Abdüşems b. Abdümenâf	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Feth yılı Müslüman olmuştur. (Müellefe-i kulûbdan ve tulekâdandır.)	Mekke fethedildiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Mekke valisi olarak görevlendirdiği Artâb b. Esîd'in kardeşidir. Mevlâdır.
19	Ebu'l-Arif Yesâr	İbn Hişâm	Benî Abdüşems b. Abdümenâf kabilesinden Âs b. Ümeyye'nin mevlâsıdır.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Mevlâdır.
20	Adî b. Hıyâr	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Nevfel b. Abdümenâf	Hırâş b. Summe	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Cübeyr b. Mut'im	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	Hadis râvisi olan ve Kureyş eşrafından kabul edilen Ubeydullah b. Adî'nin babasıdır. Halîftir.
21	Osman b. Abdüşems	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Mudar'ın Kays Aylan kolundan Mâzin kabilesine mensup olup, Benî Nevfel b. Abdümenâf kabilesinin halffidir.	Hârîse b. Nu'mân	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Cübeyr b. Mut'im	Bilinmiyor.	Halîftir.
22	Ebü Sevr	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Nevfel b. Abdümenâf kabilesinin halffidir.	(Ebû) Mersed el-Ğanevî	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Cübeyr b. Mut'im	Bilinmiyor.	Halîftir.
23	Nebhân	İbn Hişâm	Benî Nevfel b. Abdümenâf kabilesinin mevlâsıdır.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Mevlâdır.
24	Ebü Azîz b. Umeyr	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Abdüddâr b. Kusay	Ebu'l-Yeser veya bir başka	4000 dirhem	Annesinin gönderdiği	İhtilaf bulunmakla	Sancaktarlık vazifesini yerine

	(Zürâre)	Belâzürî		Müslüman		Fidye miktarı	fidyeyi Talha b. Ebû Talha getirmiştir.	birlikte, Müslüman olduğu ifade edilmektedir. İslâm'ı kabul etme zamanı belirtilmemiştir.	getirenlerdendir. Bedir'de müşriklerin sancagını taşıyan üç kişiden biridir. Uhud'da da Kureys'in sancaktarlığını yapmıştır. Müslümanların sancaktarlığını yapan Mus'ab b. Umeyr'in kardeşidir.
25	Esved b. Âmir b. Hâris b. Sebbâk	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Abdüddâr b. Kusay kabilesinin halfîdir.	Hamza b. Abdülmuttalib	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Talha b. Ebû Talha	Bilinmiyor.		
26	Akîl	İbn Hişâm	Yemen'den olup Benî Abdüddâr b. Kusay kabilesinin halfîdir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.		Halfîtir.
27	Sâib b. Ebû Hubeyş b. Muttalib b. Esed	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay	Abdurrahman b. Avf	4000 dirhem	Osman b. Ebû Hubeyş	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	-	
28	Hâris b. Âiz b. Esed	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay	Hânb b. Ebû Beltea	4000 dirhem	Osman b. Ebû Hubeyş	Bilinmiyor.	-	
29	Sâlim b. Şemmâh	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Esed b. Abdüluzzâ kabilesinin halfîdir.	Sa'd b. Ebû Vakkâs	4000 dirhem	Osman b. Ebû Hubeyş	Bilinmiyor.	Halfîtir.	
30	Huveyris b. Abbâd b. Osman b. Esed	İbn Hişâm Belâzürî	Benî Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	-	
31	Ubeydullah b. Humeyd	İbn Hişâm	Benî Esed b. Abdüluzzâ b.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli	-	Zamanı belirtilmemekle	-	

32	Mâlik b. Abdullah b. Osman / Mâlik b. Ubeydullah b. Osman	Vâkıdî "Mâlik b. Abdullah" şeklinde, Belâzürî "Mâlik b. Ubeydullah" şeklinde vermiştir. İbn Hişâm, esirlerin isimlerini sayarken Mâlik'i söylememiş, Bedir'de müşriklere öldürülenler başlığında "Mâlik b. Ubeydullah" şeklinde vererek esir aldıktan sonra öldüğünü belirtmiştir.	Kusay	Benî Teym b. Müire	Kutbe b. Âmir b. Hadîde	Esareti esnasında vefat etmiştir.	-	birlikte, Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.	Müslümanların safında bulunan Talha b. Ubeydullah'ın kardeşi olduğu rivayet edilmektedir.
33	Müsâfîr' b. İyâd b. Sahr b. Âmir	İbn Hişâm	Benî Teym b. Müire	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Sahâbeden kabul edilmektedir, ne zaman Müslüman olduğu belirtilmemiştir.	Şairlik yönü kuvvetlidir.	
34	Câbir b. Zübeyr	İbn Hişâm	Benî Teym b. Müire kabilesinin halifdir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halîfdir.	
35	Hâlid b. Hişâm b. Muğîre	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müire	Sevâd b. Gazîyye	4000 dirhem	Abdullah b. Ebû Rebîa	Net olmamakla birlikte, Mekte'nin	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm	

									fethinden sonra Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. (Müellefe-i kulûbdan ve tulekâdandır.)	düşmanlarından olan Ebû Cehil'in kardeşidir.
36	Ümeyye b. Ebû Huzeyfe b. Muğîre	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müurre	Bilâl-i Habeşî	4000 dirhem	Abdullah b. Ebû Rebîa	Abdullah b. Ebû Rebîa	Uhud Savaşı'nda bulunmuş, savaş esnasında şirk üzere ölmüştür.	-	-
37	Osman b. Abdullah b. Muğîre	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müurre	Vâkıd b. Abdullah et-Temîmî	4000 dirhem	Abdullah b. Ebû Rebîa	Abdullah b. Ebû Rebîa	Uhud Savaşı'nda bulunmuş, savaş esnasında şirk üzere ölmüştür.	-	-
38	Velfid b. Velfid b. Muğîre (Ebu'l-Velfid)	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müurre	Abdullah b. Cahş veya Selîf b. Kays el-Mâzîmî	Babası Velfid b. Muğîre'nin, değeri 100 dinara ulaşan, geniş bir zırh, kılıç ve miğferden oluşan savaş teçhizatı	Kardeşleri Hâlid b. Velfid ve Hişâm b. Velfid	Kardeşleri Hâlid b. Velfid b. Muğîre'nin oğludur. Meşhur komutan Hâlid b. Velfid'in kardeşidir.	Fidyesi verilerek esaretten kurtulduktan sonra, kardeşleriyle Mekke'ye dönerken Müslüman olduğunu açıklamıştır.	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarından olan Velfid b. Muğîre'nin oğludur. Meşhur komutan Hâlid b. Velfid'in kardeşidir.	
39	Kays b. Sâib	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müurre	Abde b. Hashâs	İçinde aynı malların da bulunduğu, toplam değeri 4000 dirheme ulaşan fidyeye bedeli	Kardeşi Ferve b. Sâib	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	Ömrü uzun olan muammeründandır.	-	
40	Sayfî b. Ebû Rifâa	Vâkıdî İbn Hişâm Belâzürî	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Müurre (Hz. Hatice'nin Resûlullah'tan önce evlilik yaptığı Atîk'ten olan "Ümmü	Belirtilmemiş.	Malı olmadığı veya söz verdiği hâlde bedeli göndermediği için fidyeye serbest kalmıştır.	-	Bilinmiyor.	-	-	

41	Ebu'l-Münzir b. Ebû Rifâa	Vâkıdı İbn Hişâm	Muhammed" künyesi kızı ile evliliği olduğu için, Hz. Peygamber'in üvey damadıdır.)	Belirtilmemiş.	2000 dirhem	Fidye kimin gönderdiği geçmemektedir.	Bilinmiyor.	-
42	Ebü Atâ Abdullah	Vâkıdı İbn Hişâm	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürre	Sa'd b. Ebû Vakkâs	1000 dirhem	Fidye kimin gönderdiği geçmemektedir.	Bilinmiyor.	-
43	Muttalib b. Hantab (Ebû Abdullah)	Vâkıdı İbn Hişâm Belâzüri	Benî Mahzûm b. Yakaza b. Mürre	Ebü Eyyûb el-Ensârî	Fidyesiz serbest bırakılmıştır.	-	Zamanı belirtilmemekle birlikte, Müslüman olduğu bilinmektedir.	-
44	Hâlid b. A'lem	Vâkıdı İbn Hişâm Belâzüri	Huzâ'n veya Ukaylı olup Benî Mahzûm kabilesinin halfidir.	Hubâb b. Münzir b. Cemûh	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	İkrime b. Ebû Cehil	Uhud Savaşı'nda bulunmuş, savaş esnasında şirk üzere ölmüştür.	Haliftr. Bedir Savaşı'ndan kaçarken esir edilen ilk kişi olup kaçıdığı esnada söylediği beyitler, şiirle meşguliyetinin olduğunu göstermektedir.
45	Abdullah b. Übey b. Halef	Vâkıdı İbn Hişâm Belâzüri	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Ferve b. Amr el-Beyâdi	Fidye miktarı belirtilmemiştir.	Babası Übey b. Halef	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarından olan Übey b. Halef'in oğlu, Ümeyye b. Halef'in yeğenidir.
46	Amr b. Übey b. Halef	İbn Hişâm	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm

47	Ebû Azze Amr b. Abdullâh b. Vehb	Vâkıdı İbn Hişâm Belâziürî	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Belirtilmemiş.	Malı olmaması gerekeciyle ve Müslümanlar aleyhine olan işlerde bulunmama sözü karşılığında fidesiz serbest bırakılmıştır.	-	Şirk üzere ölmüştür. (Verdiği sözde durmamış, Uhud Savaşı'nda bulunmuştur. Savaş sonrası Müslümanların Kureyş'i takip için çıktığı Hamrâülesed Seferi'nde esir edilerek, Müslümanlara verdiği söze ihaneti nedeniyle öldürülmüştür.)	düşmanlarından olan Übey b. Halef'in oğlu, Umeyye b. Halef'in yeğenidir. Kureyş'in meşhur şairlerindedir.
48	Vehb b. Umeyr	Vâkıdı İbn Hişâm Belâziürî	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Rifâa b. Râfi' ez-Zürakî	Hız. Peygamber'e (s.a.v.) suikast düzenlemeye niyet ederek, oğlunun fidesini ödemek bahanesiyle gelen babası Umeyr'in Müslüman olmasının ardından fidesiz serbest bırakılmıştır.	Babası Umeyr b. Vehb	Babası Umeyr'in Müslüman olmasıyla birlikte serbest bırakılmış, ardından o da Müslüman olmuştur.	Müslüman olmadan önce "Kureyş şeytanlarından biri" diye nitelenen Umeyr b. Vehb'in oğludur.
49	Rebîa b. Derrâc	Vâkıdı İbn Hişâm	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Belirtilmemiş.	Kendisinden fide olarak sembolik, göstermelik, basit	-	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	-

50	Fâkih	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinden Ümeyye b. Halef'in mevlâsıdır. Benî Şemmâh b. Muhârib b. Fihr kabilesine mensup olduğu iddiası vardır.	Sa'd b. Ebû Vakkâs	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Mevlâdır.
51	Ebû Rühm b. Abdullah	İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinin halifidir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halifdir.
52	İsmi meçhul biri	İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinin halifi olup ismi bilinmemektedir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halifdir.
53	Nistâs	İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinden Ümeyye b. Halef'in mevlâsıdır.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Zamanı tam tespit edilememekle birlikte, Recî' Vakası'ndan sonraki dönemde Müslüman olmuştur.	Mevlâdır.
54	İsmi meçhul biri	İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinden Ümeyye b. Halef'in mevlâsı olup ismi bilinmemektedir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Mevlâdır.
55	Ebû Râfi'	İbn Hişâm	Benî Cumah kabilesinden Ümeyye b. Halef'in kölesidir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Köledir.
56	Ebû Vedâa b.	Vâkıdî ve İbn	Benî Sehm b.	Belirtilmemiş.	4000 dirhem	Oğlu Muttalib b.	Mekke'nin fethi	Esirlerden fidiyesi

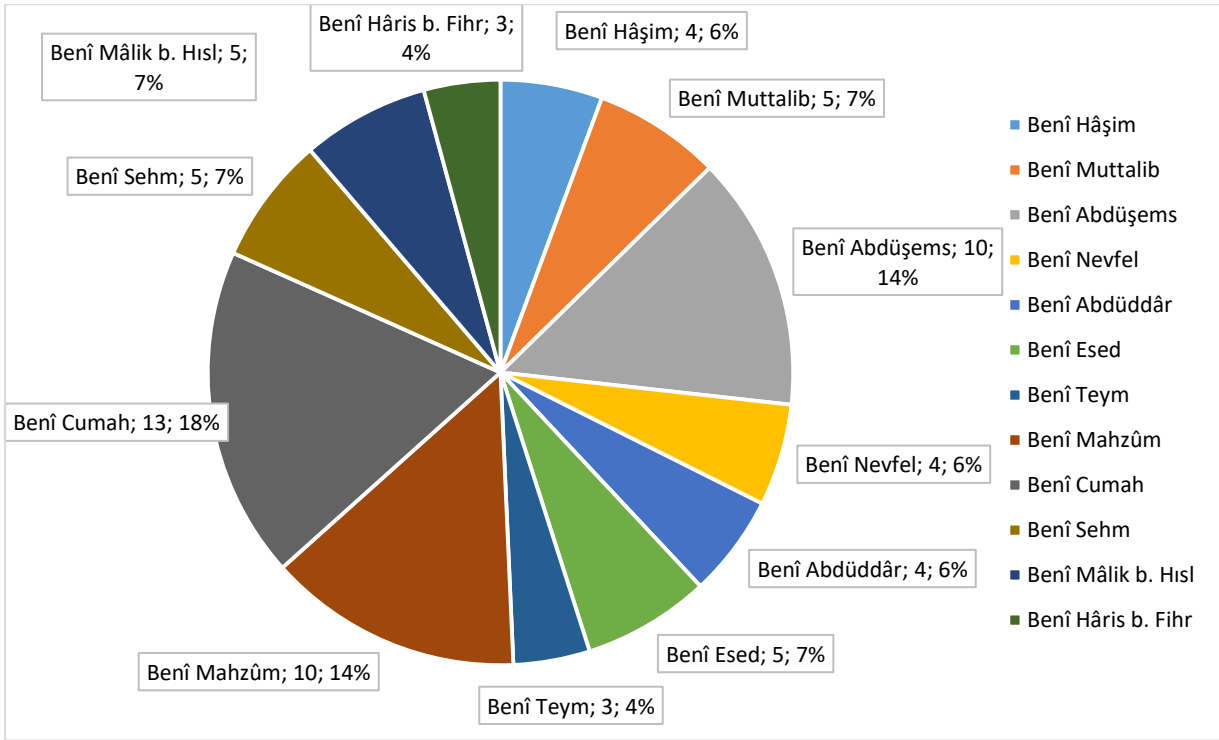
	Dubeyre / Ebû Vedâa b. Subeyre (Hâris)	Hişâm "Ebû Vedâa b. Dubeyre" olarak vermiştir. Belâziirî, Bedir esirlerini topluca verdiği kısımda ismini söylememiş ancak Benî Sehm'in nesebinden bahsederken, "Ebû Vedâa b. Subeyre" olarak bahsetmiş, onun Bedir'de esir edildiğini belirtmiştir.	Amr b. Hüsays b. Ka'b			Ebû Vedâa	ile kendisi ve oğlu Müslüman olmuştur. (Tulekâdandılar.)	ödenerek kurtarılan ilk kişidir.
57	Ferve b. Huneys / Ferve b. Kays	Vâkıdî "Ferve b. Huneys" şeklinde, İbn Hişâm "Ferve b. Kays" şeklinde vermiştir.	Benî Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b	4000 dirhem	Sâbit b. Akrem	Amr b. Kays	Bilinmiyor.	-
58	Hanzale b. Kabîsa	Vâkıdî "Hanzale b. Kabîsa" şeklinde, İbn Hişâm "Hanzale b. Kabîsa" şeklinde vermiştir.	Benî Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	Osman b. Maz'un	-	Bilinmiyor.	-
59	Haccâc b. Hâris / Haccâc b. Kays	Vâkıdî "Haccâc b. Hâris" şeklinde, İbn Hişâm "Haccâc b. Kays" şeklinde vermiştir.	Benî Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	Abdurrahman b. Avf (Esir kaçmış, Ebû Dâvûd el-Mâzinî tekrar esir almıştır.)	-	Bilinmiyor.	-
60	Eslem	İbn Hişâm	Benî Sehm kabilesinden Nübeyh b.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	Belirtilmemiş.	-	Bilinmiyor.	Mevlâdır.

61	Süheyl b. Amr	Vâkıdî İbn Hişâm Belâziür	Haccâc'ın mevlâsıdır.	Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey	Sa'd b. Ebû Vakkâs attığı ok ile yaralamış, Mâlik b. Duşşüm esir almıştır.	4000 dirhem	Süheyl'in fidyesi için gelen Mikrez b. Hafs onun yerine esir almış, serbest kalan Süheyl'in Mekke'den fdye bedelini göndermesiyle Mikrez de serbest bırakılmıştır.	Feth yılı Müslüman olmuştur. (Müellefe-i kultübdan ve tulekâdandır.)	Kureyş eşrâfından, Mekke ileri gelenlerindedir. Kureyş'in hatibidir. Varlıklı bir kimsedir.
62	Abd b. Zem'a	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey (Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Sevde ile kardeş olduğundan dolayı, Hz. Peygamber'in kayınbiraderidir.)	Umeyr b. Avf	-	Esarettten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	Sahâbenin itibarlı ve saygın kimselelerinden kabul edilmiştir.
63	Abdüluzzâ (Abdurrahman) b. Meşnû' ("Abdüluzzâ" olan ismi, Müslüman olduktan sonra "Abdurrahman" olarak değiştirilmiştir.)	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey (Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Sevde'nin kardeşi Ümeyme bt. Zem'a ile evliliğinin olması yönüyle Hz. Peygamber'le akrabalığı	Nu'mân b. Mâlik	-	Esarettten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Mekke'nin fethi ile Müslüman olmuştur. (Tulekâdandır.)	-

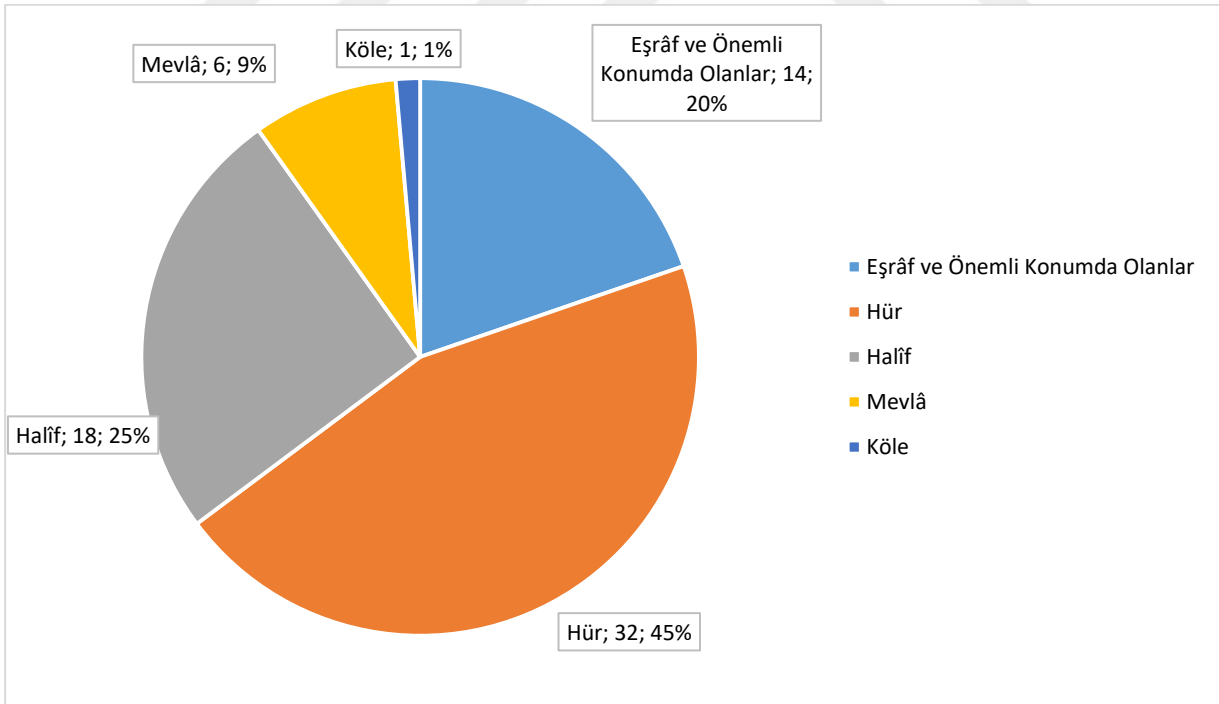
64	Habîb b. Câbir	İbn Hişâm	vardır.) Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	-
65	Sâib b. Mâlik	İbn Hişâm	Benî Mâlik b. Hısl b. Âmir b. Lüey	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	-
66	Tufeyl b. Ebû Kuney'	Vâkıdî İbn Hişâm	Benî Hâris b. Fihr	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	-
67	Şâfi'	İbn Hişâm	Yemen bölgesinden olup Benî Hâris b. Fihr kabilesinin halffidir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halîfir.
68	Şeff'	İbn Hişâm	Yemen bölgesinden olup Benî Hâris b. Fihr kabilesinin halffidir.	Belirtilmemiş.	Esaretten kurtuluş şekli belirtilmemiştir.	-	Bilinmiyor.	Halîfir.
69	Nadr b. Hâris	İsmi esir listelerinde geçmemektedir ancak hakkında bahsedilen olaylardan hareketle, esir alındığı anlaşılmaktadır.	Benî Abdüddâr b. Kusay	Mikdâd b. Amr	İslâm'a karşı haddi aşan düşmanlığı, Müslümanlara yaptığı eziyetleri nedeniyle ölümle cezalandırılmıştır.	-	Şirk üzere ölmüştür.	Sancaktarlık vazifesini yerine getirenlerdendir. Bedir'de müşriklerin sancagını taşıyan üç kişiden biridir. Kureyş'in zenginlerinden, Benî Abdüddâr ailesinin ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarındandır.
70	Ümeyye b. Halef	İsmi esir listelerinde geçmemektedir ancak hakkında bahsedilen	Benî Cumah b. Amr b. Hüsay b. Ka'b	Abdurrahman b. Avf	Esirlere yapılacak uygulamanın belli olmasından önce, Müslüman olduğu için	-	Şirk üzere ölmüştür.	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarındandır. İslâm'ın azılı

71	Ali b. Ümeyye b. Halef	İsmi esir listelerinde geçmemektedir ancak hakkında bahsedilen olaylardan hareketle, esir alındığı anlaşılmaktadır.	Benî Cumah b. Amr b. Hüsayn b. Ka'b	Abdurrahman b. Avf	İşkenceler yaptığı kölesi Hz. Bilâl'in onu görmesi ve Müslümanlara çağrıda bulunmasıyla öldürülmüştür.	-	Şirk üzere ölmüştür.	Kureyş ileri gelenlerinden ve en şedit İslâm düşmanlarından olan Ümeyye b. Halef'in oğlu, Übey b. Halef'in yeğenidir.
----	-----------------------------------	---	-------------------------------------	--------------------	--	---	----------------------	---

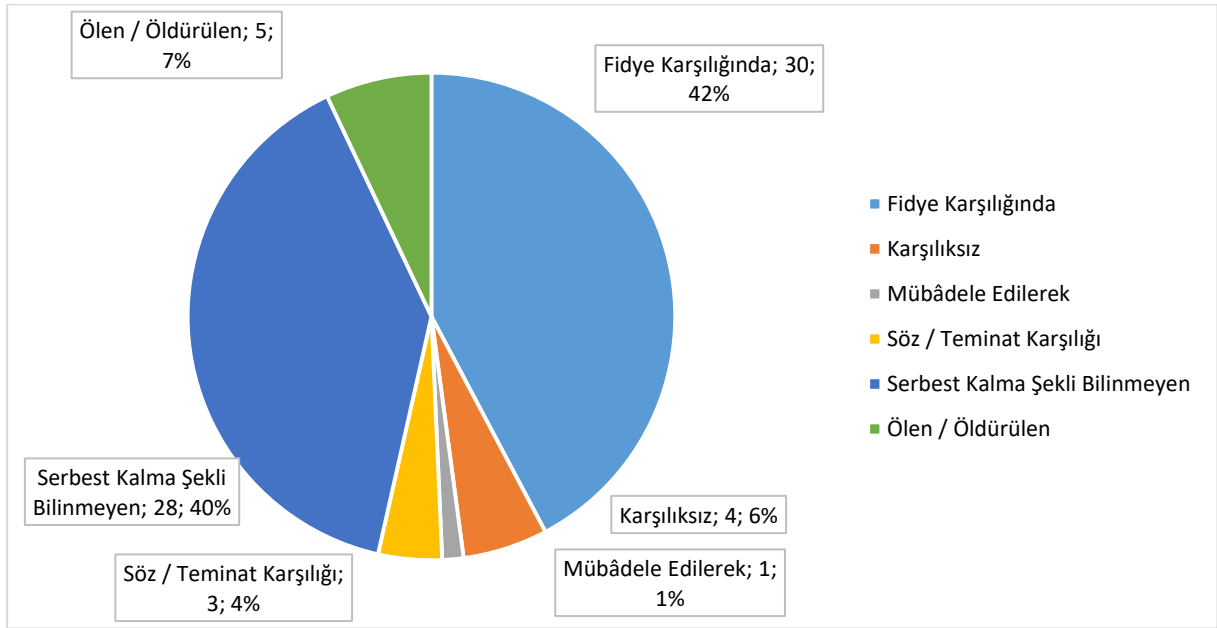
Ek-2: Kabilelerine Göre Esirler Grafiği

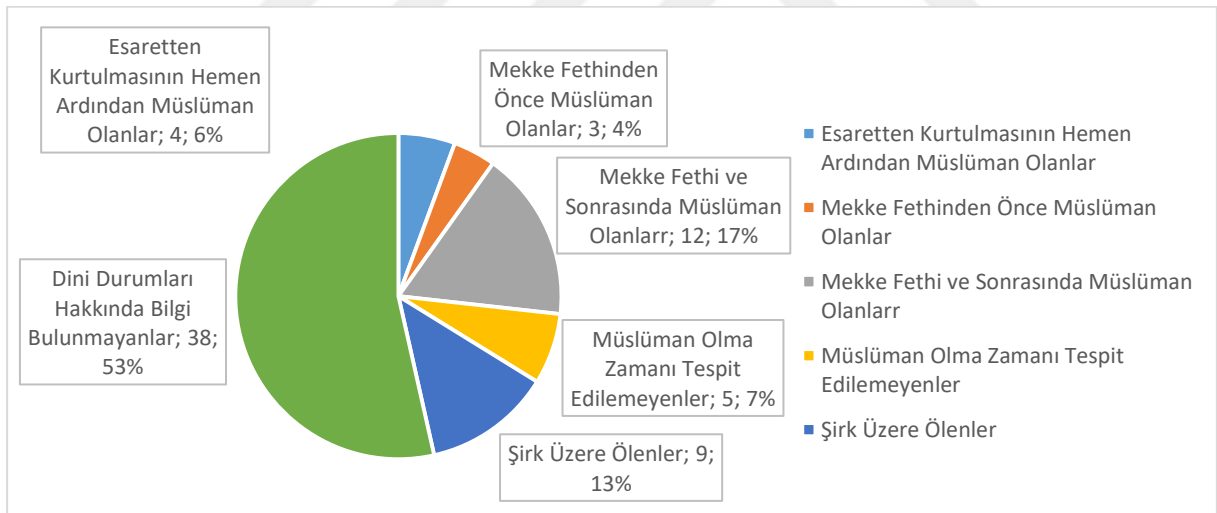
Ek-3: Esirlerin Sosyal Konumları Grafiği

Ek-4: Esirlerin Serbest Kalma Şekilleri Grafiği

Ek-5: Esirlerin Dinî Tutumları Grafiği

BİBLİYOGRAFYA

- Ağırman, Cemal. “Müksirûn”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/532-533. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Ağırman, Cemal. “Velid b. Velid”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/37. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ahatlı, Erdinç. “Utbe b. Gazvân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/235. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1. Basım, 1995.
- Apak, Adem. “İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 177-194.
- Apak, Adem - Demircan, Adnan. *Hz. Peygamber Döneminde Müşriklerle İlişkiler*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 1. Basım, 2021.
- Ataş, Hacı. “Bedir Gazvesi Kapsamında Ortak Hadis ve Siyer Rivayetleri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 65 (2018), 632-649.
- Aycan, İrfan. “Ebû Süfyân”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/230-232. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Aycan, İrfan. “Nadr b. Hâris”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/280-281. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Aydınlı, Abdullah. “Ebû Râfi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/211. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Azimli, Mehmet. “Bedir Savaşı Çerçevesinde Bazı Mülahazalar”. *Bilimname* 18/1 (2010), 7-20.
- Azimli, Mehmet. “Siyer Yazıcılığında Abbas Portresinin Oluşumuna Abbasilerin Etkisi”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (26 Aralık 2013), 27-42.
- Bakır, Hatice Kübra. *İslâm Tarihinin İlk Döneminde Tulekâ*. Kahramanmaraş: SAMER Yayınları, 2021.
- Başaran, Selman. “Fazl b. Abbas b. Abdülmuttalib”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12/272-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Riyaz Zirikli - Süheyl Zekkar. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-kebir*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. 24 Cilt. Kahire: Merkezi Hecl li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011.
- Bozkurt, Nebi. “İmâre”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/219. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bozkurt, Nebi. “İs Seriyyesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/465. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fi. *et-Tarihü'l-kebir*. thk. Muhammed b. Sâlih el-Debbâsî. 12 Cilt. Riyad: en-Naşirü'l-Mütemeyyiz, 2019.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. *Sahihü'l-Buhari*. thk. Mustafa Dîb el-Buga. 7 Cilt. Dîmaşk: Daru İbn Kesir, 5. Basım, 1993.
- Cirit, Hasan. "Seleme b. Hişâm". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/406-407. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çakan, İsmail Lütî - Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- DİA. "Abbas". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Ebû Davud es-Sicistani, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi. *Sünenu Ebî Davud*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Nuaym İsfahani, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahani. *Ma'rifetü's-sahâbe*. thk. Adil b. Yusuf el-Azzazi. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1998.
- Ebu'l-Kasım İbn Mende, Abdurrahmân b. Muhammed b. İshâk el-Abdî el-İsfahânî. *el-Müstahrec min kütübi'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâli'n-nâs li'l-ma'rife*. thk. Amir Hasan Sabri et-Teymi. 3 Cilt. Bahreyn: Vizâratü'l-Adl ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, ts.
- Efendioğlu, Mehmet. "Velîd b. Ukbe". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/35-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ekim, Tahsin. Bedir Savaşı'nı Hazırlayıcı Etkenler ve Sonuçları. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Erul, Bünyamin. "Süheyl b. Amr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/30. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Erul, Bünyamin. "Vedâ Haccı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/590-591. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/591-593. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Fasi, Ebü't-Tayyib Takıyyüddin Muhammed b. Ahmed b. Ali. *el-İkdü's-semin fî tarihi'l-beledi'l-emin*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Fayda, Mustafa. "Batn-ı Nahle Seriyyesi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/202-203. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Bedrü'l-Mev'id". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/335. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Bey'atürırdvân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/39-40. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Ömer". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Gazalî, Muhammed. *Fıkhu's-Sîre*. çev. Resûl Tosun. İstanbul: Risale Yayınları, 8. Basım, 2016.
- Güler, Zekeriya. "Zeyd b. Desine". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 44/317. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Hakim Nisaburi, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halebi, Ebü'l-Ferec Nureddin Ali b. İbrâhim b. Ahmed. *İnsânü'l-uyûn fi sîreti'l-emîni'l-me'mûn = es-Sîretü'l-Halebiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Halife b. Hayyat, Ebû Amr eş-Şeybani. *Müsnedu Halife b. Hayyat*. thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Halife b. Hayyat, Ebû Amr eş-Şeybani. *Tabakatu Halife b. Hayyat : rivaye Ebî İmran Musa b. Zekeriyâ Yahyâ et-Tüsteri li-Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ezdi*. thk. Süheyl Zekkar. Dâru'l-Fikr, 1993.
- Hamidullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/297-299. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Umeyr b. Vehb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/150. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Huşeni, Ebû Zer Mus'ab b. Ebî Bekr Muhammed b. Mesud. *el-İmlaü'l-muhtasar fi Şerhi garibi's-siyer*. Beyrut - Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbn Abdülber Nemerî, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi. *ed-Dürer fi'htisâri'l-megâzi ve's-siyer*. thk. Şevki Dayf. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983.
- İbn Abdülber Nemerî, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi. *el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashab*. thk. Ali Muhammed el-Becavi. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.
- İbn Asakir, Ebü'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târîhu medîneti dımaşk*. thk. Muhibbüddin Ebi Said Ömer b. Garame el-Amri. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Kitâbü'l-musannef fi'l-ehâdis ve'l-asar*. haz. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Lübnan: Dâru't-Tac, 1. Basım, 1989.
- İbn Habib, Ebû Ca'fer İbn Habib Muhammed b. Habib b. Ümeyye Bağdadi Haşimi Muhammed. *el-Münemmak fi ahbari kureyş*. thk. Hurşid Ahmed Faruk. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fi temyizi's-sahabe*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud - Ali Muhammed Muavvaz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Hacer el-Askalani, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Ta'cilü'l-menfaa bi-zevaidi ricali'l-eimmeti'l-erbaa*. thk. İkramullah İmdadülhak. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1996.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zahiri. *Cevamiü's-sireti'n-nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *Kitâbü's-sikat*. 9 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Taha Abdürrauf Sa'd. 2 Cilt. Şeriketü't-Tıbbâti'l-Fenniyyeti'l-Müttehide, ts.

- İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar. *Siretu İbn İshak*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1978.
- İbn Kani, Ebû'l-Hüseyn Abdülbaki b. Kani b. Merzuk. *Mu'cemü's-sahabe*. thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Salim Mısrati. 3 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1997.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 14 Cilt. Kahire: Matbaatü's-Saade, ts.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî. *el-Maarif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri. *et-Tabakatü'l-kübra*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri. *el-Cüz'ü'l-Mütemmim li Tabakati İbn Sa'd (et-tabakatü'r-rabia mine's-sahabe min men esleme inde fethi Mekke ve ma ba'deha)*. thk. Abdülazîz Abdullah es-Sellûmî. 2 Cilt. Taif: Mektebetü's-Sadık, 1995.
- İbn Seyyidünnas, Ebû'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed. *Uyunü'l-eser fi fünuni'l-megazi ve's-şemail ve's-siyer*. thk. İbrahim Muhammed Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1. bs., 1993.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe Nümeyrî Basrî. *Tarihü'l-Medîneti'l-münevvere : ahbarü'l-Medîneti'l-münevvere*. thk. Fehim Muhammed Şeltut. 4 Cilt. Cidde, 1978.
- İbn Yunus, Ebû Saîd Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus b. Abdila'la Sadeî. *Târîhu İbn Yunus el-Mısrî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'l-Cevzi, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *el-Muntazam fi tarihi'l-müluk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata - Mustafa Abdülkadir Ata. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvaz - Adil Ahmed Abdulmevcud. 8 Cilt. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Kallek, Cengiz. "Müellefe-i Kulûb". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/473-475. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Basîr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/101. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kapar, M. Ali. *H. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*. İstanbul: İlim Yayınları, 1987.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hâtıb b. Ebû Beltea Hayatı ve Faaliyetleri". *İSTEM* 33 (30 Haziran 2019), 1-19. <https://doi.org/10.31591/istem.519718>
- Kapar, Mehmet Ali. "Hudeybiye Seferi ve Hz. Muhammed'in Barışçı Siyaseti". *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi* 8/16 (2016), 155-175.
- Karaçam, İsmail. "Abdullah b. Sâib". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1/131. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Karahan, Abdullah. "Ubeydullah b. Abbas". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/18. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Karan, Cuma. *Psiko-Sosyo-Tarih Açısından – Bedir Meydan Muharebesi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Keskin, Yusuf Ziya. “Sehle bint Süheyl”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/323. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kesler, Muhammed Fatih. “Mücâhid b. Cebr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/441. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Kılıç, Mustafa. “Hazreti Peygamber’in Ci’râne Günleri”. *Usul İslâm Araştırmaları* 17/17 (01 Haziran 2012), 81-106.
- Kılıç, Mustafa. “Süheyl b. Amr (r.a)’ın Hayatı Ve Faaliyetleri”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (15 Haziran 2012), 289-333.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. “Recî’ Vak’ası”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/510-511. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. “Umretü’l-Kazâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/153-155. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Makrizi, Ebü’l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. *İmtaü’l-esmâ’ bima li’n-nebi mine’l-ahvâl ve’l-emval ve’l-hafedeti ve’l-metâ’*. thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi. 15 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999.
- Mizzi, Ebü’l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf. *Tehzibü’l-Kemal fî esmai’r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad Ma’ruf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1987.
- Muhibbüddin Taberî, Ebü’l-Abbâs (Ebû Ca’fer) Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed Mekkî. *Kitâbü’r-Riyâzü’n-nadire fî menâkıbi’l-aşere*. 4 Cilt. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 3. basım., ts.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1955.
- Oflaz, Abdulhalim. “Recî’ Olayı’nda Esir Düşenlerin İslâm Tarihindeki Örneklikleri”. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (01 Ekim 2018), 189-207.
- Önkal, Ahmet. *Muhtasar Siyer-i Nebî*. ed. İsmail Hakkı Atçeken. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 4. Basım, 2022.
- Önkal, Ahmet. “Übey b. Halef”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/272. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Önkal, Ahmet. “Velîd b. Utbe”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/36-37. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özaydın, Abdülkerim. “Ayyâş b. Ebû Rebîa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4/296-297. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Özdemir, Mehmet Nadir. “Bazı Yönleriyle Bedir Gazvesi”. *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12 (2017), 105-115.

- Özdemir, Mehmet Nadir. “Bir Dönüşüm: Cahiliye Yağmacılığında Bedir Gazvesi Ganimetlerine”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2020), 1879-1901.
- Özel, Ahmet. “Esir”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/382-389. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Özkan, Mustafa. “Tarihin Öznesinin Tespitinde, Kur’ân’ın Tarih İlmine Katkısı/Kaynaklığı Üzerine -Bedir Savaşı Örneği-”. *İSTEM* 16 (2010), 19-33.
- Sakallı, Talat. “Ebü’l-Âs”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/293-294. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sallâbi, Ali Muhammed. *Siyer-i Nebi*. çev. Mustafa Kasadar vd. İstanbul: Ravza Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Sandıkçı, Kemal. “Tulekâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/361-362. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Sarıçam, İbrahim. *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 9. Basım, 2014.
- Sifil, Ebubekir. “Ubeyde b. Hâris”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/17. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Süheyli, Ebü’l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü’l-üniüf fî şerhi’s-Sireti’n-nebeviyye li-İbn Hişam*. thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2000.
- Şahyar, Ataullah. “Nudayr b. Hâris”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 33/224. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Şahyar, Ayşe Esra. “Ümâme bint Ebü’l-Âs”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/300-301. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Şamî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf Sâlihî. *Sübülü’l-hüda ve’r-reşad fî sireti hayri’l-ibad*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud - Ali Muhammed Muavvaz. 12 Cilt. Beyrut - Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.
- Şelahi, Hâlid b. Dayfullah. *et-Tibyan fî tahrîci ve tebvîbi ehâdisi Bulûği’l-meram ve beyâni ma verede fî’l-bab*. 12 Cilt. Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1. Basım, 2012.
- Şenel, Abdulkadir. “Ümmü’l-Fazl”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/317-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Taberani, Ebü’l-Kâsım Müsnidü’d-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu’cemü’l-kebir*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Tarihü’t-taberi : Tarihü’l-ümem ve’l-müluk*. thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrâhim. 11 Cilt. Mısır: Dâru’l-Maârif, 1967.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi. *Sünenü’t-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir vd. 5 Cilt. Mısır: Mustafa el-Babi el-Halebi, 2. Basım, 1975.
- Uraler, Aynur. “Sümeyye bint Hubbât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/134. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ünal, İsmail Hakkı. “Hâtıb b. Amr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16/444. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemi. *el-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.
- Varol, Mehmet Bahaüddin. "Ümeyye b. Halef". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/305-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2012
- Vatandaş, Celaleddin. *Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hayatı ve İslâm Daveti*. 2 Cilt. İstanbul: Pınar Yayınları, 6. Basım, 2010.
- Yıldız, Abdullah. "Tuleka Sahabiler ve Hadis Rivayeti Olanlar". *Harran Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2008), 71-102.
- Yiğit, İsmail. "Ukbe b. Ebû Muayt". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Zebidî, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Vizaretü'l-İ'lam, 1972.
- Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Zübeyri, Ebû Abdullah Mus'ab b. Abdullah b. Mus'ab. *Nesebu Kureyş*. thk. E. Levi Provençal. Kahire: Dâru'l-Maârif, 3. bs., 1982.